

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ASKERÎ TARİH DİZİSİ

OSPREY

OSMANLI ORDULARI

1300-1768

David Nicolle

İllüstrasyonlar: Angus McBride

Çeviren: Özgür Kolçak

Angus McBride

2. basım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

DAVID NICOLLE

İllüstratör Pat Nicolle'un oğlu olan David Nicolle 1944'te doğdu. BBC Arapça Servisi'nde bir süre çalıştıktan sonra Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları bölümünde yüksek lisansını, Edinburgh Üniversitesi'nde ise doktorasını tamamladı, Ürdün'deki Yermük Üniversitesi'nde de bir süre İslam sanatı ve mimarlık tarihi dersleri veren Nicolle halen İngiltere'de yaşamaktadır. Ortaçağ ve İslam dünyasındaki savaşları konu alan çok sayıda kitap ve makale yazmış; Osprey askerî tarih dizileri içinde de birçok çalışması yayınlanmıştır.

ANGUS McBRIDE

Dünyanın en saygın tarih illüstratörleri arasındaki Angus McBride geçen otuz yılda 90'dan fazla Osprey cildine katkıda bulunmuştu. Bir Kuzey İskoçya ailesinin oğlu olarak 1931'de dünyaya gelen, fakat çocukken yetim kalan McBride, Canterbury Katedral Korosu Okulu'nda eğitim görmüştü. 1947'den itibaren reklam ajanslarında çalışmaya başlamış ve askerlik görevinden sonra, birkaç yıl yaşayacağı Güney Afrika'ya göç etmişti. Hayatının kalan kısmını İrlanda'da sürdüren McBride 2007'de vefat etti.

Genel Yayın : 2797

David Nicolle

İllüstrasyonlar: Angus McBride

OSMANLI ORDULARI 1300-1768

Çeviren: Özgür Kolçak

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

OSPNEY ASKERİ TARİH DİZİSİ

DAVID NICOLLE
ANGUS McBRIDE
OSMANLI ORDULARI 1300-1768

ÖZGÜN ADI
ARMIES OF THE OTTOMAN TURKS 1300-1774
MEN-AT-ARMS 140
OSPNEY PUBLISHING, 1983

COPYRIGHT © OSPNEY PUBLISHING LTD 1983

ÇEVİREN
ÖZGÜR KOLÇAK

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2011
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
EMİR YENER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ - DİZİN
NECATİ BALBAY

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: TEMMUZ 2013
II. BASIM: EKİM 2014

ISBN 978-605-360-895-0

BASKI
GOLDEN MEDYA MATBAACILIK VE TİCARET A.Ş.
100. YIL MH. MAS-SİT I. CAD. NO: 88
BAĞCILAR İSTANBUL
(0212) 629 00 24
Sertifika No: 12358

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin,
gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK, NO: 2/4
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel: (0212) 252 39 91
Fax: (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

İÇİNDEKİLER

GAZA DEVLETİ	7
İZAHLI OSMANLI SEFERLERİ KRONOLOJİSİ	14
14.-16. YÜZYILLARDA OSMANLI ORDUSU	18
Kapıkulu Ocakları	
Süvari	
Tabî Kuvvetler	
Piyade	
Topçu ve Cebeciler	
ASKERÎ REFORM ÇABALARI, 17.-18. YÜZYILLAR	40
SİLAHLAR, ZIRHLAR ve TAHKİMAT	43
BAHRİYE	50
SEFER ve MUHAREBELER	53
Bursa, 1301-1326	
Çirmen (Sırpsındığı), 1371	
Ankara, 1402	
İstanbul, 1453	
Boğdan, 1484	
Ridaniye, 1517	
Çanakkale, 1657	
Viyana, 1683	
Hisarcık (Groçka), 1739	
KAYNAKÇA	62
DİZİN	63

GAZA DEVLETİ

Osmanlı devletinin doğuş öyküsü, söylence ve destanların gerçeği hayalle buluşturan esrarlı bulutlarına gömülmüş olsa da, Batı Hıristiyanlığını dize getirmesine ramak kalmış bu imparatorluğun ortaya çıkışına dair bazı ilgi çekici hadiseler yer verir.

Rivayet odur ki, Osman isimli genç gazi, gönlünü erenlerden Şeyh Edebali'nin kızı Malhatun'a kaptırmıştı. Fakirdi; sevdiğine kavuşmasının tek yolu yiğitlik sergileyerek kendini kanıtlamaktı. Böyle de yapan Osman, Harmankaya tekfurı Köse Mihal'i tutsak edip hisarını aldı. İslam'a ihtida eden Mihal, genç gaziye yediği içtiği ayrı gitmeyen bir silah arkadaşı olacaktı. Osman, gördüğü efsunlu bir rüyayı Şeyh Edebali'ye anlattığında müstakbel kayınpederinin rızasını kazandı. Bu rüyada, şeyhin göğsünden yükselen bir ay (Malhatun'u simgeliyordu) havada süzülüp Osman'ın sinesine giriyor ve yerleştiği yerden heybetli bir ağaç bitiveriyordu. Dalları göğü kaplayan bu ağacın kökünden ise dört azametli ırmak (Fırat, Dicle, Nil ve Tuna) fışkırıyordu. Ansızın esmeye başlayan rüzgâr, ağacın sivri uçlu yapraklarının hepsini birden İstanbul'a çeviriyordu. Rüveyi cihan hâkimiyeti alameti olarak tabir eden Edebali, kızını geleceği parlak fatihle seve seve evlendirdi.

Başka bazı rivayetlere göre, Osman'ın mensup olduğu Kayı boyu, 13. yüzyıl başlarında Moğollardan kaçarak Anadolu'ya gelmişti. Boy beyi Süleyman, Fırat'ı geçmeye çalışırken boğularak ölmüş; oğlu Ertuğrul, kendine sadık kalan Kayılarla Selçuk Anadolu'su'na ilerleyip kendine yurtluk verilen küçük sınır kasabası Söğüt'e yerleşmişti. Bugünkü bilgilerimize göre, bu mütevazı göçebe kitlenin 11. yüzyıldagelmiş olması daha akla yakın görünmektedir. Muhtemelen Ertuğrul'un oğlu olmayan Osman,

Bizans sınırındaki sahipsiz, engebeli ve çetin bir araziye yerleşen Müslüman çiftçiler ile ganimet peşinde koşan gönüllü Türkmen gazilerinden

13. yüzyıl sonlarında nakşedilmiş bir Anadolu elyazmasındaki 'melek Şemhure' minyatürü. Bu tasvir, Selçuklu sultanı namına Farsça kaleme alınmış bir yazmada bulunduğu halde, birçok Batı menşeli ayrıntı ihtiva eder. Kılıç, koşum takımı ve üzengiler, Osmanlı-Bizans sınır boyunda kullanılan askeri teçhizatın karma doğasına işaret ediyor (Far. Eym. Kol. No. 174, f. 83, Bib. Nat., Paris).

müteşekkil bir ordunun başına geçmişti. Bu savaşçı kuvvet, kent ve kasaba merkezlerini mesken tutan ve belki bir tanesi bizzat Şeyh Edebali tarafından yönetilen (kısmen esnaf loncası, kısmen dinî tarikat) Ahi gruplarıyla yakın ilişkiler geliştirmişti.

Bu ittifak, Osman'ın Karacahisar etrafında ufak bir beylik kurmasına imkân sağladı. Karacahisar havalisi, doğudaki Moğollardan kaçan Türk savaşçıları ve tarikat ehliyle dolup taşıyordu. Bizans İmparatorluğu'ndan umudu kesen Köse Mihal gibi *akritas*'lar (serhat savaşçıları) devlet kurma davasında Osman Bey'e arka çıkıyorlardı. Bu arada Hristiyan köylüler, gözü toprak sahibi aristokratlardan başkasını görmeyen imparatorlardan gitgide soğuyorlardı.

13. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, Osman Bey'in küçükük dağ beyliği, sekiz sınır hisarının yanı sıra haçlı seferlerinin meşhur Dorilaion muharebesiyle ünlenen Eskişehir'i zapt etmişti. Karasu vadisi boyunca ilerleyen Osman Bey, 1299'da Yenişehir'i ele geçirdi. Bu sayede ilk gerçek başkentlerine ulaşan Osmanlılar, Marmara denizinin bereketli sahillerine hâkim bir devlet olarak tarih sahnesine çıktılar.

Osmanlı arazisi bir "uç beyliği" olarak kaldığı sürece, Osman ve ilk halefleri atlarının sırtından gerekmedikçe inmemişlerdi. Kırşala yaylan köyler, mevsimin dayatmasına göre yüksek yaylalara inip çıkan Türkmen göçebelerin hâkimiyetinde olmasına rağmen birçok şehir hala Bizans yönetimindeydi. Osman Bey, kazandığı ilk zaferlerin semeresini yemeye ömrü müddetince devam etti. 1301'de

Koyunhisar'da Bizans ordusu karşısında aldığı zafer şöhretini öylesine yaymıştı ki, kafilelerce gazi ve yerleşimci Osmanlı topraklarına akın etti. Ortaya çıkan tam bir gaza devletiydi: Cihat her şeyin başında geliyordu ve hükümdar takipçilerinin geçimini sağlamak için ganimet mallarına bel bağlamıştı.

Ne var ki, Batı Anadolu'nun gaza peşinde koşan diğer Türkmen beylikleri birer ikişer ortadan kalktığı halde, Osmanlı başarısı kalıcı oldu. Osmanlıların yüzleşmek zorunda kaldığı Bizans mukavemeti, belki de, ordu ve idarî yapının pekişmesine yol açıp beylik halkının düzgün ve istikrarlı bir gelişim sergilemesi için gereken zamanı yaratmıştı. Türkmen beyliklerinin nihayet denize eriştikleri günlerde Osmanlılar, Trabzon civarı bir kenara bırakılırsa, Bizans'ın yegâne kara sınırına dayanmışlardı. Gaza faaliyetlerinden pay almak isteyenler, bu sınır hattına koşup geliyorlardı. Dahası, Osmanlıların ara sıra Bizans'la kurduğu ittifaklar, Moğol ve Türkmen istila tehditlerine karşı caydırıcı bir etken olabiliyordu.

Bu uç bölgesinin kültürü, en az siyasî ilişkileri kadar karışıktı. İnsan davranışları, Kur'an ilkelerinden ziyade kadim Türkmen yasaları tarafından belirleniyordu. Aslına bakılırsa, bizatihi din bile İslam'ın Ortodoks yorumu, eski Türkmen şaman inançları ve köy Hristiyanlığının garip bir karışımından ibaretti. İlk Osmanlı ordularının peşinde gezen tuhaf kılıklı dervişlerden bazıları, Hristiyanlık ve İslamiyet'in farklı dinler olmadığını söyleyip Hristiyan takipçilere kucak açıyorlardı.

A

GAZİLER ORDUSU, 14. YÜZYIL

1: Bizans Piyadesi, 14. yüzyıl Başı

12. yüzyılda Fransız modeline göre teşkilatlanan Bizans ordusu, 14. yüzyıla gelindiğinde çok az değişmişti. Hasını durdurmaya kararlı bu adam, 'tüfenk'in atası olan tuf-tuf borusuyla Rum ateşi püskürtmeye hazırlanıyor. Bizans'a özgü geniş kalkan, esasen piyadeyi oklara karşı korumak içindi. ("Bilavher ve Budasef", Bizans elyazması, 14. yüzyıl, Yun. Eym. Kol. No. 1128, Bib. Nat., Paris; "Aziz Teodoros Tiro", Bizans freski, 1308-1321, Kariye Camii, İstanbul).

2: Türkmen Okçu Süvari Gazi, 14. yüzyıl Başı

İlk Osmanlı ordularının büyük kısmı ganimet ve din adına gönüllü olmuş Türkmen okçu süvarilerden mürekkepti. Bu savaşçıları ya tamamen zırhsız oluyor; ya da burada görüldüğü gibi, sadece bir deri lamel göğüs zırhı kuşanıyorlardı. Yine de, resimdeki adam bir komutan olduğundan dolayı, demir miğferine iştirilmiş zincir zırh peçesi var. (Anadolu Türk işi, miğfer 13. yüzyıl sonu-14. yüzyıl başı, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul; *Kitab-ı Samak* 'lyar, Batı İran, 14. yüzyıl başı, Ouseley Eym. Kol. 381, Bodleian Kütüphanesi, Oxford; *Şehname*, Azerbaycan, 1335/6, eski Demotte koleksiyonundan).

3: Müsellem Savaşçı, 14. yüzyılın İlk Yarısı

İlk Osmanlı daimi kuvvetlerine mensup bu savaşçı, 13. yüzyılda Moğollar tarafından geliştirilmiş öküz derisi zırhın bir türünü giyiyor. Tolgasının iki yanını örten yuvarlak kulak korumaları da Moğol kökenli olmakla birlikte düz kılıcı Acem işi olduğunu açıkça belli ediyor (Muhtelif minyatürler, Azerbaycan, 14. yüzyıl ortası, Hazine 2153, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; altın kaplama kılıç kabzası, İran, 14. yüzyıl başı, City Art Museum, St. Louis).

Osmanlı idaresi Hristiyan ve Yahudi cemaatlerin gönlünü hoş tutmasını biliyordu. Bosna'nın katliam mağduru Bogomil kitleleri topluca İslama geçerken, Katolik zulmünden bunalan ekser Balkan Ortodoksları, Osmanlıları kurtarıcı olarak bağrına basmıştı. Osmanlı hazinesi sabık hükümdarlara kıyasla daha az vergi talep ediyor; halkı katı kurallarla seyfiye (asker) ve reaya (vergi mükellefleri) olarak bölen Osmanlı uygulaması ise Hristiyan askeri aristokrasinin din değiştirmeye gerek kalmadan aile statülerini muhafaza edebilmesine olanak tanıyordu. Gerçi bunların büyük kısmı birkaç kuşak sonra ihtida ettiler: Anadolu'da Köse Mihal ve Gazi Evrenos gibi Rumlar, Bizanslı geçmişlerini gururla hatırlayan muktedir Osmanlı aileleri kurdular. Rumeli'de yer alan eski *pronoia* toprakları, olduğu gibi tımar teşkilatına dâhil edildi. Bu dirliklerin bir kısmı Türk savaşıllara dağıtıldığı halde, yeni efendileri için savaşımayı kabul eden Hristiyan sipahiler de vardı.

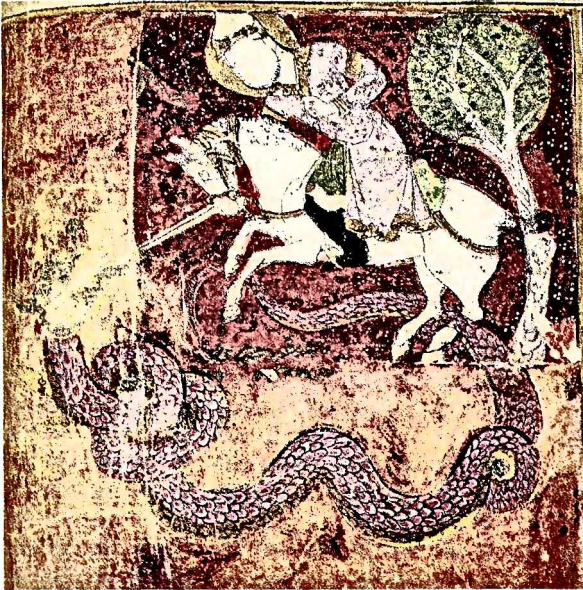
Osmanlılar, genişleme döneminde devletin gazi niteliğinden ödün vermediler. Osmanlı savaşı ve

idarecileri, Rumeli topraklarına adeta Amerikalıların "Vahşi Batı" topraklarına baktıkları gözle, yani bir nevi vaat edilmiş toprak gibi bakıyorlardı. İstanbul'un 1453'te fethi, Müslüman Anadolu ve Hristiyan Rumeli'yi sultanın himayesinde birleştirerek yeni bir çağın kapılarını açtı. Ancak 17. yüzyılda Osmanlıların askeri üstünlüğü elden kaçırmaya başlamasıyla işler değişti: Mahalli Hristiyanların sadakatinden artık kesinkes emin olunamıyordu. 18. yüzyılda, Osmanlı yenilgilerini müteakip Boğdan (1769-70) ve Yunanistan'da (1770) Müslüman ahaliye karşı düzenlenen kanlı katliamlar tehlikenin ne denli yakın olduğunu gözler önüne seriyordu. Osmanlı Türkleri ve Hristiyanlar arasındaki savaşlara 19. yüzyılda damgasını vuran toplu katliamlar ise iyi bilinmektedir.

Osmanlı askeri taktikleri başlangıçta Türkmen savaş geleneklerinin bir uzantısından ibaretti: Düşman saflarını okçu süvarilerin usandırıcı taciz atışlarıyla karıştırıp hasım düzenini yitirdiği anda öldürücü darbeyi indirmek. İlk Osmanlı zaferleri, nizami seyyar ordulardan ziyade, orada burada bir başlarına kalmış Bizans garnizonları karşısında elde edildi. Mahalli Bizans asilzadelerinin elindeki araziye savaş yoluyla cebren el koymanın yanında; Müslüman veya Hristiyan hisarlarını satın almak, mevcut arazi sahiplerini Osmanlı bünyesine katıp eritmek veya evlilik ittifakları gibi çeşitli toprak kazanma yolları vardı.

14. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla Osmanlı ordusu, bir avuç piyadenin desteklediği kalabalık Türkmen atlılarından oluşuyordu. 15. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Osmanlıların üstün disiplini, ağaçlık arazide pusu kurma kabiliyeti ve düşman arazisinde bile bir nebze olsun düzeni bozulmayan sağlam ordugâhlar, Osmanlı fetihlerinden mustarip güçlerin diline pelesenk olmuştu. Müstahkem bir şehri almayı kafasına koyan Osmanlılar, kentin etrafındaki kırsal alanı yakıp yıktıktan sonra ihtiyaç halinde oracıkta ufak hisarlar inşa etmek suretiyle nefes aldırmayan bir abluka başlatıyor; fakat arzularına ulaştıkları andan itibaren kent ticaretini canlandırıp nüfusu artırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Bizans müttefiki sıfatıyla Rumeli'ye geçen Osmanlı savaşılları, imparatorluğun bu yakada nasıl

Anadolu'da telif edilmiş en eski minyatürlü Türkçe yazmalar arasında sayılan *İskendername*, Ahmedî tarafından 1416'da Amasya'da yazılmıştı. Müellifin tercih ettiği üslup ve tasvir ettiği kıyafetler, Güney İran'da bir asır önce kaleme alınan 'şehname'lerle neredeyse birebir aynıdır (Tür. Eym. Kol. No. 309, var. 130 arka yüz, Bib. Nat., Paris).

1500 yılı civarından kalma bir yazmaya nakşedilmiş bu minyatür, Osmanlı savaşçılarını tasvir eden ve günümüze kalmış muhtemelen en erken tarihli resimdir. Bursa'da II. Bayezid namına çizilen resim, başlarını miğferle, boyunlarını ve bazen de ayaklarını ise zincir zırhla örtmüş sipahileri gösteriyor (*Süleymanname*, Eym. Kol. No. 406, var 1v, Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin).

bir çaresizlik içinde olduğunu bizzat görmüşlerdi. Anadolu kıyılarında yaşayan gaziler, uzun süredir deniz akınlarına çıkıyorlardı; Osman Bey'in oğlu Orhan, Karesi Beyliği'ni Çanakkale'de demirli filosuyla birlikte ilhak etme fırsatını yakaladığında bir an bile tereddüt etmedi (1345). Osmanlılar, bir süre sonra yeni düzenli ordularıyla Gelibolu yarımadasına tutunuyorlardı (1353). Rumeli içlerine yönelen fütuhât, bölgenin coğrafi özelliklerini hesaba katan temkinli adımlarla ilerliyordu. Bundan böyle başına buyruk, iyi tertiplenmemiş akınlara müsaade yoktu. Batı serhaddi, Anadolu yakasında da uygulandığı gibi, gazi başbuğlarının komutasına terk edilen üç adet uç beyliğine ayrılmıştı. Doğrudan sultanın yönetimindeki doğu ucu, Edirne'nin fethini (1361) müteakip, Konstantinopolis'i Batı dünyasından kopartmak üzere Trakya üzerinden Karadeniz sahiline doğru uzatıldı. Batı uç bölgesi, Ege denizi boyunca ilerleyip Makedonya, Teselya ve Arnavutluk'u tehdit ediyor; orta Meriç, Vardar ve Nicava vadilerine bakan uç ise, Bulgaristan üzerinden Sırbistan ve Bosna topraklarına gözlerini dikiyordu.

Bu arada Anadolu'nun bağrına yönelen Osmanlı seferleri sağlam bir güç kaynağının elde edilmesini sağlıyordu. Gerçi, birçoğu Hristiyan tâbi kuvvetlerce

alınan bu yerlerde Osmanlılara biat çoğu vakit siyasî bir göstermelikten öteye gitmiyordu. Buna mukabil Osmanlı iktidarının Bizans'tan devraldığı nüfus kaydırma uygulaması çok daha ciddi sonuçlara gebe idi. Balkan Hristiyanları Trakya ve Anadolu'nun ıssız köşelerine yollanıyorlar; Türkmen göçebeler ise batı sınırına yakın stratejik yollara yerleştiriliyorlardı. Osmanlı askerlerine eşlik eden dervişlerin çatısını çaktığı zaviyeler etrafında yeni köyler peyda oluyordu.

Seferler, zahmetli bir planlama sürecinin ardından gerçekleşiyordu. Bu esnada geçmiş savaşlara dair kayıtlarla birlikte tecrübelerine başvurulmuş ihtiyar savaşçılar el üstünde tutuluyor; nakliye araçları, erzak ve mühimmat istiflenip belli başlı yollar üzerinde kalan köylerin halkına ordu için hububat yetiştirmeleri yönünde çağrılar yapıyordu. Aşılması güç tali yollarda develerin hizmetine de başvurulmakla beraber ordunun esas yükünü çekenler öküz, manda, katır ve at gibi yük hayvanlarıydı. Köprüler tamir ediliyor; atlı keşşafklar yol kenarlarına kazıklar dikip taş tepelikleri yığarak güzergâh tayin ediyorlardı.

Osmanlı stratejisi, genişleme döneminde süratli manevraları esas alan hücum taktiklerine

dayanıyordu. Ne var ki, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren askerî hamle üstünlüğü kaybedildikçe, özenle hazırlanmış mürettep sahra istihkâmları her zamankinden değerli hale gelmeye başladı. Zaten son zamanlarda Osmanlı arşivlerinde yapılan araştırmalar, ağız birliği etmişçesine Osmanlılara yakıştırılan sayı üstünlüğünün gerçekte çoğu vakit tahakkuk etmediğini göstermektedir.

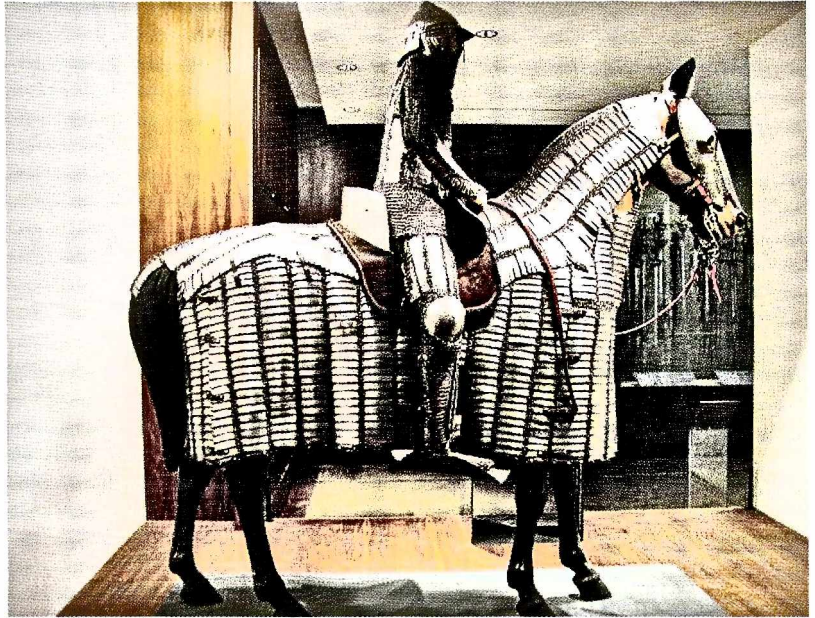
Kasım ayıyla birlikte seferberlik çağrısı yapılıyor; olağan şartlarda ordu Nisan-Ekim arasında sefere çıkıyordu. Sultan bizzat ordunun başına geçme niyetindeyse, saray avlusuna iki tuğ dikilir; serdarlığın sadrazama bırakıldığı seferlerde tuğ sayısı bir olurdu. Altı hafta içinde yola koyulan Osmanlı birlikleri, akıncılar ve deliler ile hafif Tatar ve Türkmen süvarisinden müteşekkil bir perdeleme kuvvetinin gerisinden ilerlerdi. Çarhacıbaşı komutasına bırakılan seçkin müsâdim süvariler öncü kuvveti teşkil ederdi. Yeniçeri ortaları, zırhlı altı bölük sipahisi, topçu ve cebecilerden mürekkep ana kuvvet ortada ilerlerken taşradan gelen tımarlı sipahiler ordunun kanatları ile arkadaki ağırlıkları koruma altına alırlardı. Yürüyüş halinde disiplin ve intizamdan asla ödün verilmezdi.

Bazen hoşça vakit geçirmeye yarayan cirit oyunları ve ok atma yarışmaları, esasında sıkı mı sıkı talim ve terbiye alıştırmalarının parçalarıydılar. El becerisine duyulan saygı öylesine büyüktü ki, ateşli silahlar gibi hantal ve kullanışsız araç gereçlerin Osmanlı savaşıncıları nazarındaki itibarı yerlerde sürünüyordu. Osmanlı ordugâhına yolu düşen Batılı gözlemciler, ezeli hasımlarının ölçülü yeme içme alışkanlığı, ordugâhın temizliği, seyyar helaların düzenliliği ve neredeyse hiç sarhoşluk görülmemesi karşısında şaşkına dönüyorlardı. Tabii ki, bütün bunlar Osmanlı ordularında salgın hastalıkların niçin nispeten az görüldüğünü de açıklıyordu. Keza Türklerin

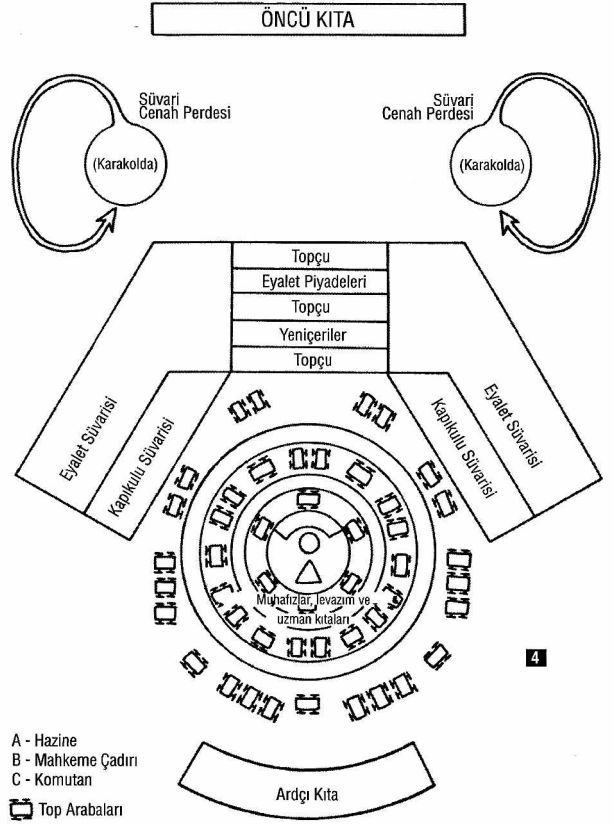
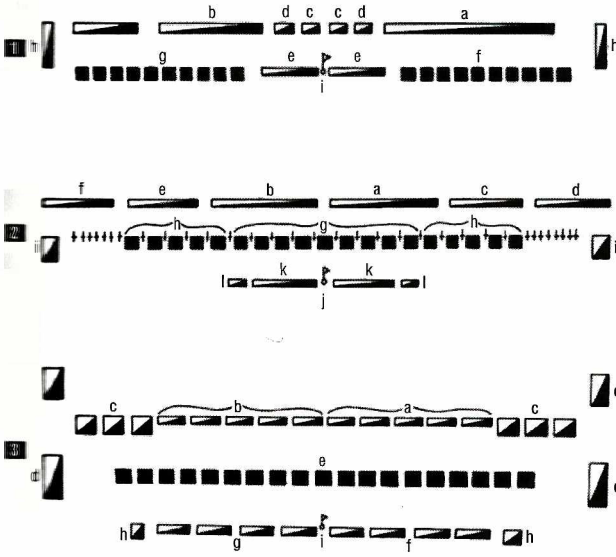
ordugâhtaki sessiz sedasız halleri, gürültü patırtıya alışkın Batılı ziyaretçileri hayrete düşüren başka bir özellikti.

14. yüzyıl başlarında vücuda gelen ilk daimî birlikler, Bizans ve İslam askerî unsurlarını Osmanlı muharebe nizamında yan yana getiriyordu. Bizans etkisi inkâr edilemezdi; çünkü başta kuşatma savaşları olmak üzere, Hristiyan tâbilerin oynadığı rol büyüktü. Balkanlar'daki savaşlar Osmanlı ve Macar güçlerini karşı karşıya getirdiğinde, Osmanlılar, iptidaiî topları düşman birliklerin kucağına atmamak için, zincirlerle birbirine bağlı arabaların tüfekte mücehhez piyadeler tarafından savunulmasına dayanan tabur sistemini benimsediler.

16. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı askerî taktikleri aşağı yukarı nihai hallerini almıştı. Sultan, şahsî muhafız alayını oluşturan solaklar ve ellerinde tüfeklerle bekleyen yeniçerilerle birlikte top arabaları, toplar ve çeşitli sahra siperlerinden örülü bir müdafa tertibatının ortasında duruyordu. Bu piyade tertibatının her iki yanında tam takım zırhlılarıyla arz-ı endam eden altı bölük süvarisi yer

Hem binici hem de at için tam takım Osmanlı sipahi zırhı, 16. yüzyıl (Askerî Müze, İstanbul).

4: Kara Mustafa Paşa'nın 1683'te Brandkirken'de kurduğu ordugâhın şematik yerleşim planı.

1, 2. ve 3. çizimler von Pawlikowski-Cholewa, 4. çizim ise Luigi Ferdinando Marsigli tarafından yapılmıştır.

alıyordu. Yaya azaplar, topçu bölüklerinin önünde bir hat teşkil ettikleri gibi, ordu ağırlıklarını muhafaza etmek için müteferrikalarla beraber ordunun gerisinde ayrı bir kuvvette birleşiyorlardı. Biraz açıkta, cenahlarda tımarlı sipahiler bekliyordu. Bütün bu kuvvetlerin önünde, düşmanı azaplara doğru çekip tuzığa düşürmekle görevli hafif akıncı atlıları diziliyordu. Azaplar, dosdoğru üzerlerine yönelen taarruzu yavaşlattıktan sonra kenarlara açılıp düşman birliklerini Osmanlı topçusu ve yeniçerilerin açtığı cehennem ateşinin insafına bırakıyorlardı. Bu sırada devreye giren tımarlı sipahiler, umut vaat ettiğini

hissettikleri takdirde hücum kalkıyor ve hasım kuvveti çepeçevre kuşatıyorlardı. Batılılar, belli ki eşi benzerine rastlamadıkları üstün disiplinleri nedeniyle yeniçerileri öve öve bitiremeseler de; Osmanlı "klasik çağ" ordularında muharebenin düğümünü çözen esas unsur sipahiydi. Tabii ki, yeniçeriler de iş başa düştüğünde pekâlâ hücum geçiyorlardı; ama çoğu alelacele tertiplenen bu saldırılar esnasında nerdeyse birbiri üstüne binen saflarının sıkışıklığı yüzünden tüfeklerini doğru düzgün kullanamıyorlardı.

İZAHLI OSMANLI SEFERLERİ KRONOLOJİSİ

ykl. 1280

Ertuğrul Gazi'nin ölümü (?). Rüşeym halindeki Kayı vilayetinin başına geçen Osman Gazi, bir süre sonra Bey sıfatıyla yarı bağımsızlık kazandı.

1301

Koyunhisar (Bafeus) zaferi.

1326

Osman Gazi'nin ölümü ve oğlu Orhan'ın Bey oluşu. Bursa fethedilerek ilk Osmanlı başkenti yapılır.

1338

Üsküdar'ın zaptı.

1345

Karesi beyliğinin ilhakı.

1353-54

Rumeli'deki ilk Osmanlı yerleşimleri olan Çimbi ve Gelibolu'nun fethi.

1359-65

Ankara'nın zaptı (1359). Orhan Bey oğlu Murad'ın Osmanlı hükümdarı (*hüdavendigâr*) olduğu sene (1361) Edirne fethedilir ve ardından başkent yapılır (1365).

1371-76

Çirmen (Sırpıncığı) zaferi (1371) üzerine Batı Trakya ile Makedonya fethedilir ve Bulgaristan biat eder (1376).

1388

Dobruca hâkiminin Osmanlı egemenliğini kabulü.

1389

Kosova'da Sırp lar karşısında Osmanlılar zafer kazanır ancak Murad Hüdavendigâr harp meydanında öldürülür. Yerine tahta çıkan oğlu Bayezid sultan namıyla bağımsızlığını ilan eder. Sırp ve Boşnak krallıkları biat ederler.

1390

Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid, Germiyan, Teke beyliklerinin ve Karamanoğlu topraklarının bir kısmının zaptı.

1391-98

Eflâk biat eder (1391); Konya, Sivas, Kastamonu ve Teselya'nın zaptı.

1396-97

Haçlı ordularının Niğbolu'da bozguna uğratılışı ve Konstantinopolis "İmparatorluğu"nun haraçgüzar oluşu.

1402

Emir Timur'un Anadolu seferi ve Osmanlıların Ankara bozgunu: Sultan Bayezid tutsak düşer; Anadolu Türkmen beylikleri bağımsızlıklarını tekrar kazanır; Balkan devletleri biat bağlarını koparır ve Osmanlı mülkü dağılır. Şehzade Süleyman Edirne'de, İsa Çelebi Bursa'da, Mehmed Çelebi ise Amasya'da saltanat ilan eder.

1413-24

Mehmed Çelebi ile halefi II. Murad (cülûs 1421) önderliğinde devletin yeniden tesisi. Konstantinopolis, Sırbistan, Eflâk ve Bosna yeniden biat ederler.

1426-59

Anadolu Türkmen beyliklerinin tekrar Osmanlılara bağlanması.

1430-33

Dubrovnik biat eder; Epir ve Güney Arnavutluk fethedilir.

1444-48

Varna zaferi; Mora despotluğu biat eder; son Bulgar prensliği ilga edilerek doğrudan Osmanlı başkentine bağlanır; II. Kosova zaferi.

ykl. 1450-56

Kuzey Ege Adaları'nın fethi.

1453

Sultan II. Mehmed (cülûs 1451) İstanbul'u fetheder.

1454-55

Güney Sırbistan'ın fethi.

1458-60

Mora'nın fethi.

1461

Trabzon Rum İmparatorluğu'nun fethi.

1464-68

Bogomil isyanının yarattığı kargaşa ortamında Bosna ve Hersek'in ele geçirilişi; Kuzey Arnavutluk'un fethi.

1471-79

Karamanoğulları beyliğine son verilmesi (1472); Güney Ege adalarının büyük kısmının fethi.

1475

Kırım Hanlığı Osmanlılara biat eder.

1480-81

Sultan II. Mehmed, İtalya'nın güneyucundaki Otranto şehrinin ele geçirilmesini müteakip İtalya seferine hazırlandığı esnada ölür. Yerine oğlu II. Bayezid geçer; ancak kardeşi şehzade Cem'in başkaldırısı üzerine çıkan bir iç savaşla uğraşmak zorunda kalır.

1484

Kili ve Akkirman'ın zaptı. Boğdan biat eder.

1499-1501

Mora ve Arnavutluk'taki Venedik üslerinin ele geçirilmesi.

1511-17

İran ile savaş: Anadolu'daki Safevî İran destekli Kızılbaş ayaklanmasını bastıran şehzade Selim, babası II. Bayezid'i tahttan indirerek sultan olmasını (1512) müteakip çıktığı Çaldıran seferinde (1514) zafer kazanarak Azerbaycan'ı işgal ve Malatya'yı fetheder. Doğu Anadolu'daki Kürt beyleri Osmanlılara biat ederler (1515-16).

1516-17

Memlûk sultanlığının yıkılması: Kilikya, Musul, Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün fethedilir; Ridaniye zaferi neticesinde Mısır ve Kuzey Sudan Osmanlı topraklarına katılır; Trablusgarp'taki el-Vâhât ile Arabistan'daki Hicaz bölgeleri biat eder; Mekke şerifi Osmanlı sultanını metbu tanıır. Cezayir Osmanlı hâkimiyetine girme talebinde bulunur (1519).

1520-40

Berka'yı fetheden Mısır'ın Osmanlı valileri (1521), Zeyla'yı da işgal ederler.

1521-22

Yeni sultan Süleyman (cülûs 1520) Belgrad ile Rodos'u fetheder.

1526-29

Macar seferi: Macar krallığı Mohaç zaferi neticesi biat eder (1526); Macar tahtında hak iddia eden Avusturya'ya karşı birinci Viyana kuşatması (1529).

1533-54

Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferleri: Ermenistan ile Kuzey Irak fethedilirken, Güney Irak önce biat eder (1538) ve daha sonra payitahta bağlanır (1547). Osmanlılar ile Safevîler Amasya Antlaşmasını imzalayarak barış yaparlar (1554).

1538

Güney Besarabya'nın fethi;

1533-78

Akdeniz'de Osmanlı-Habsburg mücadelesi: Cezayir biat eder (1533); Tunus fethedilir ancak hemen ardından İspanyollara kaybedilir (1534-35). Preveze deniz zaferi ve Mora'daki Venedik yerleşimlerinin fethi: Venedik, Girit ve Kıbrıs için haraç ödemeyi kabul eder (1538-40). Trablusgarp'ın fethi (1551). Turgut Reis Cerbe'de müthiş bir deniz zaferi kazanarak (1560) Doğu Akdeniz'de kesin Osmanlı deniz hâkimiyetini tesis eder; ama Osmanlıların Malta kuşatması başarısız olur (1565). Sultan Süleyman çıktığı Zigetvar seferinde ölür (1565) ve yerine oğlu II. Selim geçer; ancak asıllıktar sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın (öl. 1579) elindedir. Ege'deki son Ceneviz adaları ile Kıbrıs fethedilir (1566-71). İnebahtı hezimetini (1571) müteakip kısa bir duraklamadan sonra Tunus nihai olarak fethedilir (1574). Fas sultanlığının (muvaakkaten) Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesi (1576) üzerine, Portekiz kralı Dom Sebastiao bu ülkeye karşı bir Haçlı seferi düzenler ancak el-Kasrû'l-Kebir (Alcazarquivir) muharebesinde Osmanlı destekli Fas ordusu tarafından yenilerek öldürülür (1578).

1538-68

Osmanlılar Hint Okyanusu'nda: Yemen ve Aden'in fethi; Portekizlilere karşı Hint Müslümanlarına yardım filosu yollanması (1538); Bahreyn'in zaptı ve Portekiz güçlerinin Maskat'tan çıkarılması (1550-52); Habeş limanlarının fethi (1557); Yemen'in kaybı ve yeniden zaptı. Açe seferleri: Portekizlilere karşı Endonezya Müslümanlarına yardım filosu yollanır (1567-68).

1541

Macaristan'ın fethi. Erdel'in Osmanlı tabiiyetine geçişi.

1576-87

Batı Gürcistan ve Abhazya'nın fethi; Batı İran'ın zaptı.

1586-91

Güney Somali ve Kenya limanlarının alınması; Basra körfezi sahillerinin zaptı.

1593-1606

'Uzun' Osmanlı-Habsburg savaşı: Osmanlı ve Avusturya serhat birliklerinin karşılıklı gerçekleştirdiği mutat akınların birden kontrolden çıkmasıyla patlayan bu savaş, başlangıçta Osmanlılar açısından kötü de gitse, Haçova zaferi (1596) neticesi kayıpsız sonlandırılır.

1603

I. Ahmed'in cülûsu. Gürcistan, Azerbaycan ve Batı İran kaybedilir.

1620-21

Avrupa'yı kasıp kavuran Protestan-Katolik mücadelesine (Otuz Yıl Savaşları) Protestanlar lehinde müdahalede bulunan sultan II. Osman'ın (cülûs 1618) orduları Katolik Lehleri Cecora muharebesinde yenilgiye uğratar; ancak Hotin seferinde başarısız kalınır.

1623-40

Sultan IV. Murad'ın saltanatı ve Osmanlı-Safevî savaşı. İran şahı Büyük Abbas idaresindeki Safevîler Bağdat ile birlikte Irak'ın büyük kısmını ele geçirirler (1624); ancak bizzat sultan Murad idaresindeki Osmanlı ordusu Revan'ı (Erivan) zapt ettiği gibi Bağdat'ı da geri alır (1635-36). Neticede, iki imparatorluk arasında imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile günümüzdeki Türkiye-İran sınırıyla hemen hemen aynı bir hudut çizilir (1639).

1631

Yemen'in iç kısımlarının elden çıkışı.

1644

Venedik'e karşı 25 yıl sürecek Girit seferi açılır. Hollandalılar ve İngilizlerden çok sayıda kalyon kiralayan Venedikliler, Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alırlar.

1657

Çocuk yaştaki sultan IV. Mehmed'in (cülûs 1648) saltanat naibi valide Turhan Sultan (öl. 1682) tarafından atanan olağanüstü yetkili sadrazam Köprülü Mehmed Paşa, Çanakkale boğazındaki Venedik ablukasının kırılmasını sağlar.

1669

Girit'in fethi. Kızıldeniz'den çekiliş.

1672-81

Kamaniçe'nin (Kaminets-Podilski) fethi; Ukrayna Kazakları Osmanlı metbuuluğunu tanıır ancak Çehrin seferini (1681) müteakip bu bağı koparırlar.

1683-87

Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşları: Viyana bozgunu; Kuzey ve Orta Macaristan ile Eflâk ve Erdel'i ele geçiren Avusturyalılar, Güney Macaristan ve Sırbistan'ı da işgal ederler. Bu yenilgiler üzerine ayaklanan ordu sultan IV. Mehmed'i tahttan indirir.

1687-99

Dalmaçya, Mora ve Atina'nın Venediklilerce işgali. Venedikliler Sakız Adası'nı da işgal ederler (1694) ancak müteakip sene Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Koyunadaları deniz zaferini kazanmasıyla burası geri alınır.

1689-90

Sırbistan ve Güney Macaristan'ın geri alınması; Eflâk ile Erdel'in Avusturya yönetimine başkaldırması ve Eflâk'ın tekrar Osmanlı tabiiyetine geçişi.

1696

Rusların Azak'ı işgali.

1699

Osmanlı İmparatorluğu ile Kutsal İttifak üyeleri arasında imzalanan Karlofça Antlaşması neticesi Banat-Temeşvar hariç Macaristan ve Erdel Avusturya'ya; Kamaniçe Lehistan'a, Mora ise Venedik'e bırakılır.

1711

Rus çarı Büyük Petro, Prut'da uğradığı büyük yenilgiyi müteakip Azak'ı Osmanlılara geri vermek zorunda kalır.

1714-18

Osmanlı-Venedik-Avusturya Savaşı: Osmanlılar Mora'yı yeniden fetheder (1715); ancak Petrovaradin ve Belgrad hezimetleri neticesi Pasarofça Antlaşmasını imzalayarak Banat-Temeşvar ile Kuzey Sırbistan'ı Avusturyalılara bırakmak zorunda kalırlar.

1723-35

Osmanlı-Afşar Savaşları: Gürcistan, Azerbaycan ve Şirvan zaptedilir ama sonra İran'a iade edilirler.

1736-39

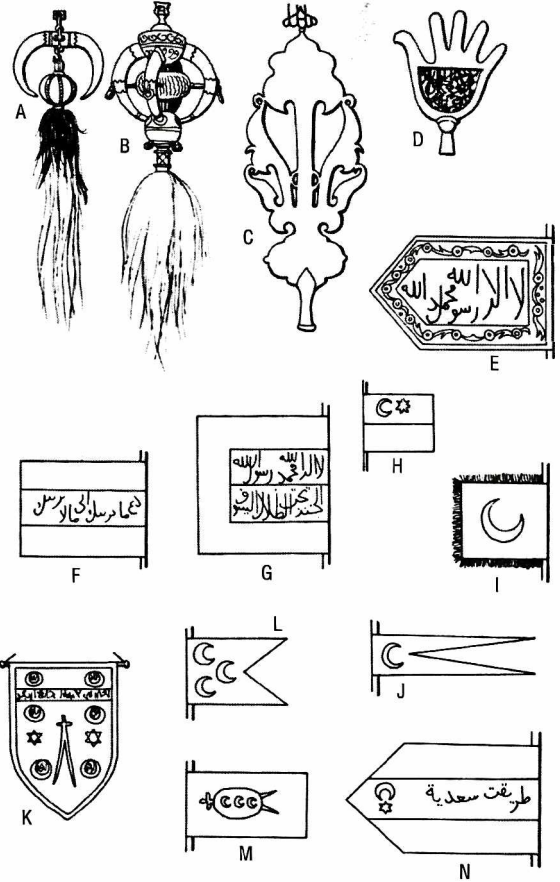
Osmanlı-Avusturya-Rusya Savaşı: Banyaluka ve Hisarcık zaferlerini kazanan Osmanlılar, Fransa'nın da diplomatik desteğiyle, Belgrad'ı Avusturya'dan geri alır ve Rusya ile savaşı da kayıpsız sonlandırırlar.

14.-16. YÜZYILLARDA OSMANLI ORDUSU

Osmanlı ordusuyla yüzleşme talihsizliğini yaşayanlar, sanki ağız birliği etmişçesine, karşılaştıkları ordunun insan sayısına dair hakikatten fersahlarca uzak abartılı rakamlar vermişlerdi. Bu doğru olmamakla birlikte, Osmanlı orduları, en azından 14. yüzyıl ortasına değin, kendi halinde bir beyliğin sahip olabileceğinden çok daha fazla savaşçıyı sefere çıkarabiliyordu. Kalabalık gruplar oluşturan Tâbi ve gönüllüler, tek tuğ ile en önde ilerleyen emir ile ona bağlı beylerin peşinden savaşmaya gidiyorlardı. Osmanlı hükümdarı sultan unvanını alana kadar kimse bir taneden fazla tuğ taşımazdı. Daha sonraları, sultan kendine dört vezirlere üç, beylerbeyine iki ve sancakbeylerine bir adet tuğ taşıma hakkı bahsetti.

Osmanlı ordusunun kadim ve emektar Türkmen göçebe savaşçıları, devlet hazinesinden para almak yerine kısmetlerine düşen ganimetle yetinmeyi kabul edip bir sefere gönüllü olduklarında 'akıncı' ismini alıyor; bir aşiret kıtası halinde topluca Osmanlı hizmetine girdiklerinde ise 'Yörük' diye anılıyorlardı. İşinin ehli okçu süvariler olan Türkmenler, vücutlarını bürümek için bir kösele lamel zırh bulabildiklerinde şükrediyor; Orta Asya usulü ata yadigârı kementleri de silah olarak kullanmaya devam ediyorlardı. Ne var ki, Türkmen atlılarından bir kale zapt etmelerini, hatta herhangi bir toprak parçasını uzun süre elde tutmalarını beklemek hayalcilik olurdu. Orhan Bey, bu yüzden Türkmenlerin çoğunu akıncı sıfatıyla sınır boylarına yerleştirdi.

Bizans kökenli askerler, süvari ve piyade birlikleri teşkil ediyorlardı. Bunların çoğu ok ve yay kullansa da, Türkmen savaşçılara özgü hareketli taktiklerden epeyce uzaktılar. Görünüşe bakılırsa,

A, B) Yaban domuzu dişi tepelikli iki tuğ (Heeresgeschichtliches Museum, Viyana)
C) Pirinç alem (Askeri Müze, İstanbul)
D) Tunç savaş alemleri (Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul)
E-N) Alem, sancak ve bayraklar (Heeresgeschichtliches, Rathaus ve Kunsthistorisches Museum, Viyana. R. Nour'un "L'Histoire du Croissant", Revue de Turcologie, 1/1933 isimli çalışmasından).

önemli bir kısım gazi, atlı ve yaya savaşçıların bir arada dövüştüğü İslam askerî geleneğini takip ediyordu¹. Böyle gönüllü erenler, hükümdar, gaziler ve İslam dünyasının ruhanî önderi halife arasında manevî bir bağ kuran; faziletli bir hayatın nasıl olacağını belirleyen fütüvvet düsturunu yaşıyor ve yaşıyorlardı. Mücahitlerin yaşadığı kardeşlik dünyası, Batı şövalyeliği kadar açık seçik olmasa da, bunu andıran merasimlerle örülü bir cemaat hayatını telkin ve aynı türden bir yoldaşlık hissini teşvik ediyordu. Anadolu gazileri, 13. yüzyıl sonlarına doğru, sonradan yeniçerilerin benimsediğiyle aynı beyaz keçeden bürk takmaya başladılar.

Orhan Gazi, yine de, disiplinli ve profesyonel bir orduya ihtiyaç duyulduğunun farkındaydı. Orhan'ın veziri Alâeddin Paşa, düzenli maaş alan Müslüman ve Hristiyanlardan daimî bir süvari ve piyade kuvveti tertip etmeyi üstlendi. 'Müselleme' (vergiden muaf tutulan) adıyla bilinen süvariler, sancakbeylerinin genel sorumluluğu altında subaşına bağlı yüzer kişi ve binbaşıya bağlı biner kişilik kıtalara bölündüler. Benzer bir teşkilat içinde ele alınan yayalar, on, yüz ve bin adamlık birliklere taksim oldular. Ara sıra Bizanslılar adına da savaşmış olan bu okçu piyadeler, o zamanlar *murtatoi* ismiyle biliniyorlardı. Müselleme ve yayalar, başlangıçta geçimlerini nakit maaşla sağladıkları halde, I. Murad devrinden itibaren (1359) gördükleri askerî hizmet karşılığında tımar araziyle ödüllendirilmeye başladılar. Aynı sırada yayalara belirli yol ve köprülerin muhafaza edilmesi sorumluluğu yüklendi.

Sadakat dendiğinde akıllarına ilk sultan değil, doğrudan bağlı oldukları mahalli ekâbir geldiğinden; hür doğmuş Türk çiftçilerden müteşekkil yayaları zapturapt altına almak kolay değildi. 14. yüzyıl sonlarında gitgide nispeten önemsiz askerî vazifelere kaydırılan yaya ve müsellemler, 1600'lere gelindiğinde ya topluca ilga edilmişler, ya da geri hizmet kıtası sıfatıyla askerî olmayan vazifelere tenzil edilmişlerdi.

KAPIKULU OCAKLARI

Rivayete göre, kapıkulu ocakları Şeyh Edebalı'nın, kayınbiraderi Çandarlı Kara Halil Paşa tarafından kurulmuştur. Yine menkıbe der ki, 1326'da Hacı Bektaş-ı Veli'den el alan genç askerler ocağın ilk piyade kıtaları olan yeniçerileri teşkil etmiştir. Hacı Bektaş'ın duasını esirgemediği bu görüşmede giydiği söylenen cübbesinin dökümlü yenleri, yeniçerilerin başlarına geçirdiği beyaz bürkün tepesinden

Yeniçeri subayları mutfak kültüründen mülhem, kendilerine has unvanlar taşırlardı. 1720 yılında telif edilmiş bir Osmanlı kıyafetleri albümünde yer alan bu resim bir 'aşçı ustası'nı betimlemektedir. (Jean Baptiste Vanmour)

¹ Bkz. David Nicolle (çev. Emir Yener), *İslam Orduları 600-1100*, İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi No. 12, İstanbul 2013.

omuzlara inen yatırmaya ilham vermiştir. Gerçekte, ilk yeniçeriler, büyük ihtimalle bundan bir kuşak sonra, Edirne'nin zaptıyla ele geçirilen savaş esirleri arasından seçilmişti.

Söylence hakikate ne kadar uygun olursa olsun, Hacı Bektaş'ın izinden giden dervişler, yeniçerilerle yakın ilişkiler kurmayı sürdürdüler. 16. yüzyılda, Bektaşî tarikatı şeyhi 99. yeniçeri ortasının başı kabul ediliyordu. Kışlalarda yeniçerilerle birlikte kalan Bektaşîler, askerlere imamlık edip resmigeçitlere katılıyorlardı. Yeniçeriler, neredeyse son nefere kadar Hristiyan mühtedilerden müteşekkildiler; Bektaşîlerin çok sayıda Hristiyan adet ve ritüel benimsemiş olması bu gözle değerlendirilebilir. Hem tarikatın kurucusu ve hem koruyucu piri, zaman içinde Ortodoks azizleriyle özdeşleştirilmiştir. Bu arada bazı yeniçeriler, İncil'den alınma sözleri nazarlık niyetine dövmeyle vücutlarına yazdırıyorlardı.

14. yüzyılda gaza akınlarında ele geçirilen esirler, mebzul miktarda insan gücünü bir araya getiriyordu; bu sebeple 1438'e kadar devşirme kanununa ihtiyaç duyulmadı. Bazıları İslâm hukukuyla bağdaştırmakta zorluk yaşasa da, bir nevi aynı insan vergisi olan devşirme uygulaması kaçınılmaz görünüyordu. Hristiyan tebaasına zorla din değiştirtmeyi yakışıksız gören Osmanlılar, askerî ve idarî makamları

dolduracak yeni kadro çıkarmakta ister istemez, zorluk çekiyorlardı.

Küçük çocukları toplamakla görevli yetkililerin işi bazı yörelerde çok daha kolaydı. Müslümanlar devşirme sisteminden muaf tutuldukları halde, Bosna Müslümanları bir yolunu bulup aralarından devşirme alması için Osmanlı iktidarını ikna etmeyi başarmıştı. Bazı fakir bölgelerde, oğullarına daha mutlu bir geleceğin hayalini kuran ana babalar, acemi oğlanlar kâhyasına rüşvet verip çocuklarının devşirme yazılmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Sistem 16. yüzyılda en uygun halini aldığı anda, belirli bir eyaletten senede 1.000 veya biraz daha fazla sayıda çocuk seçiliyordu. Bunlardan en zeki olanlar, payitaht İstanbul'daki Topkapı Sarayı'nda iç oğlanı eğitimi verilmek üzere ayrılırken, kalanlar Türkçe öğrenip İslam inancıyla terbiye edilmek için çiftliklere dağıtılıyordu. İç oğlanları, Enderun adlı saray okulunda kişilik gelişimi, komutanlık, askerî ve bedenî atılganlık, dil, din, bilim ve arkalarından gelecek çömezleri nasıl seçeceklerine dair usul erkân gibi konularda yedi seneyi bulan kapsamlı bir eğitim alıyorlardı. Kapıkulu süvarilerine, kapıkulu zabıtlarına ve en üstte askerî veya idarî ricalle katılabilmek için sırasıyla üç ayrı imtihandan geçmek gerekiyordu. Eğitim bitene kadar evlenmeleri

B

BEYLİKTE İMPARATORLUĞA, 1396-1453

1: Sipahi, ykl. 1400

Ortaçağ Osmanlı ordularının belkemiği tımarlı sipahilerdi. Başına "sarık" miğfer takmış bu adam, ekser İslam savaşçıları'nın en sevdiği silah sıfatındaki topuzunu sallıyor. Göz kamaştırıcı zincir-levha zırhın göğüs kısmı, ilave bir madenî madalyonla takviyeli olduğu gibi, atın lamel zırhı üstüne bir de kumaş örtü serilmiş. (Osmanlı veya Memlük işi sarık miğfer, 15. yüzyıl başı, özel koleksiyon; "Hâcû-yı Kirmanî Divanı", minyatürler Cüneyd es-Sultanî, Irak, ykl. 1395, Ms. Add. 18113, Brit. Lib., Londra; *İskendername*, Kuzey Anadolu, 1416, Tür. Eym. Kol. No. 309, Bib. Nat., Paris).

2: Yaya Azap Neferi, 15. yüzyıl Baş

Görünüşe bakılırsa, Osmanlı piyadesi arasında, Hristiyan mazisini kılık kıyafetinde yansıtan çok sayıda savaşçı vardı. Bu adam, Doğu stili elbisesinin üzerine İtalyan tarzı bir takviyeli "ceket" giyiyor. Hışımla salladığı yelekli cirit, ucundaki yanıcı madde kesesi vasıtasıyla kuşatma araçlarını, gemileri ve ahşap savunma yapılarını ateşe vermek yahut doğrudan düşmana korku salmak için kullanılıyordu. (Muhtelif minyatürler, Ermenistan-Azerbaycan, 14. yüzyıl sonu-15. yüzyıl başı, Hazine 2153, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; "Hanan ve Kayafa'nın İsa'yı Yargılaması", tavan kabartması, Erdel, 14. yüzyıl sonu, Putna manastırı, Moldova; "Şarkılar", İtalyan fresk, 14. yüzyıl ortası, Sabbionara şatosu, Avio; "Harp Risalesi", Memlük, 15. yüzyıl, Keir Koleksiyonu, Londra).

3: Zırhlı Serdengeçti, 15. yüzyıl Baş

Sultanın kapıkullarına mensup bu savaşçı, kuşatma savaşları için geliştirilmiş, tam takım bir bileşik zincir-levha piyade zırhı giyiyor. İşlemeli demir kalkanı, yeri geldiğinde, basit ateşli silahlara karşı bile koruma sağlayabilir. Kılıcını bele değil, yaya askerlere mahsus şekilde omuz kayışına asmış. (Türk piyade zırhı, 15. yüzyıl, Metropolitan Müzesi, New York).

yasak olan oğlanlar; genellikle benzer bir süreçten gelerek hareme girmeyi başarmış kadınlarla yuva kuruyorlardı.

Yeniçeri ortaları, ilk başlarda, ilham aldıkları gazi yoldaşlıklarını yansıtıyorlardı. Zaman ilerledikçe mevcutları 100'den 3.000'e kadar değişen yüz bir orta teşekkül etti. 43 sekban bölümü, bir yandan padişahın özel muhafız alayını teşkil ederken öte yandan ocak zabitlerini yetiştiren bir okul işlevi görüyordu. I. Selim, bunlara belli başlı yeniçeri zabitlerini korumakla yükümlü ağa bölüklerini ilave etti. Bazı rütbelere mutfak terimlerinden türetilmişti: Orta komutanına çorbacı, iase subayına aşçıbaşı deniyordu. Orta mensupları, kendilerine mahsus alamet ile remizleri sancak ve çadırlarına işliyor; el, kol ve bacaklarına dövmeyle yazdırıyorlardı. Üç ayda bir ulufe alan askerler, evlenmelerine izin verilmediğinden, büyük kışlalarda hep beraber yaşıyorlardı. Terfiler, hizmet süresini esas alan kıdeme göre gerçekleşiyor; yaşlanıp elden ayaktan düşen veya malul kalan yeniçeriler, oturak bölüklerine geçerek emekli istihkakına kavuşuyorlardı.

Düzenli talim gören yeniçeriler, ilk günlerde bileşik yay, sapan, zemberek (arbalet) ve cirit gibi silahlara sahiptiler. Macarlarla yapılan savaşlar (1440-43) esnasında bazı yeniçeriler ateşli silahlara geçtiler. Memlûkler karşısında Adana ve Tarsus civarında alınan yenilgiler (1485-91), daha fazla yeniçeriye tüfek dağıtılmasına yol açtı. Ama her

halükarda, fitilli tüfekler 16. yüzyıl sonuna değin yeniçeriler arasında genel kabul görmedi. Yeniçeriler, uzun namlulu ve ağır mermi atan metris/siper tüfeklerinin yanı sıra, batılı emsalleriyle aşağı yukarı aynı kalibre ve ağırlıkta silahlar kullanıyorlardı.

Kapıkulu Ocakları, 14. yüzyıldan 18. yüzyıla değin istikrarlı şekilde büyüdü. Osmanlı sultanları, sağ solu belirsiz taşra kuvvetlerini merkezdeki ocaklarla dengelemek istiyorlardı. II. Mehmed (1451-81), kapıkulu ocaklarını devşirme sıralarından yetişip yükselmiş kişilerin komutasına bıraktı. Bu tarihlerde yeniçerilerin sayısı 8.000 civarındaydı ve kırsal kesime yayılmış tımar arazileri altı bölük halkına birer ikişer tahsis edilmeye başlanmıştı. Ocakların mevcudunu, 13.000 tanesi yeniçeri olmak üzere, toplam 35.000 kişiye kadar çıkaran I. Süleyman (1520-66), kendisini de Birinci Yeniçeri Ortası'nın ilk neferi olarak kaydettirdi. 16. yüzyıl ortasında baş gösteren iktisadî darboğaz ve taşra isyanları, Osmanlı padişahlarını, o zamana değin İstanbul çevresinde konuşlanmış yeniçeri birliklerini imparatorluk sathına yaymaya zorladı. Başlangıçta dokuz aylık nöbetler devralan yeniçeriler, bir müddet sonra garnizon hizmetine tayin edildikleri yerlerde kök salıp yöre halkıyla içli dışlı ilişkiler geliştirmeye başladılar. Çifti çubuğu terk edip piyade neferi olma hevesiyle ortaya çıkan köylülerin kitleler halinde yeniçeri saflarına sızdığı günlerde, yeniçerilerin askerî etkinliği anlaşılır biçimde azalıyordu. 1582'den

KLASİK ÇAĞ'DA PİYADELER, 1450-1550

1: Yeniçeri, 15. yüzyıl

Yeniçeri piyadesine devlet cebehanelerinden dağıtılan teçhizat, tıpkı yıllık istihkak aldıkları kaba çuhadan yağmurluklar gibi, basit olduğu kadar iyi kaliteydi. Yeniçerilerin alamet-i farikası beyaz borkün boyu zaman içinde iyice büyürken, tüfek kullanımının yaygınlaşmasıyla yay ve kalkanlar bir kenara bırakıldı. (Gentile Bellini'nin yeniçeri tasviri, 15. yüzyıl, British Museum, Londra).

2: Eflâklî Yaya Voynuk, ykl. 1500

Balkan savaşçıları, Osmanlı efendilerinin etkisiyle, kullandıkları geleneksel Bizans ve Batı Avrupa teçhizatına Türk unsurları eklemeye başladılar. Sözgelimi, zırh ve silahları besbelli ki Doğu Avrupa işi olan bu adam, eskimeye yüz tutmuş İtalyan zırhının üzerine Asya çizgileri taşıyan bir miğfer giymiş. (Boğdan hükümdarı Büyük Ştefan'ın kılıcı, 15. yüzyılın ikinci yarısı, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul; geniş Romen kalkanı, 15. yüzyıl, Askeri Müze, Bükreş; Eflâk teberi, 15. yüzyılın ikinci yarısı, Bölge Müzesi, Buzău; "Macarlar", Burgkmair'a ait ahşap baskı, 16. yüzyıl başı, Nat. Bib., Viyana).

3: Mağripli Denizci, 16. yüzyıl Başı

Osmanlı hizmetine giren en yetenekli bahriye neferleri arasındaki 'meğaribe', bazısı dört kadem boyundaki arbaletlerini yanlarından ayırmıyorlardı. Başında nispeten eski bir İspanyol miğferi taşıyan bu adam, Mısır Memlûklerine özgü bir zincir zırha bürünmüş olmakla birlikte *daraka* kalkanı tam anlamıyla Mağrip işidir. ("İspanyolların Vahrân'ı Mağripîlerden Zaptı", Juan de Borgoña'nın freski, 16. yüzyıl başı, Mustarap Şapeli, Toledo Katedrali; Mağrip *daraka* kalkanı, 15. yüzyıl sonu, Real Armeria, Madrid; İtalyan-Mağrip miğfer, 15. yüzyıl sonu, Astor Koleksiyonu, Hever Şatosu).

itibaren devşirme kanunuyla ilgisi olmayan yeniçeri çocukları ve bambaşka etnik kimliklerden gelen hür Müslümanlar, yeniçeri ocağına resmen girme hakkı kazandılar.

Askerî bakımdan öncelikli Kapıkulu süvarisi, yeniçeri piyadelerine nazaran daha itibarlı bir konuma sahipti. Altı bölük süvarisi, sipahi ismini paylaştıkları feodal, tımar sahibi taşra atlılarıyla bazen karıştırılır. Gün geçtikçe daha fazla sayıda Kapıkulu süvarisinin tımar topraklarına dağılması, bu kavram karmaşasının iyice pekişmesine sebep olmuştur. Dirlik arazisine kavuşan süvari bunu şahsî hizmet karşılığı hak edilmiş bir mükâfat olarak görürken, merkezî iktidarın niyeti, taşradaki feodal merkezkaç kuvvetleri dengelemektir. Kapıkulu süvarisi, nam-ı diğer altı bölük halkı, adından da anlaşılacağı üzere altı kıtadan oluşuyordu. Sağ ve sol ulufeciler (*ulüfeciyan-ı yemîn ve yesâr*), 14. yüzyılda I. Murad ve Kara Timurtaş Paşa'nın şahsî muhafız alaylarından seçtikleri savaşçılardan kurulmuştu. Aşağı yukarı aynı tarihlere inen sağ ve sol garipler (*gureba-yı yemin ve yesar*) ise, gönüllü gazilerin öncü katılımıyla vücut bulmuştu. I. Mehmed 15. yüzyıl başlarında seçkin sipahi oğlanları birliğini ihdas edene kadar, Silahdâr bölükleri muhafız süvari alayı işlevi görmeyi sürdürdü. 16. yüzyıl sonlarına yaklaşıldığında kapıkulu süvarisinin mevcudu 8.500'ü buluyordu. Kethüda Yeri komutasına bırakılan birlikler, altı bölük halkının ahfadyıla birlikte Müslüman Arap,

Acem ve Kürtler ile muharebede yiğitlik gösterip terfi eden bazı eski yeniçerileri ihtiva ediyordu.

Topçu ve cebeciler, kapıkulu ocakları bünyesinde müstakil birimler halinde hizmet ediyorlardı. Bunlara ileride değinilecektir.

SÜVARİ

Taşra sipahileri, Osmanlı ordularının muharip ihtiyacını karşılamakta 17. yüzyıl ortalarına kadar rakipsizdi. 15. ve 16. yüzyıllarda, yarıdan fazlası Rumeli topraklarında mukim 40.000 civarında tımarlı sipahi vardı. Alelade bir tımarın bir atlı savaşçının ihtiyaçlarını karşılaması bekleniyordu; bununla birlikte daha zengin gelirlere sahip zeamet ehli, kendilerinden başka, savaşa hazır teçhiz ettikleri 'cebelü'ler getirmekle mükelleftiler. Sultan ailesi, vezirler ve hanedanın gözde musahiplerine ait haslar en bereketli ve gelir getiren topraklardan seçiliyordu. Tımar sistemini Batılı asilzadelerin elindeki malikâne ve arazilerle karşılaştırmak çoğu kişi için eğlenceli ve öğretici bir uğraş olmuştur. Serflik düzenindeki aksine temellüke geçmeyen tımar, sipahinin malı kabul edilmiyordu. Dirlik toprakları, imkânlar elverdiği ölçüde denetleniyor; sipahi kendisine tevcih edilmiş topraklarda mukim reaya üzerinde ancak sınırlı haklardan yararlanabiliyordu. Köyde oturup çiftliği ve tarlasıyla meşgul olan alelade bir sipahi, hazineden maaş

D

YENİÇERİ OCAĞI, 1550-1600

1: Solakbaşı, 16. yüzyılın ikinci Yarısı

Sultanın muhafız alayını teşkil eden solaklar, geleneksel yay ve piyade sadaklarıyla göze çarpıyorlardı. Solakbaşı, yeniçeri ocağına teşrifatında yedinci gelirdi. (*Nadiri Divanı*, 1573/4, Hazine 889, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; *Hünernâme*, 1584, Hazine 1523, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

2: Acemi Oğlanı, 16. yüzyıl Sonu

Anadolu'daki bir çiftlikte Türkçe öğrenmesini müteakip nasıl asker olunacağını talim eden bu acemi oğlanı, basit bir yaylı tetikle ateşlenen fitilli tüfeği sıkıca kavramış. (Osmanlı kıyafet albümü, Avusturya, 1586, Cod. 8615, Nat. Bib., Viyana; Osmanlı işi fitilli tüfek, 17. yüzyıl başı, Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul; *Şehname-i Mehmed Han*, Nisari, ykl. 1600, Hazine 1609, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

3: Tüfenkendaz Yeniçeri, 16. yüzyıl Sonu

Yeniçeri ortalarının yalnızca resmigeçit alaylarında kuşandıkları hususî alametleri vardı. Bu adamın börkünün tepesine yerleştirdiği kadirga maketi, çok büyük ihtimalle donanmada hizmet eden neferlerden biri olduğunu gösteriyor. Kavisli 'palyoş' kılıcı, batılı denizcilerin kullandığı meçleri anımsatıyor. Kuşağına ilâştirdiği ufak balta, kesesinde taşıdığı kurşun külçelerinden tüfek fındığı yontmakta kullanılıyor. (Osmanlı kıyafet albümü, Avusturya, 1586, Cod. 8615, Nat. Bib., Viyana; Osmanlı işi fitilli tüfek, 17. yüzyıl başı, Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul; *Süleymannâme*, 1557, Hazine 1517, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

almadığı halde, angaryanın (zorunlu hizmet) çok az uygulandığı Osmanlı diyarında köylülerden aldığı hizmetin karşılığını çoğu vakit cebinden ödüyordu.

Osmanlılar, Anadolu'da ilerledikçe hâlihazırda mevcut sipahiler ile tımarları olduğu gibi bünyelerine kattılar. Hristiyan Rumeli'deki işleyiş de başlangıçta farklı değildi. Köklü Balkan *pronoia* toprakları sınırları korunarak tımara tahvil ediliyor; ne var ki, arazinin hukukî sahipleri, bu dönüşüm esnasında topraklarını korumakla beraber, köylüler üzerindeki haklarından feragat ediyorlardı. Bunların bazıları Müslüman olduğu halde geleneksel inançlarından kuşaklar boyu vazgeçmeyenler de vardı. İhtida edenlerin büyük kısmı, Hristiyan aile isimlerini kullanmaya devam ettiler. Bu kabilden Hristiyan sipahiler arasında, Kosova'da (1389) sultanın yanında çarpışan Köstendil hâkimi Konstantin Deyanoviç ve Sırp halk kahramanı Kralyeviç Marko (Osmanlı kaynaklarında Kraloğlu) gibi Slav aristokrasisinin en seçkin simaları yer alıyordu. Bu iki isim de, 1395'de Osmanlılar için savaşırken öldüler. Kuzeybatı Bulgaristan'daki Vidin bölgesi, 15. yüzyıl ortalarında II. Mehmed'e yaya voynuk maiyetleriyle beraber yedi Hristiyan sipahi yollamıştı. Osmanlı belgeleri, 15. yüzyıl sonlarında bile birkaç Hristiyan sipahinin varlığını kaydediyordu.

Bir sipahinin savaş teçhizatına göz atmak, ne kadarlık bir tımar toprağına tasarruf ettiğini anlamak için yeterliydi. Kapıkulu süvarisiyle yan yana getirildiğinde epeyce hafif teçhizatlı

görünüyorlardı. Aslına bakılırsa, dirliği belli bir miktarın üzerinde olmadıkça sipahiden zırh kuşanması bile beklenmiyordu. Hal böyleyken, 16. yüzyıl sonlarındaki Batılı komutanlar, kendi piyadelerinin Osmanlı muadillerinden daha iyi olduğuna inandıkları halde Türk sipahisinin emsalsiz olduğunu söylüyorlardı. Osmanlılarla aynı muharebe meydanına düşmüş batılı orduların geliştirdiği bütün askerî yenilikler, yeniçeri değil, sipahi tehdidini savuşturma ihtiyacını yansıtıyordu.

Seferberlik çağrısı çıktığında on sipahiden biri asayiş ve düzeni sağlamak için evde kalıyordu. Orduya katılmak için yola çıkanlar, çeribaşı, subaşı ve alaybeyinin komutasındaki kıtalar halinde bir araya geliyorlardı. Bu yerel zabıtlar, taşra atlılarını sancakbeyinin iki tuğlu alemine götürüyor ve bu sancak savaşçıları, sultanın ordusuna doğru yola çıkmadan evvel, komutasında oldukları beylerbeyin etrafında toplanıyorlardı. Savaş meydanına gelindiğinde, sefer Rumeli veya Anadolu, hangi yakadaysa, ordunun sağ cenahına yerleşme şerefi o yöreden gelen sipahilere veriliyordu.

Macaristan serhaddinde 1533'den sonra yeni bir tımar türü doğdu. Dirliklerinde oturup yaşamaktansa Budapeşte, Temeşvar, Belgrad ve Estergon gibi stratejik kentlerde ikamet eden yeni tımar sahipleri, bu kentlerdeki garnizonların bir parçasını oluşturuyordu. Yine de, 16. yüzyıl sipahilerin talihinin pek de yaver gitmediği bir dönemdi. Her geçen gün bir başka kapıkulu gelip tımar topraklarına

E

YÜKSEK KUMANDA 1550-1600

1: Altı Bölük Sipahilerinden Alemdar, 16. yüzyılın İkinci Yarısı

Saygın bir statüye sahip Kapıkulu atlılarının önünde zabıtlığa kadar giden parlak bir istikbal yolu uzanıyordu. Bu adamın başındaki miğfer ve kolçakları dışında bir şey görünmese de, muhtemelen kıyafetlerinin altında gövdesini koruyan bir zırh takımı vardı. (Pirinç alem, Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul; *Şehname-i Selim Han*, ykl. 1570, III. Ahmed 3595, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

2: Silahdar, 16. yüzyılın İkinci Yarısı

Göz alıcı kırmızı çuhadan mamul ve yeniçeri borküne benzer başlıklar kuşanan silahdarlar, sultana belki de en yakın devlet görevlileriydi. Elbise ve silahlarının alımlı güzelliği bu durumu yansıtıyordu. (*Süleymanname*, 1558, Hazine 1517, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; *Nusretname*, 1584, Hazine 1365, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

3: Serdar, ykl. 1600

Bu ordu komutanı vezirin kürk astarlı, zengin nakışlarla süslü dökümlü ve zarif elbiseleri, bir yandan sultanın inayetine gösterirken öte yandan rütbe ve mansıp derecesine işaret ediyordu. Ne var ki, bu gösterişli kıyafeti tamamlayan sarık görünümü demir miğfer, büyük ihtimalle, fiilî çarpışmaların kan kokan kargaşası yerine nezih otağ ve konaklarda giyiliyordu. (Ali Paşa'nın miğferi, 16. yüzyıl, Real Armeria, Madrid; Osmanlı çizimi padişah portreleri, 1574-1595, Hazine 1563, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul).

talip oluyordu. Dirlikler askerlikle uzaktan yakından ilgisi olmayan kişilere, sırf para karşılığı satılmaya başlanmıştı. Sınırlardaki durgunluk tımar sayısının içten içe azalmasına yol açtığı halde, tımar bekleyenlerin sayısı aksine durmaksızın artıyordu. Bu arada tımar ehli, seferlere bizzat katılmak yerine yerlerine ikinci sınıf savaşçılar göndermek gibi kötü bir alışkanlık edinmişti.

Gittikçe daha can yakıcı olmayan başlayan ateşli silahlarla mücehhez disiplinli Batı piyadesi karşısında sipahilerin miadının dolmaya başladığı hissediliyordu. Osmanlı iktidarı, atlı birliklerini piştovlarla donatmak için çeşitli teşebbüslerde bulunsa da, sipahilerin bu mertliğe sığmayan silahları kabul etmeleri için 1600'lü yılları beklemek icap edecekti.

Osmanlı yardımcı süvarisi Batı âleminde derin bir iz bırakmıştı. Bu gaddar hafif atlılar, süratli davranarak uzak mesafeleri bir çırpıda kat ediyor ve adeta yerden bitercesine bir anda ortaya çıkıyorlardı. 14. ve 15. yüzyıllarda ekser yardımcı süvariye göçebe Türkmenler teşkil ediyordu. Bu savaşçılar, düzenli ordunun kök salması üzerine yollandıkları Rumeli'nin uzak sınır boylarında akıncı kitleleri oluşturdular. Anadolu'daki Türkmenleri zapt etmek başlı başına bir mesele olabiliyordu. Bu özgür ruhlu savaşçılar, Osmanlılar tarafından ilhak

edilen Türkmen beyliklerinin ordularında hizmet etmişlerdi. Türkmenler, 16. yüzyıl başlarında, Safevilerden batıya doğru esen Şii rüzgârıyla bir kez daha ayağa kalktılar. Kızılbaş isyanı, Osmanlı devletinin temellerini sarsan bir hal aldı.

Akıncı birlikleri, iştirak ettikleri büyük seferlerde orduya öncülük eder; düşman arazisinin içlerine akınlar düzenleyip halkın yüreğine korku salar ve düşman kuvvetlerin irtibatını keserlerdi. Bunlar aynı zamanda istihbarat topluyor ve ana kuvvetlerin gelişinden önce stratejik önemi bulunan yol ve geçitleri denetim altına alıyorlardı. Resmen savaş ilanı olmadığı zamanlarda ise, akıncılar Osmanlı hudutlarını düşman baskınlarına karşı koruyorlardı. Bazen yolu izi olmayan dağlık bölgeleri ele geçirmek üzere görevlendiriliyorlar; bu mümkün olmadığı takdirde, Osmanlı egemenliğine boyun eğmeyen isyancı topluluklarla sürekli çatışarak bunların düze inmesini engelliyorlardı.

Akıncı kuvvetleri, basit olduğu kadar etkili bir teşkilata sahipti. 15. yüzyıl ortalarına kadar serhat bölgelerinin büyük kısmı, uç beyi denilen köklü ailelerce yönetiliyordu. Akıncıları sancakları altında toplayan bu beyler, sipahi desteğini arkasına alan Türk zadeğânı karşısında bir denge unsurunu temsil ediyorlardı. Bazı akıncıların toprak geliri veya beylerinden aldıkları parayla geçimlerini

F

KLASİK ÇAĞ'DA SÜVARİLER, 1550-1600

1: Sipahi, 17. yüzyıl başı

Bu atlı savaşçı, Osmanlı süvari zırhının en gelişkin türüne bürünmüş. 'Çiçek' miğferinden sarkan zincir zırh ense örtüsü, bileşik zincir-levha 'korazin' zırhının keskin omuz hatlarını ele veriyor. İki kılıç (teki eyerin altında), bir yatağan ve bir çift piştovla silahlı sipahi, başında taşra savaşçılarına özgü iki tüy taşıyor. (Osmanlı işi miğfer, 16. yüzyıl sonu, Royal Armouries, Londra; Osmanlı işi sipahi zırhları, 16. yüzyıl, Waffensammlung, Viyana ve İsviçre Silah ve Zırh Enstitüsü, Grandson kalesi; Osmanlı işi at zırhları, 16. yüzyıl, Grandson kalesi ve Historisches Museum, Bern; *Şehname-i Murad-ı Salis*, ykl. 1585, Edwin Binney Koleksiyonu, New York; "Hz. Resulullah ve Ordusu", ykl. 1660, Edwin Binney Koleksiyonu, New York).

2: Deli Hafif Süvarisi, ykl. 1600

Deli süvarilerinin Rumeli kökenleri tercih ettikleri silah ve kıyafetlere adeta işlenmişti. Bu hafif süvariler, çoğu vakit abartılı tüylerle bezeli, hayvan derisi başlıklar takıp Doğu Avrupa işi kalkanlar taşıyorlardı. (Osmanlı işi 'Hezar Gand' zırh, 16.-17. yüzyıl, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul; *Zafname*, 1579, Ms. 413, Chester Beatty Lib., Dublin; *Nusretname*, ykl. 1582, Ms. Add. 22011, Brit. Lib., Londra).

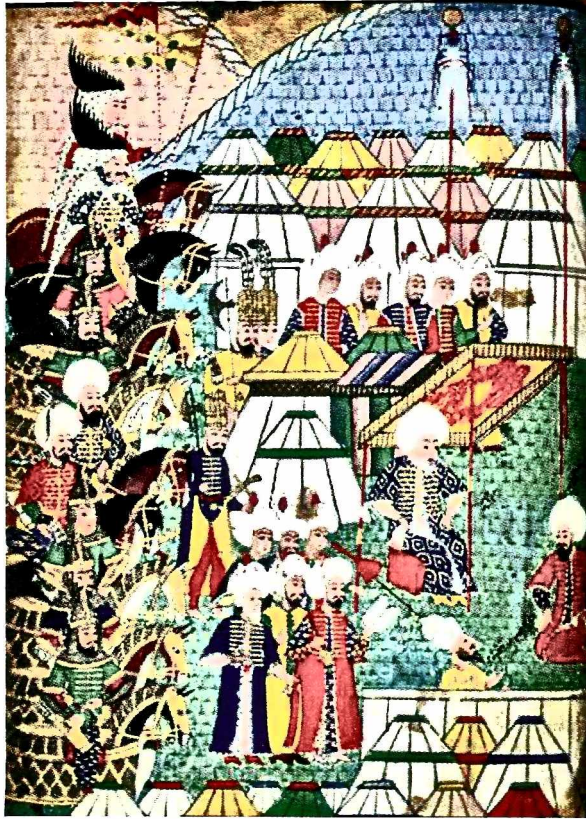
3: Arap Yardımcı Süvari, 17. yüzyıl başı

Bedevî kabile savaşçıları, nereden geldiğine bakmaksızın, her türlü savaş teçhizatını edinmeye çalışıyorlardı. Bu adamın bedeninin üst kısmını örten bileşik levha-zincir zırh, hiç şüphesiz Arap topraklarında imal edilmişti; ama ganimet yoluyla elde edilenler de bir o kadar önemliydi. Nitekim Memlûk işi miğfer ve kılıç, muhtemelen iki asrı devirmiş, atadan dededen kalma aile yadigarları olmalıdır. (Osmanlı-Suriye işi levha-zincir zırh, 17. yüzyıl, Millî Müze, Şam; *Siyer-i Nebi*, Mustafa Zarir, 1594/5, Ms. 419, Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin; Memlûk miğferi, 15. yüzyıl sonu, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul).

Son Trabzon Rum "imparator"ları tarafından yaptırılan Akçaabat kalesi, Osmanlılar döneminde tamir edilerek güçlendirilmişti (Yazarın 1970'lerde çektiği fotoğraf).

Osmanlı ordusunun Gürcistan seferini tasvir eden 1582 tarihli minyatür. Solda deliler, kapıkulu süvarisi ve sipahiler görülüyor (Nusretname, Eym. Kol. No. 22011, var. 199 arka yüz, British Library, Londra).

sağladıkları doğru olsa da; çoğu, hissesine düşen ganimetle yetinmek durumundaydı. 16. yüzyıl Osmanlı serhaddinde düzenli garnizonlara sahip pek az yer vardı. Bunun önemli bir istisnası, 1533'den sonra akıncıların tımar topraklarıyla ödüllendirildiği Macar serhaddiydi. Sırp diyarı 15. yüzyılda sipahi ve tâbi kuvvetler yanında yardımcı süvari temin eden yerlerden biriydi. Keza 16. yüzyıl başlarındaki Balkan akıncıları arasında, muhtemelen eski Hristiyan sipahi ailelerinden neşet etmiş bir sürü yeni mühtedi bulunuyordu.

1595'teki bir dizi yenilgi akıncıların resmen ilga edilmesine yol açmakla beraber, deliler varlığını sürdürdü. Bu hafif atlılar, isimlerini kılavuz, izci, yol gösteren anlamına gelen 'delil' kelimesinden almış olabilirler. 15. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan deliler, ekseri kısa süre önce ihtida etmiş Hırvat, Sırp ve Boşnaklardan ibaretti. 16. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'nin farklı köşelerinde hizmet eden deli süvarisine dair tarihî kayıtlar mevcuttur. 17. yüzyıla gelindiğinde, bu kez aralarında Türk ve Kürt savaşçılar da barındırmak üzere Suriye'de görülmüşlerdi.

Arap vilayetlerindeki en önemli yardımcı süvari gücü Bedevî aşiret savaşçılarıydı. Asi, Litâni ve Ürdün vadilerinin doğusunda uzanan çöllerde gönüllü at koşturan Bedevîler, fukaralık içinde bulunduklarından, ellerindeki tüfek, kılıç, hançer, ok, yay ve sapanları Osmanlı tarafını talan etmekte kullanmaktan da çekinmiyorlardı. Arap Bedevîleri Mısır, Trablusgarp ve Tunus'ta da yardımcı süvari hizmeti sunuyor; Cezayir'de ise yerlerini Berberî göçebelere bırakıyorlardı.

TÂBİ KUVVETLER

Tâbi askerler Türk zaferlerinde, bilhassa da birçok Osmanlı ordusunun belki de en kalabalık kısmını oluşturdıkları 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyıl başlarında, genelde zannedildiğinden daha belirleyici bir rol oynamışlardı. Birçok bölge, Osmanlı askerlerinin belli başlı şehirleri zapt etmesini müteakip dolaylı yollardan Osmanlı egemenliğini tanımıştı. Ne var ki 15. yüzyıl başlarında, Hristiyan prenslerin batıdan gelip

sahte umutlar saçan Haçlı ordularının aldatıcılığına kapılması üzerine,² Güney Balkanlar'da doğrudan idare epeyce pekiştirildi. Osmanlı sarayı, İstanbul'un fethini müteakip Osmanlı topraklarını birbirine daha sıkı bağlarla kenetleyecek çok daha doğrudan bir iktidar anlayışına doğru tekâmül ediyordu.

Birçok prens çocuğu, Osmanlı başkentinde müteferrika süvarisi olarak hizmet ediyordu. Türk zadeğânının oğullarını da ihtiva eden bu süvari alayı, kapıkulu ocaklarının bir parçasıydı. Müteferrikalar, masrafları devlet hazinesinden karşılanan iyi bir eğitim, dolgun maaş ve süslü kıyafetlerle el üstünde tutuluyor olsalar da, temelde rehine kabul edildikleri gerçeği değişmiyordu.

İlk biat eden yerler arasındaki Bulgaristan ve Arnavutluk, gözüpeksüvariler çıkarmakla ünlüydüler. Sırbistan'ın doğrudan Osmanlı hâkimiyetine girmesinden biraz önce Belgrad havalisindeki her beş Hristiyan hanesinin birleşerek harbe hazır bir yaya voynuk teçhiz etmesi şart koşulmuştu. 14. yüzyıl sonlarında Sırp'ların üretmekte bulundukları ateşli silahlar, çok geçmeden Osmanlı askerlerine teslim edilmek üzere yola çıkacaklardı. Ankara'da (1402) "kara çelik" zırhlara bürülü bir miktar Sırp piyadesi barutlu silahlarını ateşlerken Sırp atlıları mızrak ve kılıçla dövüşmüşlerdi. 15. yüzyılda Bosnalı tâbi *lagator* süvarileri ağır *bürüme* gövde zırhı kuşanıyor; yanlarındaki silahtarlar ise vücutlarının üst kısmını zincir gömlek *cebeyle* sarıyorlardı. Neredeyse bir nesil boyunca tâbi sıfatıyla varlığını sürdüren Macaristan, Avusturya sınır idarecilerinin de açık yüreklilikle itiraf ettikleri gibi, 1541'den itibaren doğrudan Osmanlı yönetimine bağlandı.

Eflâk, Boğdan ve Erdel, hiç şüphesiz en önde gelen tâbi Hristiyan devletlerdi. Eflâk diyarından gelen göçebe Ulahlar, tâbi süvari ve voynuk piyade birlikleri sağladıkları gibi, Osmanlılar da dâhil, kesenin ağzını açan her Balkan devletine, askerî hizmet sunuyorlardı.

Boğdan'ın doğusunda Kırım Tatar Hanlığı uzanıyordu. Tatarlar, 300 yıl boyunca Osmanlılara,

"Abbas b. Ali Fırat nehrinde". Türk nakkaşlar, İranlı meslektaşlarına nazaran minyatürlerde gerçekçi detaylara daha dikkat ediyorlardı. 1600 civarında nakşedilmiş bu tasvir, Osmanlı ordusunda yardımcı birlik olarak hizmet eden Arap savaşçıları gerçek hallerine epeyce yakın gösteriyor (*Hadikatü's-Süeda*, Fuzuli, D. Eym. Kol. No. 12009, var 233 ön yüz, British Library, Londra).

Orta Asyalı atalarının savaş düsturlarına canı gönülden bağlı zırhsız okçu süvariler temin ettiler. Yine de, Hanlık öyle kalburüstü bir yer değildi ve bir atın bakımını üstlenemeyecek kadar yokluk içindeki birçok Kırımli, yaya savaşıyordu. Tatar ordusunun büyük bölümü, mirzalar aristokrasisine bağlı aşiret savaşçılarından oluşsa da, hanın şahsî

² Bkz. David Nicolle (çev. Emir Yener), *Haçlılar Çağı'nda Bizans, Balkan ve Macar Orduları 1100-1568*, İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi No. 15, İstanbul 2013.

muhafız alayını teşkil eden meslekten asker *oğlanlar* askerî yapıda önemli bir yer tutuyorlardı. Bunun dışında Kırım hanı, beylik arazisinde ırgatlık eden çiftçilerden topladığı gençlerden, yirmi adet bindirilmiş tüfenkendaz (tüfekli piyade) bölüğü kurmuştu. Yanaşık düzende çarpışan piyadelerin korkulu rüyası Tatar bileşik yayı, 18. yüzyıla değin yeniyetme rakibi tüfekten daha uzun menzillere atış yapabiliyordu.

Tatarlar, açık bozkırda iki tekerli hafif arabalar kullanıyorlardı. Göçebe komşuları ve ara sıra çeşitli vesilelerle ittifak kurdukları Zaporog Kazakları ise, yeri geldiğinde birbirine zincirlenip hafif top ve piyade arkebüzleriyle müdafaa edilen taburlar çatmaya yarar dört tekerli ağır arabaları tercih ediyorlardı. Öte yandan, üstü açık şayka kayıklarıyla (slavca *çayka*, yani martı sözcüğünden mülhem) Ukrayna nehirlerini boydan boya kat eden Kazaklar, yöredeki suyollarına hükmediyorlardı.

Doğu Anadolu, imparatorluk merkezine çok daha sıkı bağlarla bağlıydı. Yörenin Kürt ağaları, Çaldıran muharebesini (1514) müteakip sadakatlerini Osmanlı sultanına birer birer arz etmişlerdi. Bu tarihten beri, atalarından miras kalan toprakları 'hükümet sancağı' namıyla ve yine aile içinde kalmak şartıyla nispi bir bağımsızlıkla idare ediyorlardı. Bölgenin belli başlı kentlerinde yeniçeri garnizonları bulunuyor; Kürtler, padişahın sefer çağrısına ayak sürümeden derhal icabet ediyorlardı. Misal, 1596'da batıya doğru sefere çıkan Osmanlı ordusunun öncü kuvvetini Diyarbakır'dan gelen süvariler oluşturmuştu.

Ortadoğu'daki tâbi kuvvetleri evlerinden koparıp uzak cephelere taşımak kolay değildi. Lübnan'ın başına buyruk Dürzi ve Hristiyan Marunîleri, Irak aşiretleri, Basra körfezi sahilleri ile Habeşistan'ın belli kısımları Osmanlı dünyasının merkezinden epeyce farklı bir hayat sürüyordu. Buralarda Osmanlı iktidarını temsil eden yegâne unsuru yeniçerilerin teşkil ettiği zamanlar çoktu. Tâbi bölgeler, aynı zamanda hayati öneme sahip hammadde yatakları işlevi görüyorlardı. Birkaç örnek vermek gerekirse, Eflâk, Boğdan ve Erdel, yük hayvanı, güherçile, kalay, urgan ve tüfek kundakları için ahşap temin ediyor; Kürdistan, Irak ve Lübnan ise Osmanlı şehirlerine neft, kükürt ve güherçile yolluyordu.

PIYADE

Osmanlı piyade askerleri, asırlar ilerledikçe, anlamı değişen akıl karıştırıcı çeşitlilikte isimle anıldılar. Karmaşıklığın ilk sebeplerinde biri azaplardı. İlk defa 14. yüzyılda deniz piyadesi sıfatıyla ortaya çıkan azaplar; bir müddet sonra, nizami birlikler muharebe hattında dizilirlerken düşman askerlerini güvenli bir mesafede tutmaya yarayan hafif yaya okçular olarak kullanılmaya başladılar. Ekseriyetle Anadolu Türklerinden mürekkep bu savaşçılar, başlarda katıldıkları sefer başına mevsimlik ücret alıyorlardı. Kale garnizonlarına yazılmaya başladıkça düzenli maaşa kavuştular. Serhat boylarında yaşayan bütün İslam erkekleri, 16. yüzyıldan itibaren yirmi veya otuz haneden bir tane olmak üzere kale veya deniz azabı sıfatıyla silah başına çağırılma yükümlülüğüyle karşılaştılar.

Osmanlı topraklarını muhafaza eden kale ve hisarlardaki gönüllülerin bir kısmı Müslüman, bir kısmı ise Hristiyan idi. Tıpkı Azaplar gibi, gönüllüler de geçim sağlamak ve askerî teçhizat edinebilmek için hemşerilerinin eline bakıyorlardı.

I. Murad namına çarpışmak için gelen Hristiyan sipahilerin yaya maiyetleri sıfatıyla Osmanlı topraklarında ilk kez, arz-ı endam eden voynuklar, Balkan kökenli askerlerdi. Yanlarında getirdikleri yamakların aksine, bunların zırh kuşanıp gönder adı verilen birlikler halinde teşkilatlanmaları bekleniyordu. Voynuklar arasında hiçbir grup, Bizanslı Mora despotunun safında sultanın Hristiyan sipahilerine karşı savaştıktan sonra saf değiştirip II. Mehmed'in 1453'te İstanbul'u fetheden ordusuna katılan Teselya Ulahlarının eline su dökemezdi. On Hristiyan hanesinden, en anlayışlı şartlarda bile, en az bir voynuk çıkarmasının istendiği 16. yüzyılın ikinci yarısında bile voynuklar askerî önemlerini koruyorlardı. 17. yüzyılda destek kıtasına dönüştürülseler de, cephenin en ucunda yürüttükleri istihkâm işleri nedeniyle yüksek ücret alan ve aranılan askerler olmayı sürdürdüler.

Ateşli silahlar, 16. yüzyıl ortalarından itibaren reaya, yani vergi mükellefi sıradan halk arasında önu alınamaz bir şekilde yayılmaya başladı. Bariz bir savunma içgüdüsüyle davranan

Osmanlı devleti, avam tabakasının silahlanmasını önlemek için elinden geleni yapsa da, nihayet davanın kaybedildiğini anlayıp çareyi tüfekli Türk köylülerini orduya yazmakta buldu. Aynı dönemde Batı ordularında da ateşli silah kullanan neferlerin sayısı katlanarak artıyordu; Osmanlılar, 17. yüzyıl sonlarına doğru Dalmaçya, Arnavutluk ve Bosna'dan çok sayıda Hristiyan keskin nişancı celp ettiler. Talihini askerlikte arayan çiftçiler, ister Anadolu Türk, ister Hristiyan Slav olsun, 50 ilâ 100 tüfekçiden oluşan *sekbân* ya da *sarıca* bölüklerine ayrılıyorlardı. Birçoğu bindirilmiş piyade işlevi gören bu tüfekçi kıtaları, 1590'lardan itibaren Osmanlı ordusunun en canyakıcı unsurlarından biri halini aldılar. Sekban ve sarıca tabirleri arasında ayırım yapmak, bu iki kitlenin ne münasebetle ayrı ayrı isimlendirildiğini söylemek zordur. Yine de, kalelerdeki bölükbaşlarının komuta ettiği sekbanların, hususî sancaklar taşıyıp düzenli maaş alan; biraz daha iyi teşkilatlanmış, kalabalık bir kitle oldukları ileri sürülebilir.

Leventlerin kim olduğu çok daha belirsizdir. İsimleri, en başlarda denizde haramilik edenleri kastetmek için kullanılmış olabilir; ama anlaşılan, topraksız eşkiya çeteleri halinde dağları arşınlarken bir şekilde ikna edilip Osmanlı ordusuna katıldıklarında isimlerini değiştirmeyi düşünmemişlerdi.

Askerliğin gereklerini bariz şekilde daha kifayetli yerine getiren tüfekçiler, göğüslerini gere gere anlatabilecekleri temiz bir geçmişten geliyorlardı. Bu hünerli keskin nişancılar; en gelişmiş arkebüz ve misket tüfekleriyle attıklarını vuruyorlardı. Bazıları, 16. yüzyıl ortalarında, bindirilmiş piyade sıfatıyla Mısır'da hizmete alınmıştı; ama büyük çoğunluk, her halükarda, tüfekbaşılar komutasındaki nispeten ufak birlikler şeklinde tanzim edilmişlerdi.

Osmanlılar, ihtiyaç duyulduğunda, Rum martoloslarla yaptıkları gibi, mahalli asayiş sağlamak için bazı kimseleri geçici sürelerle hizmete alıyorlardı. Çoğu martolos, *kleft* ismiyle eşkıyalık yaptıkları dağlardan Osmanlı tekliflerinin büyümesine

Osmanlı harbiyesinin en meşhur ve önemli öğelerinden biri mehter takımıydı. Muharebelerde Osmanlı birlikleri arasındaki sesli muhabereye yardımcı olduktan başka düşmanın moralini bozacak korkutucu ve kafa karıştırıcı nağmeler de çalan mehter, Batı müziğinde önemli bir etki yaratmıştır (Levni, *Surnâme*)

kapılıp indikten sonrasabıksuç ortaklarınızıpturapt altında tutmayı kabul etmişti. II. Murad, bunları ilk defa Yunanistan'ın ortasındaki Agrafta'da düzenli birlikler haline soktu. Kılıç, hançer, piştov ve küçük kalibreli, isabetli tüfeklerle çarpışan martoloslar, baba mesleğini devam ettiren *kapitanos*lar komutasında, dağlık bölgelerdeki gerilla çatışmaları için biçilmiş kaftandı. Memleketlerinin güvenliğinden pek ender uzaklaşırlardı. İstisnai bir örnek, 1635'de Safevî seferine katılan 12.000 kadar Epir martolosudur. Başka bir Rum savaşçı grubu teşkil eden *kapoinin* varlık sebebi, en başta Mora'da olmak üzere, Ortodoks kilisesinin ruhanî önderlerine refakat edip korumaktı. Suriye'nin *aşîr* ismiyle matuf mahalli yardımcı savaşçıları, şehir ve köy ahalisi yanında, olağanüstü durumlarda bedevî göçebeler arasından da toplanır ve ellerine tek akçe bile sıkıştırılmadığı halde, yörenin önde gelen aşîret ve din ekâbirinin ya da hükümet temsilcilerinin maiyetine alınırlardı.

Başka bir çeşit mahalli milis kuvveti de derbentçilerdi. Yol ve geçitleri korumakla görevli bu kişiler herhalde Osmanlılardan önce de mevcutlardı; ama yine de, derbent teşkilatı 15. yüzyıl ortasına

kadar kurumsal bir bütünlüğe kavuşmamıştı. Bu tarihten itibaren Müslüman ve Hristiyan köylüler arasından toplanan derbentçilere, belli başlı güzergâhları yolkesen eşkiya ve akıncılardan temizlemeleri ve Kırım Tatarlarının sıkça yaptığı gibi, sultanın emirlerine uymayıp başına buyruk hareket eden firarîleri yakalamaları talimatı verildi. Derbentçi bölükleri 25 ilâ 30 adamdan oluşuyordu. Nöbet usulü çalışan derbentçiler beşer kişilik gruplar halinde hizmet ediyor; bu esnada geri kalan aileler nöbeti devralmış kişilerin masraflarını üstleniyorlardı.

TOPÇU VE CEBECİLER

Osmanlıların ateşli silahları ilk ne zaman kullandıkları yanıtı muallak bir sorudur. Tüfek, Farsçada kullanıldığı haliyle *tüfenk*, 14. yüzyıl ortalarına ait bir Türk destanında Hristiyanların kullandığı silahlar arasında zikredilir. Bu tarih itibarıyla tüfek tabirinin Rum ateşi püskürten sifonları kastettiğini söylemek zordur; daha ziyade, İtalya'da kullanılanlara benzeyen elde taşınabilir iptidai ateşli silahlar anlatılmak isteniyor gibidir.

G

17. YÜZYIL KRİZİ VE ASKERİ DEĞİŞİM

1: Tatar Okçu Süvarisi, 17. yüzyıl Başı

Osmanlıların Hristiyan düşmanları, 16. yüzyıl sonundan itibaren yoğun tüfek kullanımıyla ateş üstünlüğünü ele geçirince, Osmanlı ordusunun bel kemiği tımarlı sipahi sınıfı çöküntüye uğradı. Bunun üzerine, "küçük savaş" yani düşman lojistiğini çökertmeye yarayan cephe gerisi baskınları ve taciz harekâtının ustası Kırım Tatar okçu süvarileri, imparatorluğun en etkili atlıları sıfatıyla 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı ordu terkiibine yerleşmeye başladılar. Kürk kalpağının altına demir bir başlık takmış bu çeri, Ruslardan ele geçirdiği bileşik levha-zincir göğüs zırhını kaba keçeden kabanıyla gizlemiş. (Tatar eyeri, 17. yüzyıl, Waffensammlung, Viyana; Rus işi bileşik levha-zincir göğüs zırhı, ykl. 1600, Devlet Tarih Müzesi, Moskova; *Zafename*, 1579, Ms. 413, Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin).

2: Tüfekçi, 17. yüzyıl Ortası

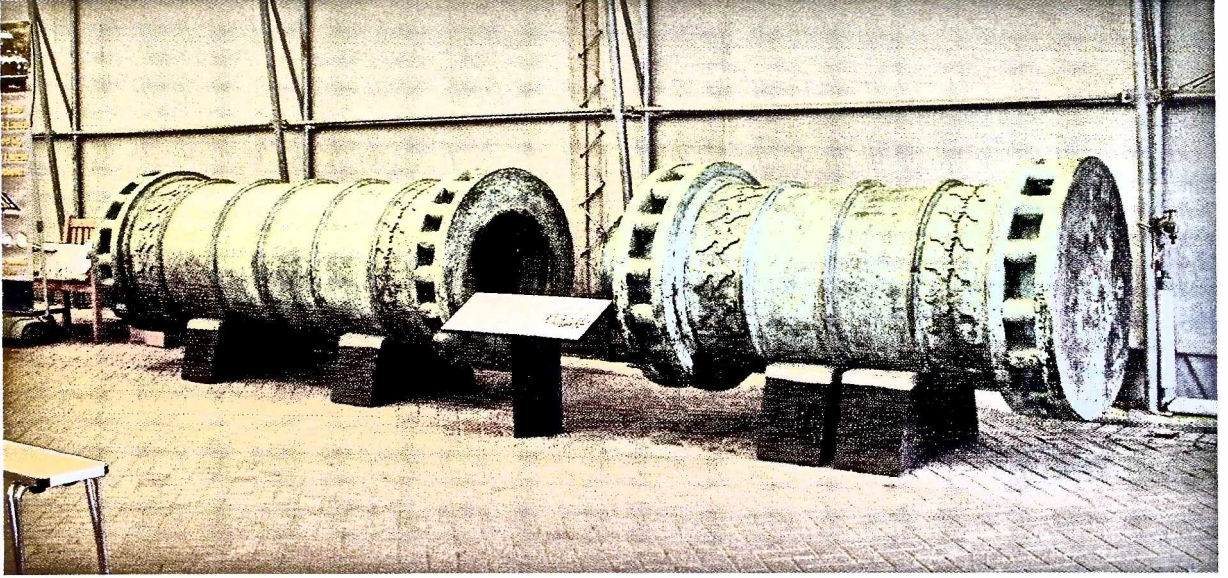
Tüfekçiler, 17. yüzyılda Osmanlı ordu terkiibine katılan yeni piyade kıtaları arasındaydı. Bu adamın Felemenk yapımı meçi ve Türk işi tüfeğinin çarklı çakmak mekanizması Avrupa'dan satın alınmış olmalıdır. (*Paşanname*, ykl. 1630, Sloane Eym. Kol. 3584, Brit. Lib., Londra; Osmanlı işi çarklı çakmak mekanizmalı tüfek 17. yüzyıl, Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul).

3: Kapıkulu Süvarisi, 17. yüzyıl Ortası

Osmanlı atlılarının 17. yüzyılda zırh kullanımından büyük ölçüde vazgeçtikleri doğru olsa da, başında bir miğfer bile bulunmayan bu süvari, çarpışmaya tamamen hazırlıksız yakalanmış görünüyor. Avucundaki üç cirit bile, bu tarihlerde savaştan ziyade eğlence maksadıyla kullanılır hale gelmişti. ("IV. Murad ve hizmetkârları" minyatürü, 1639, Hazine 2134, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; *Şehname*, ykl. 1630, Hazine 1116, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; *Hamse*, Atayı, ykl. 1675, Revan 816, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; Osmanlı işi ciritler ve sadak, 17. yüzyıl, Museo Civico, Bologna).

4: Peyk, 17. yüzyıl Sonu

Aslen sultanın haberlerini iletmekle yükümlü ulaklar sıfatındaki Peykler, esasında bunun çok ötesine geçen vazifelere veriliyorlardı. Padişah kelamını taşıma ayrıcalığı, bu adamın kabartma desenli pirinç miğferi ile yaldızlı veya sırlanmış silahlarında ifadesini buluyor. (*Sumame-i Hümayun*, 1720, III. Ahmed 3593, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul; "Halil b. Vayis Ağa", Levni'den minyatür, 18. yüzyıl başı, Hazine 2164, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

Çanakkale'yi müdafaa etmek üzere Fatih Sultan Mehmed tarafından döktürülmüş ve Konstantinopolis kuşatmasındaki dev şahî toplarıyla aynı özelliği taşıyan tunç bombard. Muazzam boyundan ötürü, namlu birbirine vidalanan iki parça halinde dökmüştü. Bu silah 1867'de İngiltere'yi ziyaret eden sultan Abdülaziz tarafından kraliçe Victoria'ya hediye edilmiştir (Kraliyet Topçuluk Müzesi, Fort Nelson).

İtalyan topraklarında *schiopetti* ismiyle bilinen ilk barutlu silahlar arasındaki *cerbottani* ve Farsçadaki ses kardeşi *zebtâne* başlangıçta tuf-tuf borusu³ anlamına geldiği halde, 15. yüzyıldan itibaren her iki alet de tüfikle eşanlamli hale geldi.

Doğrusu istenirse, 14. yüzyıl ortasında, Türkler henüz ateşli silahlara yönelik iştah duymaya başlamadan önce, Mısır Memlûkleri ve Endülüs Müslümanları ordularını topraklarla donatmışlardı. Ne var ki, İslam âleminde hiçbir devlet, ateşli silahlarla ortalığı cehenneme çevirmede Osmanlıların eline su dökemezdi. Osmanlı ordusunun, 1388'de Karamanoğullarına karşı çıkılan seferde ve Kosova (1389) ile Niğbolu (1396) muharebelerinde top kullanmış olması muhtemeldir. 1420'lerdeki kuşatmalarda top ateşinden istifade edildiği neredeyse kesindir; 1440'lardan itibaren sahra

topçuluğundaki ilerleme ise gözden saklanabilecek gibi değildir.

Emekleme günlerindeki Osmanlı topçuluğunun hayat damarını açıkça Balkanlar teşkil ediyordu. 1351'den itibaren, Dalmaçya'daki Venedikli ustaların elinden çıkma *sclopiler*den edinebilmek mümkündü. Sırplar, 1390'larda yerli sanayilerini kurmalarından on sene kadar evvel, Venedik veya Dubrovnik'ten orta çaplı bombardlar satın alıyorlardı. İşinin ehli Balkan top ustaları, hepsi Müslüman olmasa da, Osmanlı fatihleri tarafından tımar topraklarıyla ödüllendirildiler. Osmanlı sarayına hizmetini sunmak gayesiyle çok daha uzak diyarlardan gelenler de vardı. Efsaneye göre, Konstantinopolis kuşatmasında kentin kaderini tayin eden devasa şahî topunun mimarı Urbanus, Erdel'den kalkıp gelmişti. 16. yüzyıl başlarında İspanyol engizisyonundan kaçıp

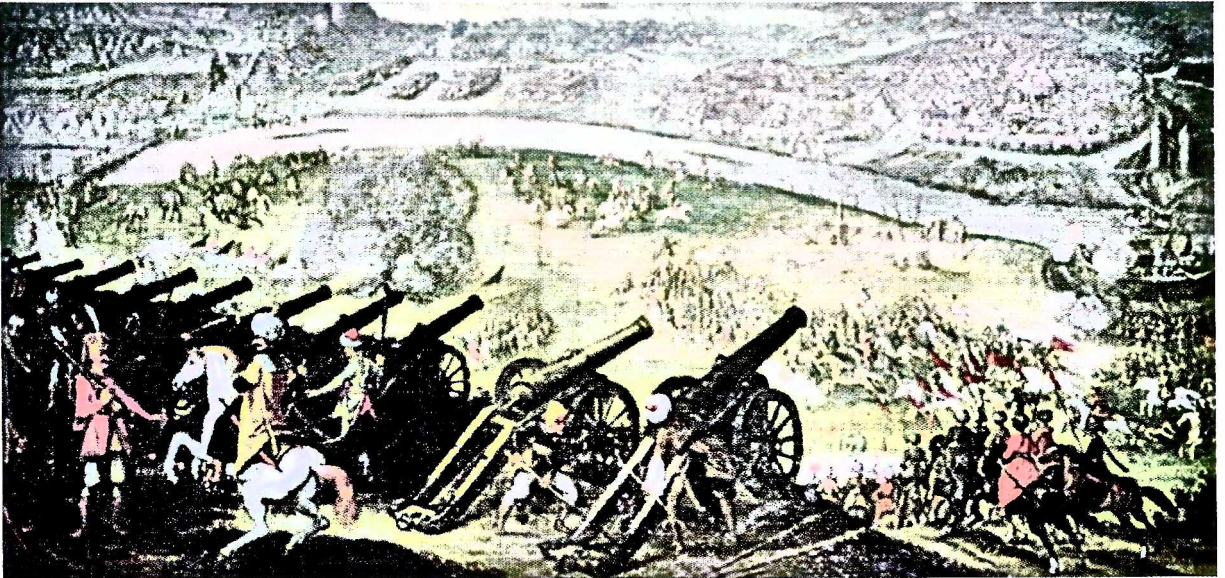
³ Tuf-tuf (ing. *blowpipe*): iki ucu da açık bir ahşap borudan ibaret bulunan ve nefes kuvvetiyle küçük mermiler fırlatmaya yarayan antik silah. Amazon yerlileri zehirli oklar atmaya yarayan tuf-tuf silahları ile avlanmayı günümüzde dahi sürdürürler -ed.n.

Osmanlı himayesine sığınan birçok Yahudi, en son top döküm tekniklerinin sırrını minnettarlıklarının nişanesi olarak yeni efendileriyle paylaşmaktan büyük mutluluk duymuşlardı. İlk başlarda İtalya ve Macaristan üzerinden yürütülen yasadıışı silah ticareti, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devreye giren Protestan İngiliz ve Felemenk kaptanlarca bir üst seviyeye taşınmıştı; ama hammaddeyi yana eli bol olan Osmanlıların silah elde etmek için yabancılara muhtaç bulunduklarını söylemek de safdillik olurdu.

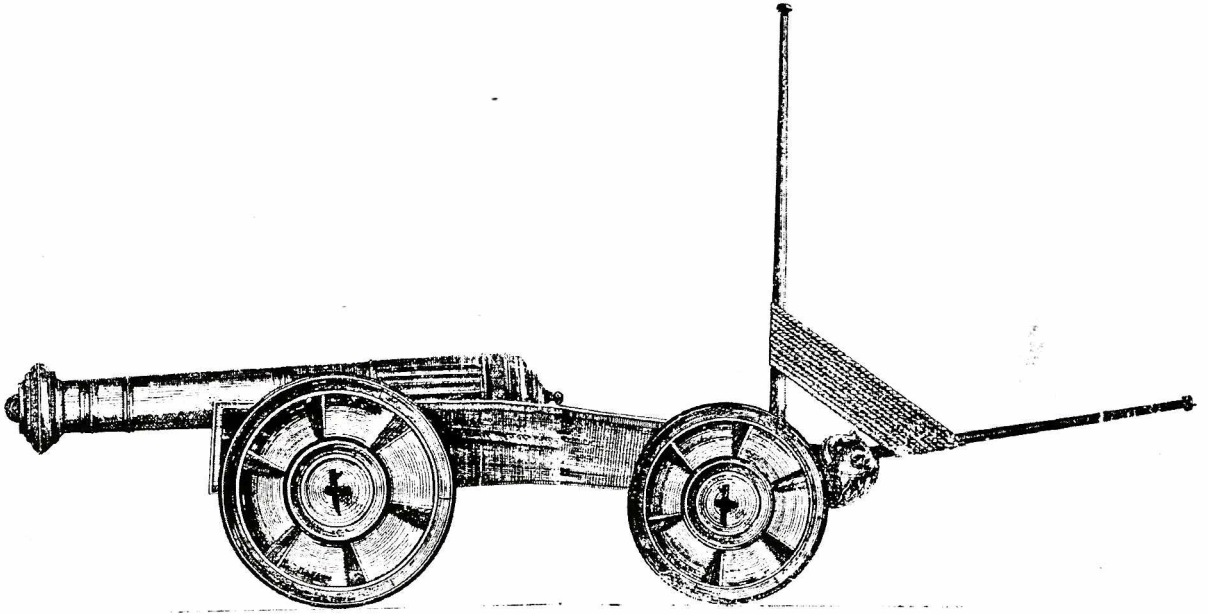
Osmanlı top ustaları, batı dünyasının hiçbir yerinde eşi benzerine rastlanmayan büyüklükte toplar dökmede şaşılacak bir hızla uzmanlaştılar. Bu cinsten devasa toplar, ağır ve hantal namluları taşıma zahmetine katlanmaktan kaçınmak için doğrudan muhasara alanında dökülüyordu. 1000 funttan ağır, akıllara durgunluk verici gülleleri bir milin ötesine yollayabilen bu 15. yüzyıl kuşatma topları, günde en fazla on kere ateşlenebiliyordu. Koyun derisine sarılı güllerin tapalarla tomar edilip önceden ölçülmüş sabit miktarda barutla dolu hartuçlar yardımıyla

ateşlenmesi isabet yüzdesini artırıyor. Kalitesi havaya bıraktığı beyaz dumandan anlaşılan Osmanlı barutunun, batılı emsallerinden çok daha iyi olduğu tereddütsüz söylenebilir. Osmanlı topçusu çapraz ateş, aralıklı bataryalardan birbirinin peşi sıra açılan sistematik bombardıman, hücum kıtalarının yolunu açmak için ateş perdesi oluşturma, gece bombardımanları için ışıklandırılmış menzil işaretleri, topları dolduran neferleri düşman ateşinden koruyan paravanlar, taşınabilir batarya istihkâmları ve büyük topların nihaî darbeyi indirmesinden önce düşman istihkâmlarını yıpratmak için orta kalibreli toplar kullanma gibi yöntemlerin hepsine ustalıkla vakıftı.

Osmanlı top namluları, muharebe meydanında dökülmedikleri takdirde bile, iri ve kaba top arabalarından ayrı bir başlarına taşınıyorlardı. Bu yöntem, uzunca bir süre, en azından 18. yüzyılda miadını doldurana değin Osmanlı birliklerine sürat avantajı sağlamıştı. Osmanlılar, zannedilenin aksine, yalnızca iri toplar kullanmıyorlar; akla gelebilecek

16. yüzyılda topun nadir bulunur bir 'mucize silah' olmaktan çıkıp sayıca bollaşması ve orduların standart bir parçası haline gelmesi; harp meydanlarındaki 'ölüm alanı'nı birkaç kat derinleştirmesi hasebiyle, gerçek bir taktik devrim yaratmıştı. Muazzam kaynakları sayesinde yüzlerce topu kullanıma hazır tutabilen Osmanlılar bu devrimci eğilimde başı çekmişlerdi. Resimde 1529 senesinde Viyana'yı döven Osmanlı bataryası görülüyor (Sebastian Vrancx'ın tablosu).

Osmanlıların kullandığı pek çok tür top arasında en sık rastlanılardan biri, orta çaplı ve çok amaçlı bir silah olan balyemez idi (Mahmud Raif Efendi).

her kalibre ve büyüklükte topu yerli kaynaklarla imal edip cepheye sürüyorlardı. Osmanlı toplarına yakıştırılan türlü çeşit isim bunun göstergesidir. Büyük 'bacaluşka'lar, batılıların *basilisk* dedikleri toplara fazlasıyla benziyordu. Orta çaplı, uzun menzilli bir silah olan 'balyemez', ismini büyük ihtimalle Alman *Faule Metzeye* borçluydu. Osmanlı 'kolomborna' topunun İtalyan *columbriasi*yla aynı sınıftan olduğuna şüphe yoktu. Macarların *szakállas* dedikleri 'çakaloz', bir hafif top çeşidiydi. Buna karşın yine Macarca *sajka*dan mülhem 'şayka' topları herhangi bir kalibre ve ebatta olabilirdi; bunların ayırt edici özelliği, yalnızca nehirlerde işleyen ince donanma teknelerinde kullanılmalarıydı. Osmanlı askerleri, 16. ve 17. yüzyıllarda Batılı ordularla boğaz boğaza geldikçe topçuluğa dair yeni kavramlar benimsiyorlardı. Nispeten yakın mesafeden, misket dolusu da denen salkım mermi atan anti personel 'saçma topu' ve özellikle kale kapılarını havaya uçurmaya yarayan 'ağaç top' (Batı'da *petard*) bu yenilikler arasındaydı. İki katırın koşulduğu

dayanıklı ve muhkem top arabaları, üst şasede orta kalibreli toplar taşırken alt kısımda depolanan mühimmat gözden ve ateşten uzak duruyordu. İhtiyaç duyulduğunda bu arabalar birbirlerine zincirlenip tabur müdafaası kurulabiliyordu. Namluyu dolgu toprak bir set arkasında alçaltıp yükseltmeye yarayan ahşap top platformu, Osmanlıların kuşatma savaşları için icat ettiği bir yenilikti.

Ekser kısmı kapıkulu teşkilâtına mensup Osmanlı topçuları, eski yaya teşkilatından arta kalanlar kullanılarak II. Murad tarafından yaratılan müstakil bir topçu ocağı bünyesinde faaliyet gösteriyorlardı. Topçular, muharebe esnasında arkasına geçecekleri silahları yine kendileri üretiyorlardı. II. Mehmed, İstanbul'un fethini müteakip, top arabacıları denilen özel bir nakliye alayının kuruluşuna önyak oldu. Bunlar, top ve mühimmat taşıyan arabaların yanı sıra, yine nakliye için Tuna ve Fırat'ta kullanılan düz karinalı tekneler imal edip sürüyorlardı. II. Bayezid, topçu neferlerinin sayısında ciddi bir artışa gitti. 1575'te

bin kişiden biraz fazla mevcudu bulunan kapıkulu topçuları, 17. yüzyılda yaklaşık 3000 adamdan mürekkep kalabalık bir kuvveti temsil ediyordu.

Havan topu, el bombası ve çeşitli yanıcı maddeler üreten humbaracılar ile kuşatma harekâtlarının en zahmetli kısmını teşkil eden siper kazma ve düşman istihkâmlarının altına tünel açma gibi mimarlık-mühendislik bilgisi gerektiren işleri yerine getiren lağımıcılar, 1481 öncesinden beri Osmanlı ordusunda yer alıyorlardı ve Kapıkulu teşkilâtı bünyesindeki topçu ocağına bağlıydılar. Humbaracılar, havan topları, veya başka bir deyişle 'havaî toplar' vasıtasıyla cam veya demirden mamul patlayıcı humbaraları (bomba) uzun mesafelere yolluyorlar; yine patlayıcı dolu cam ve tunç kapları el bombası diye düşman erlerinin üzerine fırlatıyorlardı.

Osmanlılar, İslam ordularının çağları aşır gelen köklü askerî mühendislik geleneklerini tevarüs etmişlerdi. Osmanlı kuşatma bölüklerinin kazdığı metrisler ve döşedikleri lağımlar, 15.-17. yüzyıllarda batılıların inşa ettiği geometrik muhasara hatlarından ziyade Birinci Dünya Savaşı'nı akla getiriyordu. Tabyaları tasarlayan lağımçı ustaları, vasıfsız işçilere, imparatorluğun farklı köşelerinden celp edilmiş madencilere ve hasbelkader kendini siper kazarken bulmuş sıradan neferlere çekidüzen veriyordu. Bunlar bir yandan da, açılan yeraltı tünellerinin dibine yığılan barut fiçilerini havaya uçurarak lağım atmaktan mürekkep esas sorumluluklarını yerine getiriyorlardı. Ateşin geleceği yöne doğru yükseltile top rak tepeler, metris ve sıçanyollarını ileriye taşımakla görevli adamları koruyordu. Batı'daki muadillerinden daha geniş ve derin kazılan metrislerde, tüfekçiler için basamaklar açılıp kum torbaları ve toprak dolu sepetlerden müteşekkil koruyucu setler yükseltiliyordu. Birinci veya ikinci metris hattının arkasında, çoğunlukla bu iş için hassaten yığılan toprak tepelerinin sırtına topçu bataryaları kuruluyor; tüfekçi birlikler, metris uçlarını tutuyorlardı. Açılması istenen lağımın boyunu ölçmek için kale bedeninin dibine gece karanlığında uzatılan iplerden istifade

ediliyor; bir kez kazma işlemi başladı mı, tünel tavanına asılan mumlar lağımın düz ilerlemesini sağlıyordu. Bağdaş kurarak çalışan Türk lağımıcıları öylesine dar ve alçak tüneller kazıyorlardı ki, Batılı meslektaşlarının şapka çıkardığı şiddetli infilaklar elde etmekte zorlanmıyorlardı.

Kalabalık bir birlik teşkil eden topçu ocağının kıyafetleri, muhtemelen ocak mensupları arasındaki alışılmadık sayıda Batılı ve Hristiyan askerin kültürel etkisini yansıtır şekilde Avrupai idi (Claes Ralamb Albümü).

ASKERÎ REFORM ÇABALARI, 17.-18. YÜZYILLAR

1 7. yüzyıl başından itibaren Osmanlıların yakasına yapışan yenilgiler, ne başıboşluk ve boş vermişlikle, ne de Batı'daki askerî yenilikleri takip etmemekle ilgiliydi. Bilakis Osmanlı askerî dünyası, son silahları tedarik etmek ve tahkimat ilminde yaşanan ilerlemelerden haberdar olmak için can atıyordu. Ne var ki, Osmanlılar teknolojinin son nimetlerinden nasıl istifade etmeleri gerektiğine dair açık bir fikre sahip olmamanın sıkıntısını yaşıyorlardı. Osmanlıların öğrenme hevesini, batılı çağdaşlarından çok önce yerli kaynakları düşman kaynaklarıyla karşılaştırıp eserini yazma erdeminin gösteren İbrahim Peçüylü'nün satırlarından çıkarmak mümkündür. Yabancı uzmanları her fırsatta hizmete çağıran Osmanlı sarayının daveti neticesi, Felemenk ve İngiliz mühendisler ya da İtalyan top yapım ustaları doğuya yerleşiyordu. "Taife-i efren-

ciye,' eskiden beri Osmanlı silah sanayisinin saygın bir kurumu kabul ediliyordu. Gelgelelim, Osmanlılar Batılı hasımlarını taklit etmeyi başardıkça bir adım geride kalmayı kabullenmiş oluyorlardı.

16. yüzyıl sonunda işler Osmanlı ordusu için ilk defa açıkça kötü gitmeye başladı. Bu durumun başlıca sebebi, başta Habsburglar gelmek üzere, Batılı rakiplerin ekser kıtaları tüfek ile silahlı, kalabalık ve iyi talimli orduları bir araya getirmeye artık muktedir olmasıydı. Bu askerlerin kurduğu ateş perdesi karşısında sipahiler iş göremez hale geldiler: Osmanlı ordusunun belkemiği bir anda ıskartaya çıkmıştı. Osmanlı yönetimi bu krizi aşmak için iki acil durum tedbirine başvurdu: Yeniçerilerin sayısını arttırmak ve reaya arasında sayısı giderek artan, sefalet içindeki işsiz kitlelerden kalabalık tüfekli asker birlikleri devşirmek. Bu önlemler

SAVUNMAYA GEÇİŞ VE SERHAT KUVVETLERİ, 1699-1768

1: Bektaşî Dervîşi, 18. yüzyıl

Kabaca Hristiyan keşişlere denk düşen Müslüman dervişler, dünya nimetlerine sırt çevirip sadakalar yoluyla hayatlarını sürdürüyorlardı. Osmanlı diyarında dolanan dervişlerden bazıları alenen İslam öncesi pagan adetlerini yaşatmalarına rağmen, yeniçeri ocağıyla ayrılmaz biçimde bütünleşmiş Bektaşî tarikatı, Osmanlı ordusunun çıktığı çoğu seferde asker yoldaşlarına refakat ediyordu. Artık savunmaya geçmiş ve disiplini sarsılmış Osmanlı ordularının manevi-dini motivasyona artık daha çok ihtiyacı vardı. İslam geleneğinde köklü bir sembolik değeri olan tahta kılıç dikkat çekicidir. ("Dervişler", Osmanlı tasviri, 17. yüzyıl, Kraus Koleksiyonu, New York; "Bektaşî dervîşi", anonim gravür, J. P. Brown, *The Dervishes*, London 1968 içinde; İran'dan gelme dilenci çanağı, 19. yüzyıl başı, Victoria and Albert Museum, Londra).

2: Boşnak Serhat Gazisi, 18. yüzyıl Ortası

Sınırlarını koruma telaşına düşen Osmanlı devleti, gerilla taktiklerinden anlayan Müslüman köylülerin askeri hizmetine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuyordu. Filinta, piştovlar, geniş ağızlı bir yatağan ve Dalmaçya işi *schiacona* kılıcı taşıyan bu adam, tepeden tırnağa silahlanmış görünüyor. (Osmanlı filintası, 18. yüzyıl başı, Museo Arqueológico Nacional, Madrid; *Sumame-i Hümayun*, 1720, III. Ahmed 3593, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

3: Mısırlı Memlûk Süvarisi, 18. yüzyıl Ortası

Mısırlı Memlûkler, ortaçağ zırhlarını bir kenara bırakmış olsalar da, vakur ama miadı dolmuş süvarilik düsturlarından bir türlü vazgeçemiyorlardı. İçlerine zor bela sindirdikleri piştovlarla beraber mızrak ve kılıç kullanan hafif Memlûk atlıları, her şeye rağmen emsalsiz bir süvari gücüyü. Sağ bacağın üzerinden gümüş bir barutluk sarkıyor. ("Osmanlı kıyafet albümü", Alman bir okuyucu için Osmanlıca, 18. yüzyıl ortası, Bayerische Staatsbibliothek, Münih; Charles Vernet'nin kaleminden Memlûk tasvirleri, 18. yüzyıl sonu, Bib. Nat., Paris).

kısa vadede faydalı oldular; ancak bu geçici bir rahatlamaydı. Öte yandan, öngörülmemiş uzun vadeli yan etkiler hem kalıcı olacak hem de imparatorluğun tüm yapısını kökten değiştirecekti. 1560'larda tüm mevcutları 13.000 civarında olan yeniçerilerin sayısı 1650'lere gelindiğinde 50.000'i geçmişti. Bu kadar kalabalıklaşan bir birliği devşirme yoluyla idame etmek mümkün olmadığından, mevzubahis sistem 1648'de terkedildi ve ocak hür doğmuş Müslümanlara açıldı. Mevcutları dört kat artan yeniçerilere maaş vermek de merkezi hazineyi aşırı zorladığı için, geçinebilsinler diye ocak mensuplarının askerlikten başka işlerle uğraşmalarına da göz yumuluyordu. Böylelikle, uzun vadede, yeniçeriler padişahlık iktidarının dayanağı bir meslekten askerler kastı olmaktan çıkıp giderek sıradan halk ile bütünleştiler. İmparatorluğun en önemli piyade birliği askerlik melekelerini fiilen yitirmekle kalmamış, ayrıca saray karşısındaki toplumsal muhalefetin paramiliter gücüne de dönüşmüştü.

Reayadan toplanan tüfekçi askerler ise tımar sisteminin, dolayısıyla da imparatorluğun geleneksel yapısının sonunu getirdiler. Mevsimlik işe alınan ve nakit maaş ödenen bu askerler için para bulma ihtiyacı neticesi, başta tımar toprakları gelmek üzere, imparatorluğun gelir kaynaklarından belli bir süre boyunca faydalanma hakkı açık arttırma ile her kesimden müteşebbise satılır oldu. 'Mültezim' adı verilen bu müteşebbisler, 1695'den itibaren, gelir toplama hakkını ömür boyunca alabilmeye ve mirasçılarına tevarüs ettirebilmeye de başladılar. Bunun en açık neticesi olarak, merkezi hazineye para akışı durdu. Gelirlere el koyan mültezimler ile mahalli eşraf ise giderek özerklik kazanmış ve en nihayet, muhafız kıtası olarak iş görecek kendi maiyet ordularını kurmaya başlamıştı. İronik biçimde, 17. yüzyıl sonu itibarıyla imparatorluk ilk doğduğu yıllardaki ademimerkeziyetçi haline geri dönmüştü. Sultanlar artık sağı solu belirsiz yeniçeriler ile 'ayan' adı verilen taşra ekâbirinin maiyet kuvvetlerinden müteşekkil; ancak binbir pazarlık ve taviz ile cepheye sürülebilen, talimi tutarsız ve en önemlisi profesyonel zabıt sınıfından yoksun durumdaki kırılğan bir orduya bel bağlamak durumundaydılar.

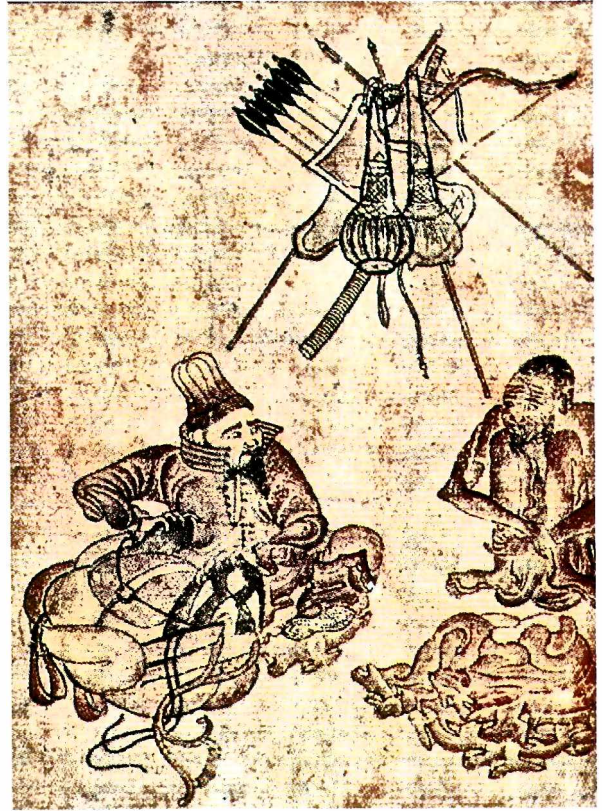
18. yüzyıla gelindiğinde, eski güzel günlerin özlemiyle yaşamanın derde deva olmayacağını hisseden Türklerin sayısı artmıştı. Değişim Batı'daki örneği takip etmek zorundaydı. Reform teşebbüslerinin bu ilk merhalesine, Bonneval kontu Claude Alexandre, veyahut Osmanlı hizmetine girdikten sonraki adıyla Humbaracı Ahmed Paşa damgasını vurdu. İyice elden geçirip ayağa kaldırdığı humbaracı ocağını çağın askerî şartlarına uygun bir sahra topçu kıtasına çeviren Bonneval, hem çok sayıda askerî imalathane, fabrika ve talimgâh inşa ettirdi hem de, yeni talim, mühendislik ve topçuluk okullarının açılmasına önayak oldu. Yeniçerileri muharebenin kanlı karmaşası içinde bir başına hareket edebilen daha ufak taktik birimlere dönüştürmeye çalışan Bonneval'ın çabaları, 1739'daki Hisarcık zaferinin tanıklık edebileceği gibi, başarılı olmuştu; ama bu girişimin arkasını getiren kimse olmadı. Osmanlı ordusunda kalıcı modernleşme hamleleri ancak felaketle sonuçlanacak olan 1768-74 ve 1787-92 Osmanlı-Rus savaşlarından sonra başlayacaktı.

SİLAHLAR, ZIRHLAR VE TAHKİMAT

Bir zamanlar Osmanlı silah ve zırhlarının büyük atalarının İran'dan geldiği düşünülüyordu; oysa şimdilerde, Acem diyarına özgü sanılan savaş teçhizatının İslam öncesi devirlerden itibaren Orta Asya Türk harbiyesinin aralıksız etkisi altında şekillendiği fikri daha inandırıcı bulunmaktadır. Öte yandan, Osmanlılar elbette ki Bizans ve Doğu Avrupa askerî alışkanlıklarından çok şey öğreniyorlardı; ne var ki, bu bölgelerde de kadim Roma İmparatorluğu'nun son günlerinden beri Türk kavimlerinin bariz bir etkisi bulunuyordu. Öyle ki, ilk başta akla gelmese de, Osmanlı harp ve müdafaa teçhizatı, bambaşka yerlerden dolanıp gelen Türk veya Türkleşmiş unsurların güzide bir sentezini temsil ediyor olabilir.

İslam dünyasının kalbini Arapların elinden alan Osmanlılar, Bizans İmparatorluğu'nun eski topraklarına da yayılmışlar; İranlılar ve Batılılarla yaptıkları savaşlarda büyük miktarlarda harp malzemesi ele geçirmişlerdi. Bunun üstüne, Osmanlı sınırları canlı bir silah ticaretinin geçit noktalarını oluşturuyordu. Askerî teçhizat, büyük Karadeniz ve Doğu Avrupa ırmaklarında o yandan bu yana serbestçe dolaşıyordu. Misal, eldeki kayıtlara göre, 1484 ve 1502 arasında Erdel, Macaristan ve Eflâk diyarlarıyla silah ve zırh alışverişi yapılıyor; Lehistan ve Macaristan'dan piyade ve süvari kılıçları geliyor; Müslüman ustaların elinden çıkmış koşum takımları Lehistan yolunu tutarken Rus işi rahtlar Osmanlı topraklarına ulaşıyordu. Batı Avrupa'yla yürütülen ticaret çok daha kısıtlıydı; ama papa VII. Clement'in 1527'de bir ferman neşretmesine sebep olacak denli hızla da artıyordu. Protestan tacirler Osmanlı limanlarını 16. yüzyılın ilerleyen yıllarında daha sık ziyaret eder oldular. İngilizler, gemilerine yükledikleri ateşli silahları, gönderleri, göğüs zırhlarını ve top

dökümünde kullanılan kırık heykel parçaları ile çanları Osmanlı yetkililerine satıyorlardı. 1605'te, Melos adası açıklarında Katolik savaş gemilerinin eline geçen bir İngiliz ticaret gemisinde, diğer bazı eşyaların yanında İstanbul'a götürülen 1000 arkebüz

“Fatih Albümü”ndeki gizemli resimler kimine göre Orta Asya’da çizilmiş, diğerlerine göre ise 14. yüzyıl sonlarında Doğu Anadolu veya Batı İran’dan gelmişlerdir. Şayet ikinci şık doğruysa, bu tasvirler ilk Osmanlıların askerî teçhizatına dair paha biçilmez bilgiler sağlamaktadır (Hazine 2153, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul).

16. yüzyıl sonlarına ait bu masalsi minyatür, başlarına Osmanlı tarzı sivri tepeli çiçekler takmış süvarileri üzerlerine gelen okları kılıçlarıyla savuştururken gösteriyor (*Kissa-i Ferruh-rûz*, Do. Eym. Kol. No. 3298, var. 203 arka yüz, Brit. Lib., Londra).

namlusu, 500 tam takım arkebüz, 2000 kılıç namlusu ve 700 fiçı barut bulunmuştu.

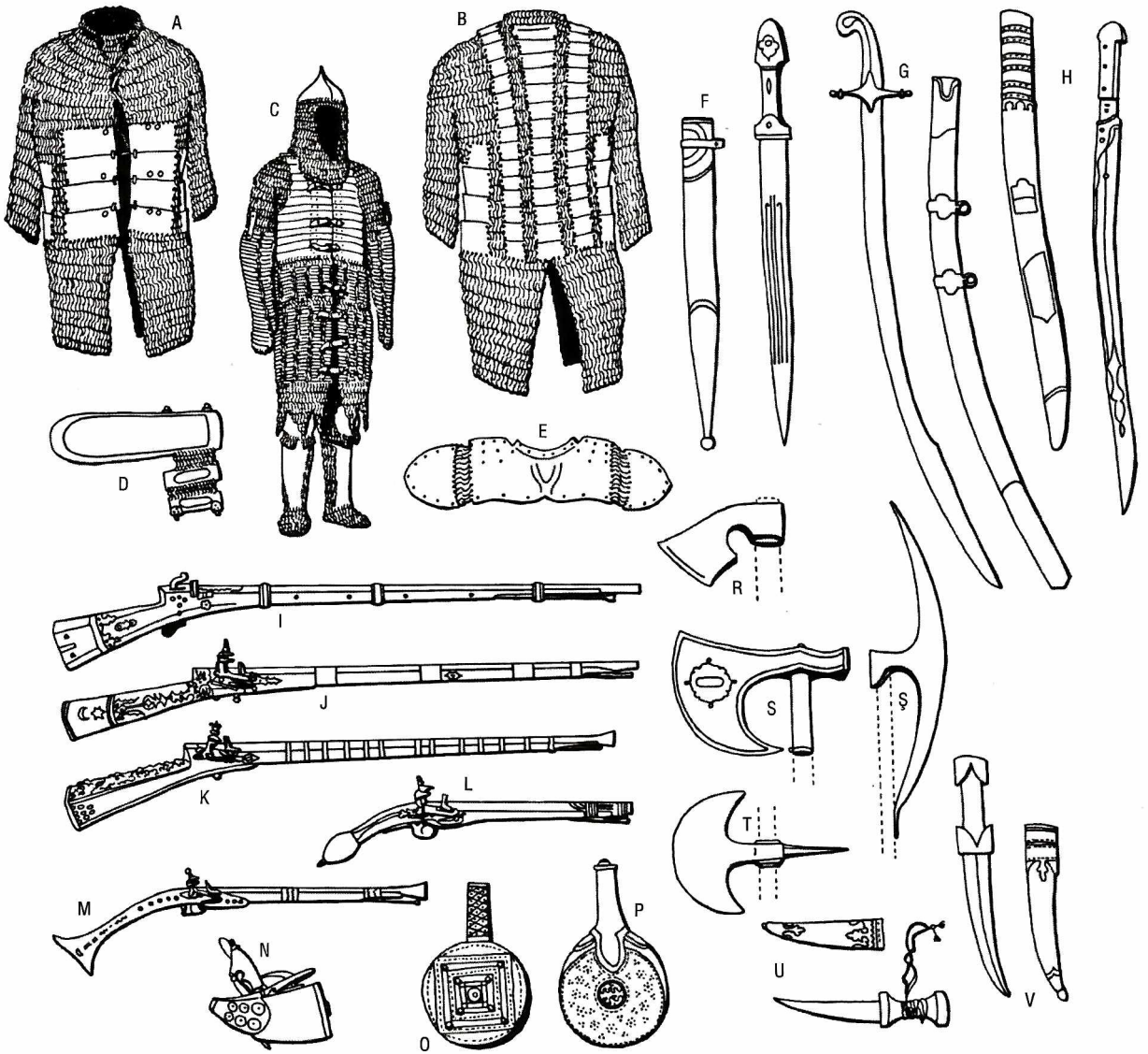
Silah ve mühimmata yolda el koyulması herhalde Osmanlı iktidarının sinirine dokunmak hariç ciddi bir etki yaratmamıştı: zira Osmanlılar silahlarının büyük kısmını kendileri üretiyorlardı. Üstat Sinan, Mehmed Sunkur, Agaoglu, Hayreddin b. Hasan ve Hacı Ali Sunkur gibi işinin ehli ustaların elinden

çıkan kılıçlar, İslam dünyasının her köşesinde takdirle karşılanıyordu. Türk savaşçıların özellikle rağbet ettiği dört tür kılıç vardı: Acem ustaların yaptığından daha düz, daha kısa ve geniş ağızlı süvari kılıcı; bazen çift ağızlı dövülen kısa ve nispeten düz palyoş; sivri uçlu Acem şemşir kılıcı ve Türk savaşçılarla özdeşleşmiş, ters kavisli kısa bir namlusu bulunan balçaksız yatağan.

Anadolu'da kaleme alınmış en eski Türk destanları arasındaki, *Danışmendname* (14. yüzyıl ortası), ideal bir savaşçının hücum silahlarını küllük, gürz, çomak, bozdoğan ve amud denilen topuz çeşitleri; bilik (sadak, ok kuburu); çarklı yay (arbalet); süngü (kısa mızrak); hançer; harbe (piyade mızrağı); eğri süvari kılıcı; nize (hafif mızrak); gönder; tirkeş (okluk); tığ (kılıç namlusu); ok ve yay; kırban (sadak/ok kılıfı); nacak (süvari baltası) ve kement şeklinde sıralar. 17. yüzyıl başlarında ise, ciritten türeme süvari mızrağı; *huşt* adı verilen piyade ciridi, süvari ciridi, topuz ve piyadeler için tırpandan müteşekkil çok daha basit bir teçhizat takımı hâkimdi.

14. yüzyıl başlarında yolu Anadolu'ya düşen Batılı bir gezgin, burada yaşayan Türkmen savaşçıların vücutlarını korumak için kösele lamel zırhlar dışında bir şeye sahip olmadıklarını yazmıştı. Oysaki aynı günleri gören Türk şair, demir zırhı, miğferi ve kolları ile bacaklarını saran zırh parçalarıyla caka satan aşiret yiğidini anlata anlata bitiremiyordu. 14. yüzyıl ortalarında Türkmen savaşçıların zırh teçhizatı butluk (uyluk zırhı), cebe (zincir gömlek); kimi zaman keçe veya pamuk takviyeli 'cevşen' (lamel göğüs zırhı); belki de en erken zincir-lamel bileşik göğüs zırhı örneklerinden biri olan 'cebe cevşen', kalkan, 'çukal' (lamel ya da pul zırh); 'ışık' ve 'tuğulga' (tepeli) miğferler, kolluk, 'pirahen ahenin' (pul zırh veya tam boy lamel göğüs zırhı), zincir gömlek ve zincir külah diye sıralanmıştı.

Türban miğfer ismiyle maruf, pamuklu başlıkların üstüne geçirilebilen sorguçlu tombak miğfer, 15. yüzyılda klasik şeklini aldı. Miğferin altından sarkarak yüzle birlikte ense ve omuzları saran zincir yatırma parçalar, okçuluğun geçer akçe olduğu orduların en bilindik görüntülerinden birini oluşturuyordu. İçleri astarlı diğer ufak miğferler, sorguçlu emsalleri gibi yüksek tepeli imal ediliyordu. Osmanlı 'çicak'

- A) Bir Osmanlı süvari zırhının ön yüzü, 16. yüzyıl (Metropolitan Müzesi, New York)
 B) Zırhın arka yüzü
 C) Zırh kûlâhı ile tam takım Osmanlı piyade zırhı, 15. yüzyıl (Metropolitan Müzesi, New York)
 D) Kolluk, 17.-18. yüzyıl (Metropolitan Müzesi, New York)
 E) Omuzluk, 16-17. yüzyıl (Metropolitan Müzesi, New York)
 F) Kafkas hançeri
 G) Türk şemşir kılıcı
 H) Yatağan
 I) Türk işi fitilli tüfek
 J) Kafkas işi yivli filinta

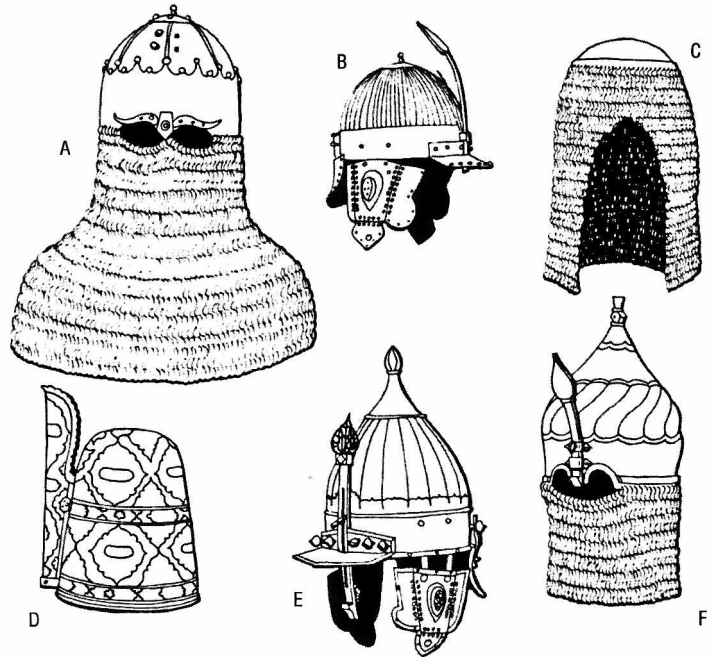
- K) Türk işi yivli filinta
 L) Türk çakmaklı piştovu
 M) Arnavut alaybozanı
 N) Kafkas işi barutluk
 O) Kürt işi barutluk
 P) Türk işi barutluk
 Q) Hersek savaş baltası
 R) Türk merasim baltası
 S) Türk tırpanı
 T) Yenîçeri nacağı
 U) Türk bıçağı
 V) Arnavut hançeri

miğferinin atası bu tür tolgalar olmalıydı. 16 ve 17. yüzyıllarda çıkakları model alan Alman *Zischägge* ve İngiliz "istakoz kuyruklu" miğferleri geliştirildi. Bu arada, kafanın üst kısmını koruyacak küçük bir çelik tasla takviye edilen zincir zırh külah, çoğu vakit bir sarığın altına giyilmeye başlandı.

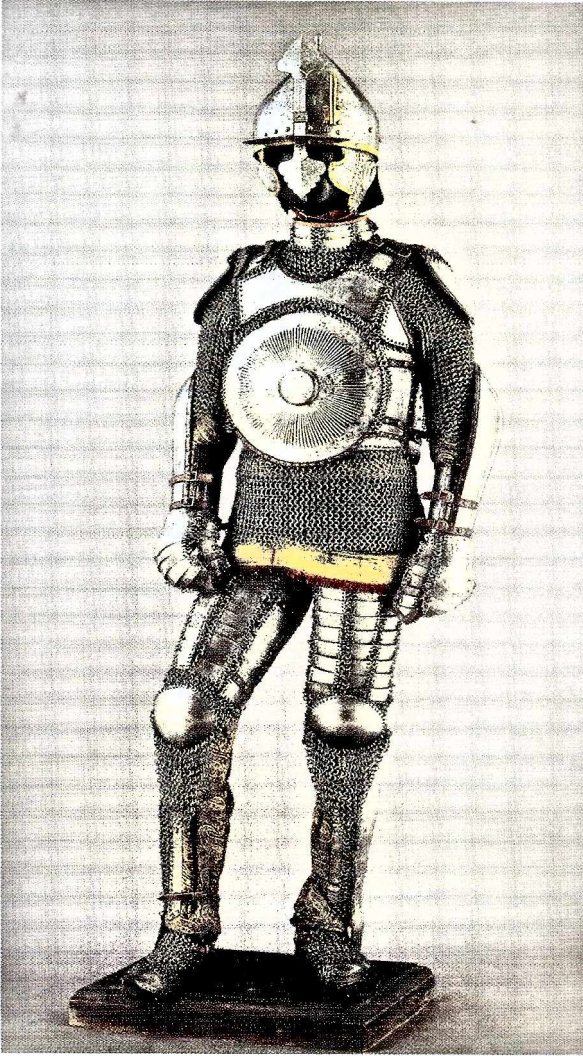
Osmanlılar, Memlük ve İranlı savaşçılara nazaran zincir-levha birleşimi zırhlara daha fazla rağbet ediyorlardı. Bu imalat biçimi, büyük ihtimalle örgü esaslı lamel zırhların gelişmiş bir formuydu. Piyade ve süvariler için epeyce farklı zincir-levha zırhlar üretiliyordu. Ne var ki, 16. yüzyıl ilerledikçe piyadeler zırhlarını fiilen bir kenara atmaya başlamışlardı. Bu gidişatın tek istisnası, yaya savaşçıların 17. yüzyıl sonuna değin vazgeçemedikleri, kumaş kaplı, astarlı bir zincir gömlekten ibaret 'hezar gand' idi. İşin doğrusu, hafif, kullanışlı ve göze çarpmayan yapıdaki bu teçhizatı bir çırpıda terk etmek hakikaten kolay değildi. İsmine bakılırsa, çok büyük ihtimalle Batı kökenli bir 16. yüzyıl sipahi zırhı olan 'korazin', ismi neyi (mesela *cuirass*) çağrıştırırsa çağrıştırсын, çelik levhaları zincirlerle birleştirilmek suretiyle

elde edilen ve savaşçının beden kıvrımlarına tam oturan emsalsiz esnek yapısıyla tam bir Osmanlı şaheseriydi. Bu arada 17. yüzyıl süvarileri, atlarının sırtına örttükleri zırhlar haricinde zincir gömlek, kolluk ve kalkan kullanmaya devam ediyorlardı.

Osmanlıların 14 ve 15. yüzyıllarda Avrupa'da ele geçirdikleri çoğu şehrin surlarını yerle bir etmeleri, tahkimat ilmine zerre kadar ilgi duymadıklarına dair kuvvetli bir kanaatin yerleşmesine yol açtı. Bunun tarihî hakikatle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Osmanlı idaresinin Edirne, Filibe ve Sofya'ya, isyancılara yataklık etmesinler ve batıdan gelen Haçlı ordularının elinde savaş üslerine dönüşmesinler diye açık kentlere çevirdiği doğrudur; ama aynı Osmanlı idaresi, 1458'de Yedikule'yi inşa ederek İstanbul kent surlarını iyice pekiştirmeyi de ihmal etmemişti. Aksi halde, Osmanlı istihkamları, ya İstanbul ve Bursa'da olduğu gibi uzadıkça uzayan kuşatmalarda çemberi daraltmak; ya Gelibolu'da yaptıkları üzere Osmanlı ileri harekâtını sağlama almak için dar bir geçit yerini korumak veyahut sınıra yakın bölgelerde korunaklı erzak depolarına sahip olmak amacıyla inşa ediliyordu. Büyük çoğunluğu sonuncu amaca hizmet eden mütevazı

- A) Anadolu Türkmen miğferi, 14. yüzyıl başı (Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul)
 B) Çıcak tipi süvari miğferi, 16. yüzyıl başı (Waffensammlung, Viyana)
 C) Zincir zırh külah, 15-16. yüzyıl (Metropolitan Müzesi, New York)
 D) Peyk merasim miğferi, 16. yüzyıl (Nationalbibliothek, Münih)
 E) Sipahi ağasının çıcak miğferi, 16. yüzyıl ortası (Kunsthistorisches Museum, Viyana)
 F) "Türban miğfer", 15. yüzyıl (Özel koleksiyon).

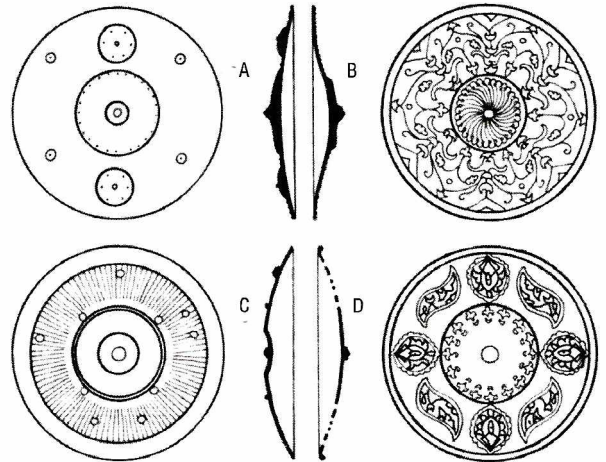

Osmanlılara özgü bileşik zincir-levha gövde zırhı 'korazin', budluk, dizçek ve 'çicak' tipi miğferden müteşekkil muhteşem bir zırh takımı, 16. yüzyıl başı (Stibbert Müzesi, Floransa).

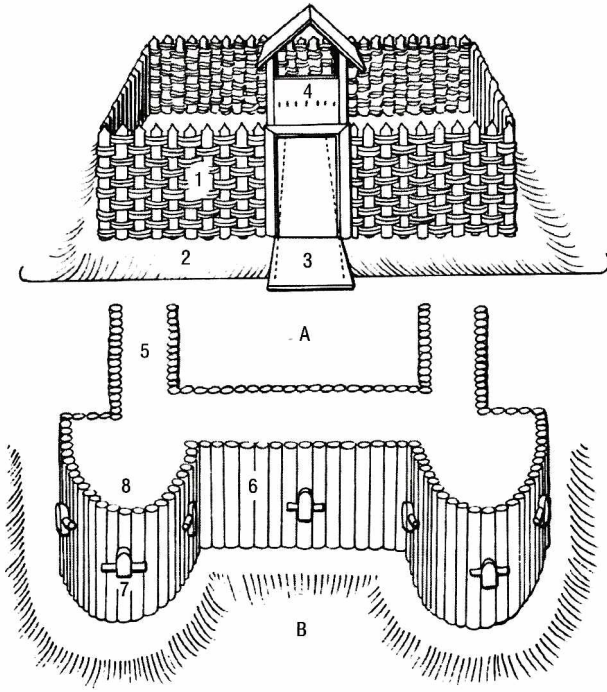
Osmanlı istihkâmları bu halleriyle, Batı dünyasının görkemli, saray yavrusu kalelerinin yanında pek göze çarpmıyorlardı. Nihayetinde, ne arazi zengini bir aristokrata ne de taşra idarecilerine yurtluk eden bu yapıların varlık sebepleri, derme çatma ahşap kışla ve mahzenleri sarmalayıp müdafaa etmekte.

Osmanlıların, ilk göz ağrıları Karadeniz'i yabancı ellerden uzak tutmak için Rusya'nın bağrından aşağı

akan nehirlerin ağzına inşa ettikleri kaleler çok daha iddialıydı. Don ırmağının denizle buluştuğu yerde yükselen Azak kalesinde kesme taştan sur, on bir burç, bir hendek, suru takviye eden setler ve 4000 kişilik garnizon vardı. Kalabalık orduları her defasında tonlarca mühimmat ve erzakla Safevî cephesine yollamanın yarattığı güçlüklerden usanan Osmanlı iktidarı, 16. yüzyıl sonlarında Kars, Revan (çifte duvar ve 51 burç vardı) ve Tebriz'de muhteşem kaleler yaptırmıştı. Öte taraftan, Osmanlılar, Balkanlar ve Anadolu sahillerinde Türk ilerleyişini durdurabilecekleri düşüncesiyle elden geçirilip tamir edilen kaleleri olduğu gibi tevarüs etmişlerdi. Çoğu Bizans veya İtalyan ustaların eseri bu kaleler, Mora Yarımadası'ndaki Argos'ta olduğu gibi, çoğu vakit yeni fatihleri tarafından derhal berkitiliyorlardı. Ana hatlarıyla Bizans geleneğini takip eden Osmanlı mimarları, kaleleri daha kuvvetli Arap-İslam tarzı kulelerle donatıyorlardı. Osmanlılara denizlerde huzur vermeyen rahatsız edici Venedikliler, bazı sahildar yerlerin kıyı istihkâmlarıyla güçlendirilmesine yol açsa da; Macarların zamanında Tuna ve Karpat dağları boyunca Estergon, Budapeşte,

A) Hasır kalkan, 17. yüzyıl (Historisches Museum der Stadt Wien, Viyana)
B) Hasır kalkan, 16. yüzyıl (Real Armeria, Madrid)
C) Demir kalkan, 18. yüzyıl (?) (Askeri Müze, İstanbul)
D) Piriç merasim kalkanı, 18. yüzyıl (?) (Askeri Müze, İstanbul)

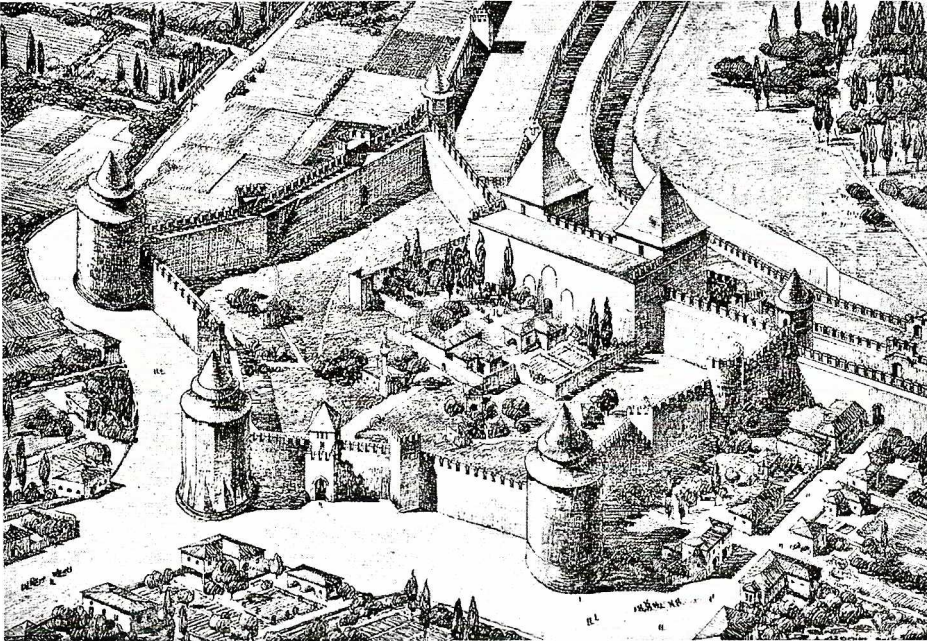

Marsigli'nin çizimine göre bir palanka:

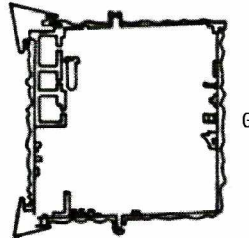
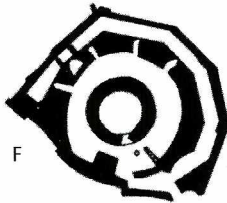
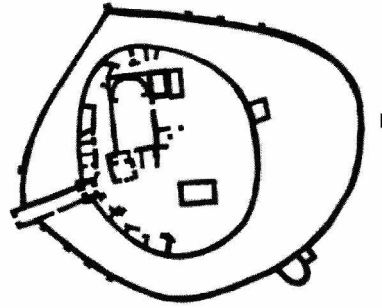
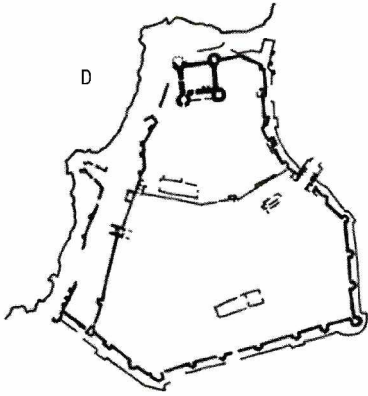
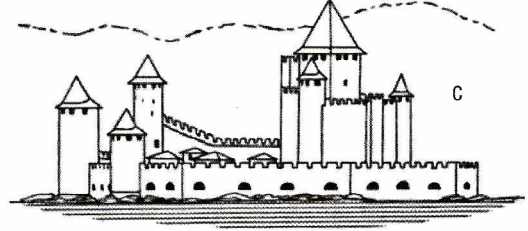
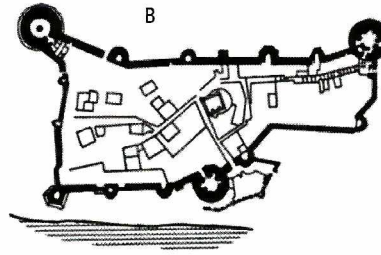
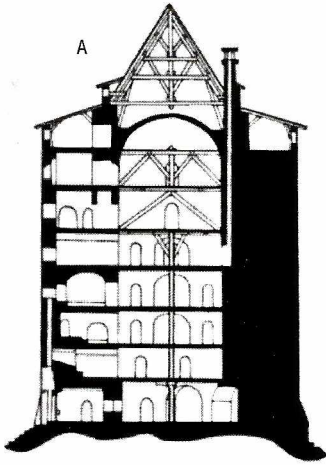
- A) Gözetleme kulesi 1- kalas ve sazlardan örme duvar
 2- hendek 3- asma köprü 4- tüfek mazgalı kule
 B) Palankanın köşe istihkâmı: 5- toprak dolgu 6- ahşap perde sur
 7- çapraz destek kütükleri 8- top tabyası.

Belgrad ve Tımişvar'da inşa etmiş oldukları harikulade kalelerde bakım ve tamirattan başka bir şey yapmaya gerek görülmedi.

Osmanlılar, 16. yüzyıl sonlarında hudutlarını savunma derdine düştükleri andan itibaren, ilk bakışta aceleye getirilmiş, derme çatma basit yapılara benzeyen, ama son derece sağlam palankaları devreye soktular. Batı hududu boyunca yayılan palankalar, alelade ahşap gözetleme kulelerinden perde surlarla çevrili iç kalelere sahip hisarlara değin zengin bir çeşitlilik arz ediyorlardı. En gösterişli palankalar, iki duvarı enlemesine çapraz kalaslarla birbirine bağlayan, arası toprak dolu çifte sırtlı çitlerle örülüydü. Benzer şekilde toprak dolgu köşe tabyalar, düşmana ateş kusmaya hazır ikişer top barındırıyordu. Palankalarla müdafaa edilen bazı kasabalar mevcut ise de, bunların çoğu açık arazide konuşlandırılmıştı. Topçuluk ve kuşatma mühendisliğinde görülen ilerlemeler, Osmanlıları 17. yüzyıl sonlarından itibaren hasımlarının yöntemlerini benimsemeye teşvik etti. Misal, Belgrad istihkâmları 18. yüzyılda Avrupa şehirlerini koruyan muadilleriyle aşağı yukarı aynı seviyedeydi.

Altınkapı'yı koruyan Yedikule surları. 1458'de inşa edilen Yedikule, bilinen en eski yıldız planlı istihkâmdır (Gabriel'den alıntı).

A) İstanbul Boğazı'nın Avrupa yakasında yer alan Rumelihisarı'nın denize bakan kısmındaki ana kule. Çatı ve iç katlar kâğıt üstündeki bir restorasyondur (Gabriel'den alıntı).

B) Rumelihisarı'nın genel planı (Mitchell'den alıntı).

C) Boğaz'ın Anadolu yakasında yer alan Anadoluhisarı'nın çizimi (Gabriel'den alıntı).

D) Akkirman (Bilhorod-Dnistrovski yahut Cetatea Alba) kalesinin planı. Kare biçimli hisar 14. yahut 15. yüzyılda Cenevizliler veya Boğdanlılar tarafından inşa edilmiş; dış surlar ise 15.-17. yüzyıllar arasında Boğdanlılar ve Osmanlılar tarafından kuvvetlendirilmiştir (Ionescu'dan alıntı).

E) Erdel'deki Cilnic kalesinin planı. Hisar 13.-14. yüzyıllardan, dış sur ise Osmanlılar tarafından inşa edildiği 16. yüzyıldan kalmadır (Anghel'den alıntı).

F) Eflâk'taki Turnu Magulele kalesinin planı, 14. yüzyılda inşa edilmiş daire biçimli cesim bir iç kale ile bunu kuvvetlendirmek üzere Osmanlılar tarafından 16. yüzyılda eklenen üçüncü bir sur katmanını gösterir (Anghel'den alıntı).

G) Erdel'deki Alba Iulia kalesinin planı, geç dönem Osmanlı tahkimatını göstermektedir (çizeri belirsiz bir 17. yüzyıl sonu İtalyan haritasından alıntı).

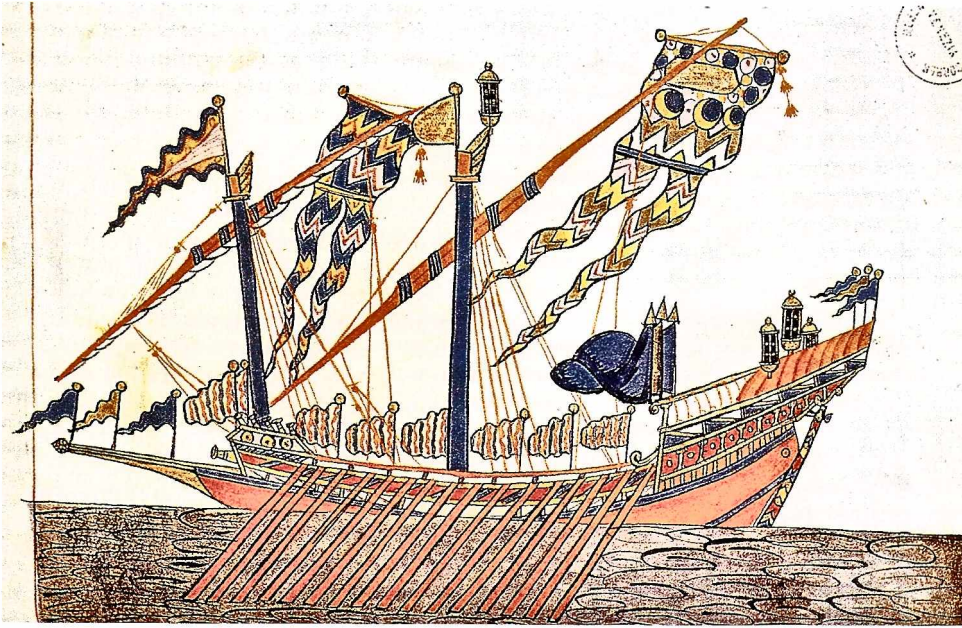
BAHRİYE

Osmanlı donanması Batılı emsalleriyle sürekli bir etkileşim içindeydi ve zaten Osmanlıların saygıdeğer bir Avrupa deniz gücü olduğu düşünülürse, bunda şaşılacak bir şey de yoktu. Osmanlı bahriyesi, İtalya ve Batı Akdeniz denizciliğiyle neredeyse birebir aynı sayılabilecek Doğu Akdeniz'in Bizans ve Arap-İslam denizcilik geleneklerini miras almıştı. Bu kuvvetin öncelikli vazifesi, kara birliklerini istenilen yere nakletmek ve mümkünse düşman sahilleri topa tutarak bunları desteklemektir. Osmanlı gemileri, bir yandan da, uçsuz bucaksız imparatorluk kıyılarını savunuyor. Hristiyan korsanlara yataklık etmekte bulunan çok sayıda adayı denetliyordu.

İmralı adasının zaptı (1308) Osmanlıların ilk deniz aşırı teşebbüsü kabul edilebilirse de, Osmanlı denizciliğinin gerçek anlamda başlangıcı, Çanakkale boğazına yayılan Karesi Beyliği'nin ilhakı olmuştu. Bu sayede sabık Bizans denizcileri tarafından inşa edilip yürütülen mütevazı bir donanmaya kavuşan Osmanlılar, el koydukları tekneleri gazi savaşçılarla doldurdular. Yine de, adamaklı bir filoya sahip olmamaları, Balkanlar'daki Osmanlı fetihlerini 14. yüzyıl boyunca nazik bir duruma soktu. Aslına bakılırsa, Türk gemileri, Doğu Akdeniz'deki en önemli sahil şehirlerini elde tutan Venediklilerin karşısına çıkmaya 15. yüzyıl ortasına kadar cesaret edememişti.

Sultan II. Bayezid'in emri üzerine Kemal Reis tarafından inşa ettirilen göke, yahut diğer ismiyle karaka tipi iki gemi, o dönemdeki muadillerinin en büyükleri arasındaydılar ve Zonchio deniz muharebesinde (Barak Reis cengi) karşılıklı çıkan Venedikli düşmanlarını büyük şaşkınlığa uğratmışlardı (British Museum, Londra).

Osmanlı bahriyesi, Doğu Akdeniz'e hükmettiği 16. yüzyılda, bir yılda 300 kadirgayı aynı anda sefere çıkarabilecek afallatıcı kaynaklara sahipti. Batılı muadillerine nazaran daha az top taşıyan ve daha hafif inşa edilen Osmanlı kadirgalarının en özgün yanları, savaşta kale burcu gibi iş göreceak biçimde çok yüksek inşa edilen kık kasaralarıydı (Venedik Devlet Arşivi).

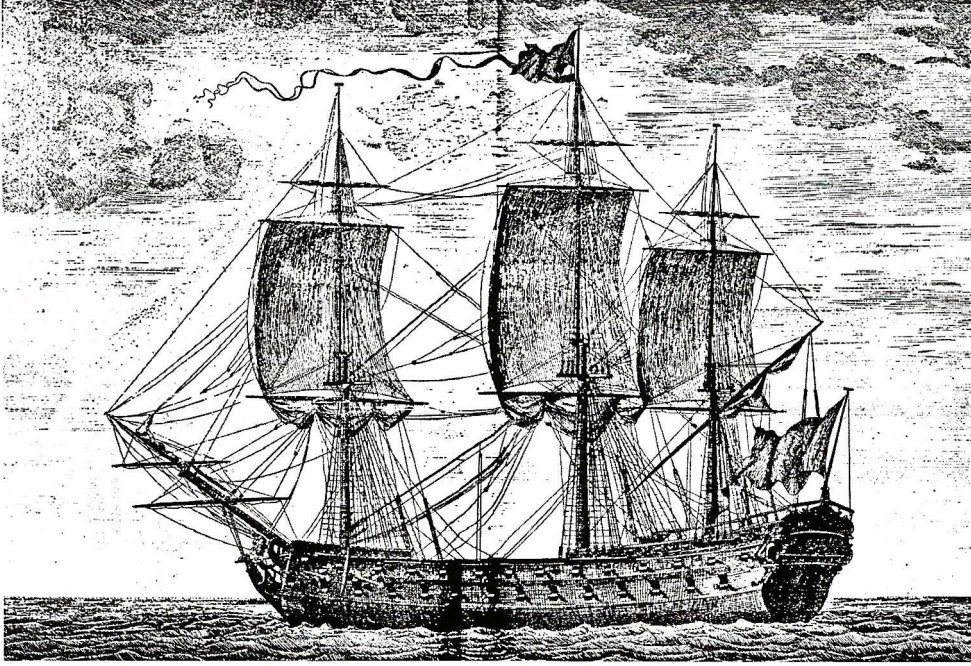
II. Murad'ın kolları sıvayıp yepyeni bir donanma kurma gayreti, 1430'da Selanik'in Venediklilerden alınmasıyla semeresini verdi. Cenevizlilerin korsanlık faaliyetleri, 60 gemi dolusu Hristiyan kürekçi ve muharip zemberekçi eşliğindeki deniz azaplarının Enez'i ve Ege Denizi'nin kuzeyinde yer alan irili ufaklı birçok adayı 1456'da ele geçirmesine sebebiyet verdi. 1470'e gelindiğinde, Osmanlı savaş filosunun mevcudu, artık Karadeniz'de de kimseye göz açtırmayan 92 kadirgaya çıkmıştı. Birkaç sene sonra, donanmadaki gemi sayısı, kadirgalar ve nakliyelerle, tamam 500'ü geçiyordu. Osmanlı tersaneleri 1499-1502 savaşında, her biri 1.800 ton çeken ve o güne değin görülmuş en büyük gemiler sıfatındaki iki 'göke'yi (karaka) Venediklilere karşı denize indirdiler. Osmanlılar, 1421 ya da en geç 1430'dan beri savaş gemilerini toplarla donatıyorlardı.

Anavatanlarından uzaklaştıkça sayıları azalan Osmanlı savaşçıları, gerek üstünlüğü ele geçirdikleri Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nun belli bölgelerinde gerek ise daha güneyde, Portekiz-Habeş ittifakının yarattığı sorunlarla boğuşurken en başta ateşli silahlarına güveniyorlardı. Portekiz gemilerinin

Kızıldeniz'de boy göstermesi üzerine Memlûkler başlarını eğip 1511'de Osmanlı komşularından teknik yardım istemek zorunda kalmışlardı. Osmanlı güçleri, bir anlamda kendi elleriyle inşa ettikleri Kızıldeniz donanmasını, 1517'de Mısır'a girdiklerinde, olduğu gibi devraldılar. 1525'te Süveyş'teki deniz üssü yeniden inşa edildi ve beş sene sonra Basra'da kurulan bir tersanede körfezi devriye gezmek için ufak bir filo hazırlandı.

II. Bayezid'in Venedik güçlerini Doğu Akdeniz'den sürmesinin ardından sıra Batı sularındaki Fransız ve İspanyol hâkimiyetine meydan okumaya gelmişti. Bu dönemde Cezayir ve Tunus'la kurulan ittifak ilişkileri, bir yandan bu bölgeleri uzun vadede Osmanlı eyaletlerine dönüştürürken, öte yandan Osmanlı bahriyesini dinçleştirip zindeleştiren bir taze kan sağladı. Bu sırada Türk gemi mimarları, temelde Batılı modelleri takibe devam etseler de, gemi tasarımlarını kendilerine özgü ufak tefek yeniliklerle geliştirmeye başlamışlardı. Piri Reis gibi Osmanlı haritacılarının da Batı'daki meslektaşlarından aşağı kalır tarafları yoktu.

Donanmanın yüklü masrafları, öncelikle Cezayir-i Bahr-i Sefid (Gelibolu ve Ege adaları), Galata, İzmit ve Cezayir'den karşılanıyordu. Kadirga tayfasını

Osmanlı donanması 17. yüzyılın son çeyreğinde bir yelkenli kalyon gücüne dönüştü. Yüksekçe kış kasaraları sebebiyle biraz güç manevra yapmaları hariç Batılı muadillerinden eksikliği bulunmayan Osmanlı kalyonları, tamamı tunctan döküm toplarla silahlandırılıyorlardı (Mahmud Raif Efendi).

teşkil eden leventler Türk, Rum, Arnavut, Dalmaçyalı ve Mağripli sahil ahalisinden toplanıyor; gemileri yürütmekle görevli kürekçiler arasında ise bolca mücrim ve savaş esirine rastlanıyordu. Yelkenli gemilerde hizmet eden denizcilere ise ilk başlarda 'aylakçı' denmesine rağmen sonraları 'kalyoncu' ismini aldılar.

17. yüzyılda değişen fazla bir şey olmadı. Akdeniz donanması, Kuzey Afrika, Mısır ve Ege'de üslenmiş üç filodan oluşuyordu. Bununla birlikte, varlığını gittikçe daha sıkıcı biçimde hissettiren malî darboğaz ile Cezayir ve Tunus'un yavaş yavaş Osmanlı başkentinden kopuşunun Tersane-i Amire'deki işleyişi aksattığı oluyordu. Yine de, Akdeniz'in çok ötelere yelken açabilen Mağrip korsanları, tek başlarına bile korkutucu bir gücü temsil ediyorlardı. 1627'de İzlanda'yı yağmalayıp dönmüşlerdi. Kuzey Afrikalı denizcilerin itibarı, Doğu'da da, örneğin 17. yüzyılda 'meğaribe' (batılılar) namıyla gemilerde çalıştıkları Suriye gibi yerlerde epeyce yüksekti.

Osmanlılar, ilk ve belki de en can yakıcı askeri başarısızlıklarını Hristiyan Avrupa'nın elbirliğiyle çıkardığı müttefik donanmalarla baş edemediklerinde

tatmışlardı. Eksiklikleri doğru tespit eden bir büyük reformcu amiral, Cezayir'den yetişme Mezemorta Hacı Hüseyin Paşa, Osmanlı donanmasının kürekli kadırgadan yelkenli kalyona ikircikli teknolojik geçiş sürecini kararlılıkla tamamına erdirdi ve 1701'de hazırladığı bahriye kanunnamesi ile değişimi kalıcılaştırdı. Islah edilen Osmanlı filoları, belirli sınırları aşmadıkları takdirde, üstlendikleri vazifeleri başarıyla yerine getiriyordu. Osmanlı deniz gücü, derya beylerinin sorumluluğuna bırakılan ufak filolar etrafında yeniden yapılandırıldı. Emir-komuta zinciri, maaş ve emeklilik hakları adamakıllı kurumsal bir yapıya kavuşturuldu; bahriye hizmetine mahsus bir topçu birliği kurularak donanmanın kapıkulu topçularına olan bağımlılığına son verildi. Osmanlı donanması, her hal ve şartta kara ordusundan çok daha iyi vaziyeteydi.

SEFER VE MUHAREBELER

BURSA, 1301–1326

Osmanlı akıncıları, 27 Temmuz 1301'de, Bizans tahtının ortak imparatoru Muzalon tarafından Bafeus (Koyunhisar) yakınlarında sarp bir vadide pusuya düşürüldü. Muzalon'un emrindeki 2.000 kişilik kuvvetin büyük çoğunluğu, zırhlı ağır süvari olarak çarpışan Alan paralı askerlerinden oluşuyordu. Osmanlılar Bizans hattına alışılmadık bir doğrudan hücum tertip ettiklerine göre, eve dönüş yolları tamamen kapatılmış olmalıydı. İki büküm olup dağılan Muzalon birlikleri, son anda yetişen Slav piyadeleri sayesinde felaketten kurtuldular. Bu muharebenin ardından Bizanslılar, İzmit ve çevresindeki emniyetli yerlerden çıkabilme cesaretini nâdiren gösterebildiler.

Ertesi sene, vaat edilen ücretlerini alamayan Slav piyadeleri Bizans hizmetinden çıkıp Balkanlar'a geri döndüler. Yine de, Osmanlılar bu fırsatın üzerine tedbirsiz atlamaktansa 1308'e kadar beklemeyi uygun buldular. Bu tarihte başlayan seferde Akhisar fethedildi; İmralı Adası'nın zaptı, Bizans ikmal ve muhaberat hatlarını tehdit ederken İzmit'ten İzmit'e uzanan yol kesildi. Sakarya Vadisi'nin içlerine giren Osmanlı savaşıları, Bizans merkeziyle Karadeniz sahilleri arasındaki bağlantıyı kopardı. Gelgelelim, Bursa üzerine yapılan hücumlar başarısız oldu.

1317'de Bursa'ya yönelik ikinci teşebbüs hayata geçirildi.

Şehri doğrudan alacak güce sahip bulunmayan Osmanlılar, Çekirge kaplıcaları ve Uludağ eteklerinde inşa ettikleri ya da onardıkları hisarlarla Bursa'yı dış dünyaya kapamaya çalıştılar. 1321'de Mudanya'nın zaptı Bursa'yı adeta bir Osmanlı gölünün içinde yapayalnız bıraktı. Kent garnizonu, nihayet, söylentiye göre Hacı Bektaş'ın refakatinde ilerleyen Orhan Gazi'ye teslim olana değin beş yıl dayandı. Bursa'nın Bizans valisi başkentine geri döndüğü halde, Gazi Evrenos ismini alan kale dizdarı, Osmanlı hizmetine girdi.

Ohri'deki kent kapısının iç avlusunda yer alan demir kaplı kapı kanatları. Şehir istihkâmlarının büyük kısmı, Bulgar çarı Samuil'in 11. yüzyılda inşa ettirdiği iç kalenin etrafında Osmanlı döneminde yükseltilmiş yapılardan oluşmaktadır.

ÇİRMEN (SIRPSINDIĞI), 1371

Osmanlılar, 1362'de Edirne'yi alarak Batı'dan İstanbul'a uzanan yolu tıkadıkları halde, Rumeli taraflarındaki askerî varlıkları hala pamuk ipliğine bağlıydı. Edirne'nin kaybı ve Trakya'nın Türkmen yerleşimcilerle önü alnamaz surette dolması, Hristiyan âlemini harekete geçirdi. Macar kralı I. Layoş, Sırp kralı V. Uroş, Bulgar Vukaşin, Bizans despotu Uglyeşa ve Eflâk ile Bosna prenslerinin komutasında 20.000 kişilik bir Haçlı ordusu kuruldu. Kısa süre önce şehrini Osmanlı askerlerine kaptıran Bizanslı Filibe valisi, Haçlılara tavsiyelerde bulunup yol gösteriyordu.

Rumeli'de Lala Şahin Paşa komutasındaki Osmanlı savaşçılarının sayısı aşağı yukarı 12.000 kişiyi buluyordu. Murad Hüdavendigâr, Biga'ya kene gibi yapışmış Katalan Paralı Askerler Kumpanyası'nın son kalıntılarını kazımaya çalışırken Şahin Paşa'dan haçlı ordusunun yürüyüşünü yavaşlatmasını istedi. 10.000 adam civarında bir kuvvet toplayan Şahin Paşa, bunların başına geçirdiği Hacı İlbeyi'ye ne yapıp edip Haçlıların Meriç'i geçmesini engellemesi için talimat verdi.

Ne var ki, kimsenin aklına gelmediği kadar süratli davranan Haçlılar Svilengrad (Cisr-i Mustafa Paşa) mevkiinde Meriç'i geçtiler. Rahvan yürüyüşle bile Edirne'ye en fazla iki günlük mesafedeki müttelik askerler, nehir ve yola hâkim tepelik arazide çadırlarını kurdular ve Osmanlı başkentinin avuçlarının içinde bulunduğu hissi içinde, keyifle ziyafete oturdular. Hacı İlbeyi, sayıca zayıf olduğunu pekâlâ bildiği halde, büyük kısmı hafif atlılardan mürekkep ordusuna gece karanlığında taarruz emri verdi. Maksat hâsıl olmuştu: Neye uğradığını şaşırان Hristiyanlar ne yaptığını bilmez halde yola doğru koşuyorlardı. Can havliyle Meriç'e atlayanlar, nehrin çalkantılı sularının canını kurtarmak isteyenlere hiç de iyi davranmadığını öğrendiler. Boğulan binlerce kişi arasında Bulgar kralı Vukaşin de vardı. Efsaneye bakılırsa, bir Türk kızı kralı kurtarmış; ama kızın ağabeyi kralı öldürüp murassa kılıcını çalmıştı. Yine efsaneye göre, bu kılıç Osmanlı sultanına hizmet eden Makedon halk kahramanı Kralyeviç Marko'nun eline geçmişti.

ANKARA, 1402

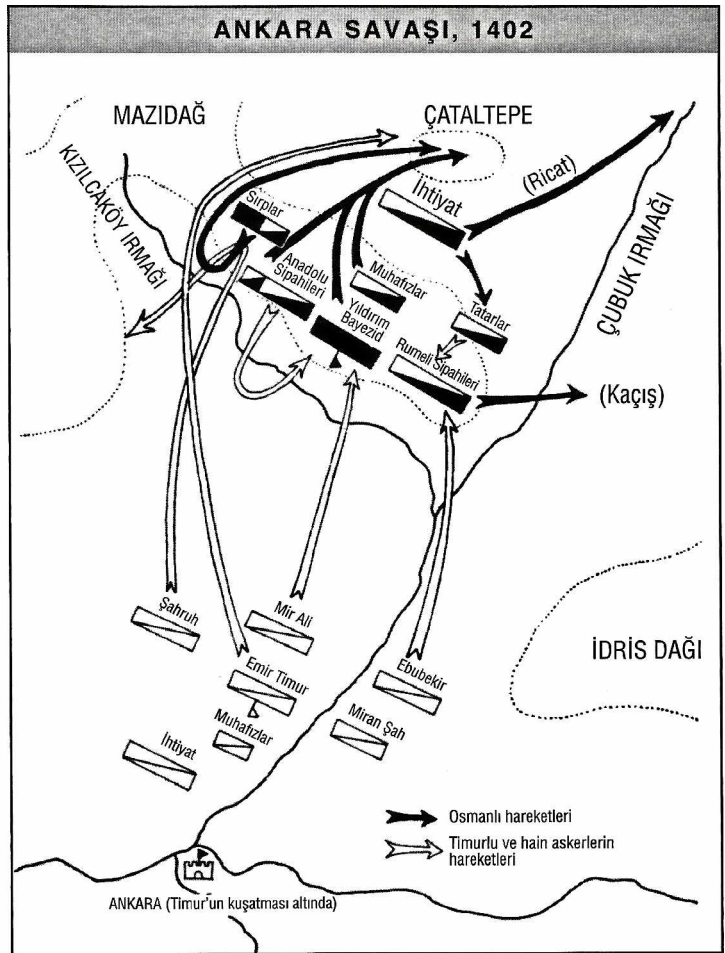
Ankara muharebesi, en az üçte biri piyade, geri kalanı ise sipahi ve bir miktar Tatar yardımcı kuvvetinden müteşekkil Osmanlı ordusuyla, bizzat Osmanlıların Orta Asyalı atalarının da uyguladığı okçu süvari taktiklerine dayanan Timur'un çok daha kalabalık kuvvetleri arasında cereyan etti. Tarihî kaynaklar, çarpışmaya katılan Timur ordusunun mevcudunun 140.000'ini bulduğunu, buna mukabil I. Bayezid'in yanında en fazla 85.000 kişi olduğunu söylemektedir. İki hükümdar da, son zamanlarda kazandıkları zaferlerin tadını çıkarıyordu.

Bir derenin gerisinde, yeniçeri ve azaplarla emniyete alınmış alçak tepeler boyunca sağlam bir müdafa hattı tertip eden Bayezid, Rumeli ve Anadolu sipahilerini, sırasıyla sol ve sağ cenaha yerleştirmişti. Timur, ilk önce Osmanlı sol cenahını koruyan Rumeli atlılarına, ikinci olarak ise, Osmanlı sağ kanadının ikinci hattını teşkil eden tâbi Sırp kıtasına hücum etti. Sırp, Timur'un süvarisini püskürtmeyi başarsalar da, bunların peşine takılma tedbirsizliğine düşünce intizamlarını yitirip geri çekildiler ve muharebe hattındaki yerlerini düşmana terk etmiş oldular. Bu sırada saf değiştiren Tatar yardımcı birlikleri, bozulmak üzere bulunan sol cenahtaki Rumeli atlılarına saldırıp ortahğı karıştırdılar. Mehmed Çelebi, komutası altındaki ihtiyat birlikleriyle öne çıkıp duruma müdahale etmeye çalışsa da, Osmanlı sol kanadı yavaş yavaş çözülmüyordu.

Osmanlı sağ kanadının esas gücünü teşkil eden Anadolu Türkmen beyliklerinden atlılar. Tatarların ihanetine katılıp Timur'un safına geçtiler. Yeniçeri ve azap birlikleri, iki taraftan düşman saldırısına açık hale düşmüşlerdi. Muharebenin kaybedildiğine hükmeden Osmanlı ihtiyat birlikleri, sultanın varisi Süleyman Çelebi ile birlikte kaçmaya başladılar. Oğlunun kaçması için zaman kazanmak isteyen Bayezid, yanındaki piyadelere Sırp'larla birleşmelerini emretti. Osmanlı sağ kanadından artakalan altı alay süvari, Çataltepe'de bir başlarına direnmeye çalışıyorlardı. Buraya yerleşen Bayezid ile maiyeti, tepeyi kuşatan Timur'lu savaşçıların taarruzlarını geri püskürttüler. Gece karanlığından istifade eden Yıldırım Bayezid, 300 süvariyle birlikte doğu istikametinde kaçmayı başardı; ama atının tökezleyip yere yuvarlanması üzerine Timur'a esir düştü.

İSTANBUL, 1453⁴

Osmanlılar, topraklarını Kızıl Elma'nın surlarına 11 Nisan'da çevirdiler. Şehir kapılarını nişan alan ya da güllerini Haliç'in öte tarafına yollamaya hazırlanan toplam 69 parça top 15 bataryaya teşmil edilmişti. Bataryalardan beşi sadece dört küçük çaplı toptan oluşurken dokuz tanesinde birer tane büyük şahî topu vardı. Sultan otağının yakınlarındaki Aziz Romanos Kapısı'na (Topkapı) bakan son batarya, kuzeydeki Eğrikapı ve Edirnekapı'nın karşısına yerleştirilmiş

⁴ Bkz: David Nicolle (çev. Hamide Koyukan), *Konstantinopolis 1453*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, yayına hazırlanıyor.

iki şahî topunun kuşatma başlarken getirilmesiyle takviye edilmişti.

Küçük toplar yaklaşık 250 funtluk gülle atarken, seyirdim (geri tepme) etkisini emen tahta veya taş siperlere yaslanmış şekilde, ahşap kızaklar üstüne yerleştirilmiş şahî topları 1.200 ilâ 1.500 funtluk gülleler fırlatıyorlardı. Hartuç, tahta tapalar ve taş güllelerle doldurulduktan sonra yemleme barutunun eklenmesiyle ateşlenen Osmanlı topları, 12 Nisan'da gümbürdemeye başladıktan sonra kırk gün boyunca bir defa bile kesilmeyen bombardımanda yaklaşık 19.320 adet (takriben 3231 ton tutarında) gülle

attılar. En büyük top, daha ikinci atışında, beş kadem genişliğinde bir sur parçasını alaşağı etmişti. İrtifa ve nişan alma meselelerini çözmekte fazla zorlanmayan Osmanlı topçuları, aşırı ısınan namluları yağlayarak yeniden kullanıma hazır hale getiriyorlardı. Ateşleme esnasında çatlayan şahîlerden biri tamir edildikten sonra sultanın otağına komşu bataryaya taşındı ve buraya getirilen üçüncü dev topla beraber, daha ufak çaplı diğer silahların yanında, İstanbul surlarına ateş yağdırmaya devam etti.

Topkapı ve Eğrikapı civarında gedikler açılmıştı; ama buralara yapılan piyade hücumları Bizans direnişini aşamadı. Osmanlılar, taarruz güçlerini Topkapı ile burayı iki taraftan destekleyen yansurlar etrafında yoğunlaştırmaya karar verdiler. 21 Nisan sabahı bu duvarlar neredeyse un ufak olmuştu. Haliç üzerinden Galata'yı hedef alan toplar, 14-15 Mayıs'ta önce Bizans sarayının karşısına, buradan da sultan otağının bulunduğu yerdeki bataryaya nakledildi. Müdafilere göz açtırmayan bombardıman 28 Mayıs'ı 29'una bağlayan geceye kadar kesintisiz devam ettirildikten sonra, dillere destan şahîlerden biri, savunmacıların moloz ve kalaslar kullanarak yıkık surların yerine alelacele kurdukları derme çatma müdafa perdesinin karşısına ilerletildi. Şafak sökene kadar ateş eden top, Osmanlı savaşçılarının padişahın önderliğinde nihai hücum kalkmasından hemen önce son kez ateşlendi. Şehir o gün düştü.

BOĞDAN, 1484

Boğdan voyvodası III. Ştefan, Eflâk'ın hâkimiyeti için Osmanlılarla girdiği uzun soluklu bir mücadeleyi müteakip, Karadeniz'den Baltık'a uzanan ticaret yolunu Akkırman (Belgorod-Dniestrovski) ile birlikte denetleyen Kili'yi ele geçirdi. Bu iki şehir, Osmanlı merkezi ile müttefik Kırım Tatar Hanlığı arasındaki kara irtibatını kesiyordu. Her iki yerleşimde, kent ahalisinin yaşadığı meskûn mahalleri saran surlar hariç, su dolu derin hendeklerle çevrili ve kesme taştan kulelerle mahfuz iç kaleler vardı. Birer vali (*vornik*) ve ikişer subay (*parcalab*) ile yönetilen Kili ve Akkırman'da, mahalli milisler ile takviye edilmiş Boğdan garnizonları mevcuttu.

15. yüzyılda Macar krallığı tarafından Sebin'de (Sibiu, Romanya) inşa edilen devasa müdafa surları, Osmanlılara da iki asırdan uzun süre hizmet etmişlerdir (wikipedia).

II. Bayezid, yeniçeriler, hafif toplar ve mancınıklarla takviye edilmiş 60.000 kişilik bir orduyu harekete geçirdi. Eflâk ve Kırım kuvvetleri Osmanlı askerleriyle yol üzerinde buluşacaklardı. Aşağı yukarı 100 kadirga ve tombaz üzerinde ağır toplar ve mühimmat taşınyordu. 26 Nisan'da seferber edilen Osmanlı ordusu, Mayıs başlarında Edirne'yi terk etti ve 26 Haziran'da aştığı Tuna'nın öte yakasındaki sahil şeridini takiple, nakliye filosu ve Eflâk güçleriyle birleşti. 5 Temmuz'da kuşatma altına alınan Kili, dokuz gün sonra, ayın on dördünde teslim oldu. Kent *parcalab*'ları Ivascu ile Maxim'e ne olduğu hakkında bilgi yoktur.

19 Temmuz'da yeniden yola koyulan Osmanlı birlikleri, dört günlük bir yürüyüşün ardından Kırım Tatarlarıyla buluştular. Dayanılmaz bir içme suyu sıkıntısına rağmen; Akkırman aynı gün kuşatıldı. Lağımclar, Osmanlı toplarının bir an bile susmadığı on beş gün boyunca piyade hücumları için metris kazdılar. 5 Ağustos'ta müzakereler başladı. Söylentilere bakılırsa, şehir *parcalab*'ları German ile Oana'nın görüşmeler başladıktan iki gün sonra vuku bulan top atışları esnasında ölmesi üzerine, ahali arasındaki ekâbirden kurulu bir heyet kalenin anahtarlarını sultana takdim etti. Bir hafta boyunca idarî düzenlemeler ve kaleye bir Osmanlı garnizonu tahsis etmekle uğraşan II. Bayezid, Akkırman'da işlerin yoluna girdiğini gördükten sonra askerlerinin başında eve dönüş yoluna koyuldu.

RİDANİYE, 1517

Mısır Memlûkleri, 1516'da Mercidabık'ta tattıkları acı yenilginin ardından Osmanlı topçuluk yöntemlerini öğrenmek için canla başla çalışıyorlardı. Ertesi sene Memlûk sultanı Tumanbay, arkebüzçüler ile hafif bakır toplar taşıyan yüz adet öküz arabası inşa ettirmiş; hecinsüvar keskin nişancılar toplamış ve Mısır'ın dört yanındaki kalelerde mevcut ağır topları bir araya getirmişti. Bu sırada Suriye ve Filistin'i zapt eden Osmanlı padişahı I. Selim, Bilbeys ve el-Hânkâ'yı ele geçirme niyetiyle doğruca Sina çölüne dalmıştı.

Memlûkler, doludizgin yaklaşan Osmanlı kuvvetleri karşısında yapılacak en akıllıca işin bir müdafaa muharebesi vermek olduğuna

Bu resimdekine benzeyen uç bükümlü bileşik Türk yayı, 16. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı savaşıcısının başlıca silahı sıfatını korumuştur; ne var ki Osmanlıların ateşli silahları geleneksel silahlara nazaran büyük bir heves ve basiretle kullanmaları Ortadoğu'yu fethetmelerinde çok önemli bir etken oldu (Higgins Silah Müzesi, Massachusetts).

inanıyorlardı. Tumanbay, Ridaniye köyünün önünde, Cebelü'l-Ahmer'den (Kızıl Dağ) tarlalarla kaplı alana kadar uzanan geniş ve derin bir hendek kazdırdı ve bunun ardında taş siperler yükseltildi. Açık arazide savunmasız kalacak Osmanlı toplarını sabit mevzuilerden ateş ederek susturacakları ümit edilen iri ve hantal Memlûk toplarının bu siperler vasıtasıyla emniyete alınacağı düşünülüyordu. Yeni yapılan top arabaları da, hendeğin gerisinde yan yana dizilmişlerdi.

Osmanlı ordusu, 22 Ocak'ta Ridaniye yakınlarındaki Birketü'l-Hacc mevkiine vardı. Ertesi sabah, günün ışımasıyla birlikte harekete geçen Memlûkler, müdafaa mevzilerine yerleşmek için köyden çıkıp ilerlemeye başladılar. Ne var ki, Osmanlılar, Memlûk planından haberdar olmuşlardı. Topçusuna menzil dışında bekleme emri veren Sultan I. Selim, Memlûk kapanına dosdoğru atlamak yerine, askerlerine Cebelü'l-Ahmer'in arkasından dolaşmalarını söyledi. Çevrildiklerini ve ordugâh ağırlıklarının yığılı olduğu geri cephelerinin saldırıya

uğradığını anlayan Memlûkler, geleneksel muharebe yöntemlerine dönmekten başka çare bulamadılar. Kargı, cirit ve kılıçlarına sarılarak dörtlü hücumla kalkan Memlûkler, amansız yeniçeri tüfeklerinin gazabına uğradılar. İki sultan da şahsen dövüşüyordu; hatta Tumanbay, sultan Selim zannettiği bir Osmanlı vezirini kendi elleriyle öldürmüştü. Gel gör ki, bu cins kadim zaman cengâverlikleri günü kurtaracak gibi değildi: Osmanlı ateşli silahlarının insafına kalan Memlûkler darmadağın olup kaçmaya çalışırken geleneksel silahlara pek iş düşmemişti.

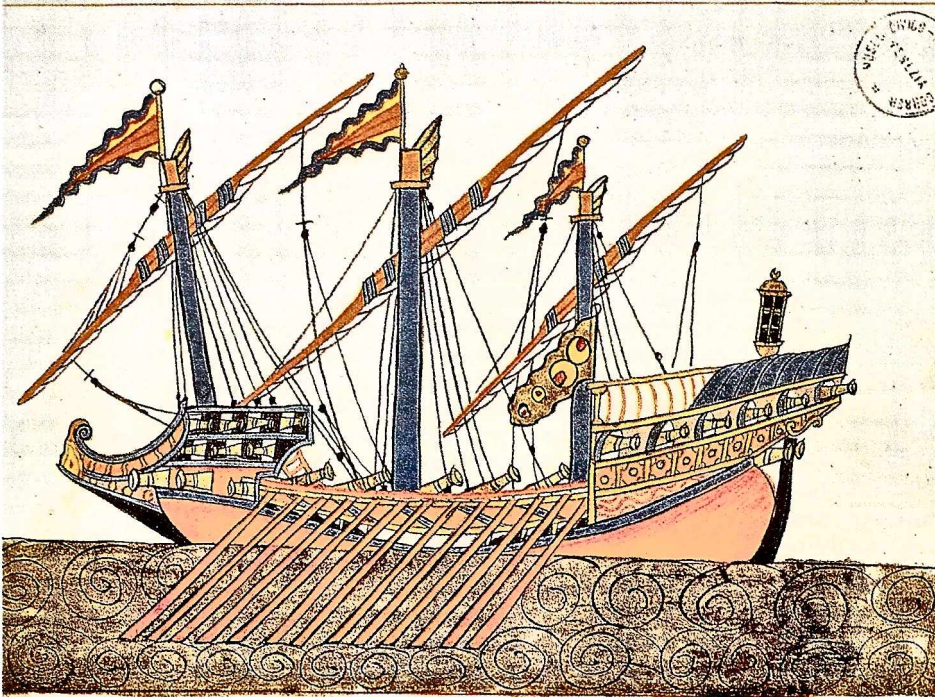
ÇANAKKALE, 1657

Osmanlı donanması, Girit Savaşı (1644–1669) esnasında Venediklilerin eline düşen Limni ve Bozcaada'yı üs edinmiş Venedik, Papalık ve Malta (St. Jean şövalyeleri) gemilerinin Çanakkale Boğazı'nı kapatma girişimiyle karşılaştı. Haziran 1657'de, 35 kalyon, yedi mavna ve 33 kadirga gücündeki Hristiyan donanması, boğazı zorlayarak İstanbul'a saldırmaya karar verdi. Bu arada Osmanlılar, 18 borton (nakliye

kalyonu), asker nakliyesine mahsus on adet kabasorta armalı mavna, 30 kadirga ve sayısız küçük tekneden mürekkep bir filoyla Bozcaada'yı geri alma hesapları yapıyordu.

İçme suyu bulma telaşı içinde ana filodan ayrılarak savunmasız gördükleri İmroz'a ayın sekizinde demirleyen yirmi Hristiyan kadirgası, ayın on yedisine değin geri dönmedi. Aynı sabah demir alan Osmanlı gemileri, Çanakkale ağzında bekleyen 20 kalyon, yedi mavna ve arta kalan dört kadirgaya karşı şiddetli bir hücum düzenlediler. Kara bataryalarının ateşinden sakınmak için denizin ortasında, nispeten güvenli bir mesafede toplanan Hristiyan gemileri, müteakip kanlı boğuşmaya kapılarak kendilerini Bozcaada açıklarında bulmaları üzerine; buraya yanaşıp demir attılar. Ekser Osmanlı gemileri Midilli'ye yelken açtığı halde, bazı kadirgalar İmroz'dan dönen Hristiyan gemilerini fark etmiş ve Çanakkale ağzına göz kulak olmak için için geri dönmüşlerdi.

Hristiyan donanmasının maneviyatı yerlerde sürünüyordu. Papalık ve Malta gemileri eve dönmek

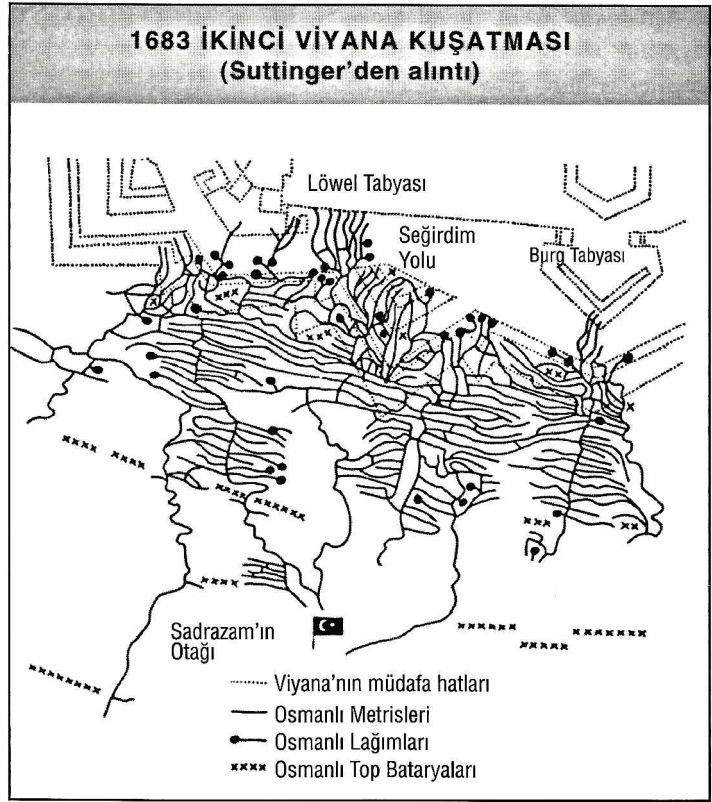
İlk olarak Venedikliler tarafından İnebahtı deniz muharebesinde kullanılan mavna, yüksek bordalı yelkenli gemilerle çevik kadirgaların çizgilerini kaynaştıran bir gemi tipiydi. Bu gemilerin İnebahtı'daki performansından çok etkilenen Osmanlılar kendi mavnalarını hemen inşa ettiler. Osmanlı mavnaları barış zamanında İskenderiye'den zahire taşımak, savaş zamanı ise asker nakletmek için kullanılmışlardı. (Venedik Devlet Arşivi).

üzere 23 Haziran'da yelken açtılar. Venedikliler, günden güne takatten düşmelerine rağmen boğazlardaki ablukayı inatla sürdürüyorlardı. Midilli'den yola çıkarak Ağustos'un 24'ünü 25'ini bağlayan gece boyu durmaksızın küreklere asılan Osmanlılar, kadirgalara yükledikleri 3.000 askeri Bozcaada'nın batı sahiline çıkardılar. Venedik garnizonu 31 Ağustos'ta adayı terk etti. Benzer bir harekât, Venediklilerin 12 Kasım'da Limni adasından da çıkmasına sebep oldu.

VİYANA, 1683⁵

Viyana'yı kuşatan Osman ordusunun ilk hedefi, Burg dış tabyası ile bunun seğirdim yolu ile örtülen Burg ve Löwel tabyaları arasındaki sur parçasıydı. 14-15 Temmuz gecesi kazılmaya başlanan üç sıçanyolu, düzenli metrislerle birbirine bağlanarak iç ve dış tabyalara doğru ilerletildi. Düşman ateşine açık noktalar kalas ve topraktan mamul domuz damlarıyla örtülüyor; çökük ama geniş yerler, top bataryası veya hücum kıtaları için toplanma mevzileri olarak ayarlanıyordu.

Ertesi sabah, metrislerin iyice yerleşmesiyle ileri hatlara taşınan top bataryaları ateşe başladı. Ne var ki, Osmanlıların yanında, birkaç havan topu hariç, 17 orta çaplı ve 95 hafif toptan başka kuşatma katarı yoktu. Osmanlı bombardımanı, şehir müdafilerini mevziilerine mihlâmdan başka bir işe yaramıyordu. Garnizon askerlerinin ara sıra tertip ettiği huruç eylemleri fayda vermedi. Osmanlı metrislerinin kalenin dış istihkâmlarına erişmesini müteakip haftalarda, Osmanlı piyade taarruzları ve deneme mahiyetindeki lağım atma girişimleri dışında kayda değer gelişmeler olmadı. Doğrusu istenirse, adamakıllı lağım teşebbüsleri, Osmanlıların dış tabya ile iç tabyanın dış açılına yöneldiği 22 Temmuz'da

başlamıştı. İlk başlarda Osmanlı lağımları büyük etki yaratmamış ve infilakların peşi sıra tertiplenen piyade hücumları geri püskürtülmüştü. Müdafilerin açtığı karşı tüneller bundan bile etkisizdi ve Viyana istihkâmlarını alttan alta zayıflatmaktan başka bir sonuç doğurmuyordu. Bu sırada toprak tabyalar yükseltmekle meşgul olan Osmanlı neferleri, dış tabyaya yukarıdan bakan tepecikler yığdılar.

Osmanlı topçusu sabahın erken saatlerinde soluk aldırmayan bir ateşe başlıyor; döşenen lağımlar öğleden sonra patlatılıyor; gece karanlığının çökmesiyle birlikte ise piyadeler yürüyüşe geçiyorlardı. Osmanlı lağımçısının dur durak bilmeyen kazı işleri, Viyana surlarını perdeleyen toprak tabyaları günden güne aşındırıyordu.

⁵ Bkz. Simon Millar (çev. Eşref Bengi Özbilen), *Viyana 1683*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, yayına hazırlanıyor.

9 Ağustos'ta kent hendeğine dayanan Osmanlılar, düşman ateşine iyiden iyiye yaklaşan metrislerinin üstünü sıkıca kapattılar. Üç gün sonra fitili ateşlenen büyük lağımın yarattığı yıkıntı ve döküntüler, bir ucu dış tabyaya yaslanan bir tırmanma yolu oluşturdu. Dış tabyanın belirli kısımlarını ele geçiren Türkler, 1918'deki hücum kıtalarını andırır şekilde, gece karanlığına gizlenen 30 ilâ 100 kişilik piyade takımlarının kısıtlı kazanımlar için çabaladığı taktikler kullanıyorlardı. Müdafiler, adım adım ilerleyen Osmanlı güçleri karşısında nihayet dış tabyayı boşaltıp çekildiler (2 Eylül). Aynı gün infilak eden bir lağım, Burg tabyasının bir bölümünü alaşağı etmişti. Çanlar Viyana için çalışıyordu. Ertesi günlerde Osmanlı lağımları, Burg tabyasının sol duvarıyla beraber uç kısmını yerle bir etti.

12 Eylül'de Osmanlılar dış tabyanın solundaki perde surun altını oymaya başlamışlardı; ama Jan Sobieski'nin son anda yetişen kurtarma ordusu kuşatmacı Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratıp dağıttı.

HİSARCIK (GROÇKA), 1739

1737'de üç ayrı koldan Osmanlı topraklarına dalan Avusturya istila kuvvetleri, istediklerini alamadan çözülüp gitmişlerdi; ama Avusturyalılar yine de Belgrad'ı ellerinde tutmaya devam ediyorlardı. Bu dönemde Osmanlıların kazandığı zaferlerde, kibrine yenik düşüp görevden el çektirilen Fransız kont Bonneval'in payı büyüktü.

17. yüzyıl Osmanlı ordusunun en can yakıcı piyadelerini teşkil eden yeni tüfekçilerin başındaki Kenan Paşa, Arnavut asileri dize getirmek için yürüyüşe geçiyor (*Paşanâme*, ykl. 1630, Sloane Eym. Kol. No. 3584, var. 20a, Brit. Lib., Londra).

1739 baharı geldiğinde, iki taraf da mücadelenin düğümünü çözecek son bir çarpışmayı dört gözle bekliyordu. Osmanlı idaresi, Varadin civarında kendine çekidüzen vermekle meşgul düşman ordusuna karşı yaklaşık 100.000 kişilik bir kuvveti Batı Bulgaristan'da toplamıştı. Osmanlı kuvvetlerinin Tuna nehri boyunca ilerlediği haberini alan Avusturya mareşali Wallis, düşman mevcudunu bilmediği halde, hafif süvariler, topçu bölükleri

ve bir miktar gayrinizami neferle takviye ettiği 56.000 adamı 22 Temmuz'da Sava Nehri'nin ötesine nakledip Belgrad'ın arkasında bıraktı. Bu sırada Semendire'yi aşıp yürüyüşüne devam eden sadrazam Silahdar Mehmed Paşa, Hisarcık'ın kuzeybatı cephesinde müdafaa düzeni aldı. Sık ağaçlarla örtülü tepe yamaçlarına sadrazam tarafından yerleştirilen piyadeler, Belgrad'dan çıkıp Boleç ve Hisarcık arasından dar bir geçit misali uzanan yola tepeden bakıyorlardı.

Wallis geçit yoluna girdiğinde, karşısında dikilen Osmanlı gücünün yolu kapamakla görevli ufak bir müfrezeden ibaret olduğunu zannettiğinden, süvarisine doğrudan hücumla kalkma emri verdi. Ne var ki, Avusturya atlıları kendilerini bir anda bağ ve bahçelere sıkışmış vaziyette buldular. Eli kolu bağlı süvariler ile bunların arkasında tek sıra halinde ileri çıkan piyadeler, dört bir yandan üzerlerine yağın kurşunlarla cebelleşiyorlardı. Canını kurtarabilen süvarinin büyük kısmı, perişan ve dağınık halde geri çekildi. Yalnızca Palfry Plastronları'ndan (zırhlı süvari) bir alay, ufak bir tepe zapt etmeyi başarmıştı. Mızraklarını piyade kargısı niyetine kullanan süvari neferleri, en sonunda tepeden sökülüp atılana değin birçok Osmanlı saldırısına cesaretle göğüs gerdiler.

Esasında, geçit yeri ve engin Tuna suları arasında mukim tepelerde mevcut yeniçeriler nispeten az sayıdaydılar. Ne de olsa, böylesine uzak ve tecrit

olmuş bir yer göz açıp kapayıncaya kadar bir ölüm kapanına dönüşebilirdi. Ekser Osmanlı askerleri, neye uğradığını şaşırarak Avusturyalıları acımasızca ateş yağdırdıkları batı yakasındaydılar. Gece karanlığından istifade eden Mareşal Wallis, peş peşe düzenlenen on beş yeniçeri taarruzu ile iyice hırpalanmış ordusunu altı mil uzaktaki Vinça'ya çekti. Ardında 3.000 ölü ve 7.000 yaralı bırakmıştı.

KAYNAKÇA

Gabor Agoston (çev. Tanju Akad), *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi* (İstanbul, 2006)

—, (çev. Fatih Çalışır), *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç* (İstanbul, 2012)

—, (çev. Kahraman Şakul), *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (İstanbul, 2013)

Virginia H. Aksan (çev. Gül Çağalı Güven), *Kuşatılmış bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1871* (İstanbul, 2011)

R.C. Anderson, *Naval Wars in the Levant 1559-1853* (Liverpool 1952)

N. Beldiceanu, *Le Monde Ottoman des Balkans (1402-1566)* (yeniden basım: Londra, 1976)

İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz* (İstanbul, 2007)

Halil Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı* (İstanbul, 2012)

C. Duffy, *Siege Warfare: The Fortress in the Early Modern World 1494-1660* (Londra 1979)

Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağı'nda Savaş* (İstanbul, 2011)

—, *Fetih ve Kıyamet: 1453* (yeni baskı: İstanbul, 2012)

—, *İlk Osmanlılar ve Anadolu Beylikler Dünyası* (yeni baskı: İstanbul, 2012)

G.J.S. Eversley ve V. Chirol, *The Turkish Empire 1298-1924* (yeniden basım: New York, 1969)

Caroline Finkel, (çev. Zülal Kılıç) *Rüyadan İmparatorluğa: Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923* (yeniden basım: İstanbul, 2012)

Colin Imber (çev. Şiar Yalçın), *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650* (İstanbul, 2006)

Halil İnalcık (çev. Ruşen Sezer), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* (yeniden basım: İstanbul, 2009)

R. P. Lindner (çev. Ayda Arel) *Osmanlı Tarihöncesi* (Ankara, 2008)

R. Murphey (çev. Tanju Akad), *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700* (İstanbul, 2007)

ed. V.J. Parry ve M.E. Yapp, *War, Technology and Society in the Middle East* (Londra, 1975)

E. Petrasch, *Die Türkenbeute* (Karlsruhe, 1970)

D.E. Pitcher (çev. Bahar Tırnakçı), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası* (İstanbul, 2007)

H.R. Robinson, *Oriental Armour* (Londra, 1967)

S. Shaw (çev. Mehmet Harmancı), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye cilt 1* (yeniden basım: İstanbul, 1994)

Mark L. Stein (çev. Gül Çağalı Güven) *Osmanlı Kaleleri: Avrupa'da Hudut Boyları* (İstanbul, 2007)

Abdullah Turhal, *Deliler: Osmanlı'nın Muhteşem Süvarileri* (İstanbul, 2011)

P. Wittek (çev. Fatmagül Berktaş), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* (yeniden basım: İstanbul, 2000)

DİZİN

İllüstrasyon sayfaları **koyu renk** ile yazılmıştır.

- Ahi 8
Akçaabat kalesi 30
akıncılar 12-13, 18, 28, 30, 35, 53
Akkırmman kuşatması 15, 56-57
alemler 18, 27
Anadolu 7-8, 10-11, 13-15, 19-20, 24, 27-28, 30, 32-33, 43-44, 46, 55
Anadolu sipahileri 55
Anadoluhisarı 49
Ankara 14, 31
Ankara Savaşı (1402) 54
Arnavut(luk) 11, 15, 31, 33, 45, 52, 60
Avusturya 15-17, 31, 60-61
Avusturya kuvvetleri 60
Azaplar 13, 20, 32, 51, 55

bahriye 23, 50-52
Bayezid (I.) 14, 54-55
Bayezid (II.) 11, 15, 38, 50-51, 57
Bedevi(ler) 28, 30, 35
Bektaşî(ler) 20
Bektaşî dervişleri 40
Bektaşî tarikatı 20, 40
Bitlis 49
Bizans İmparatorluğu 7-8, 10-12, 18-19, 23, 31-32, 43, 47, 50, 53-54, 56
Boğdan 10, 15, 23, 31-32, 56-57
Bonnaval kontu Claude Alexandre 42, 60
Bosna(lı) 10-11, 14-15, 20, 33, 54
Bosnah askerler 31
Bulgaristan 11, 14, 27, 31, 60
Bursa 11, 14, 46
Bursa seferi 14, 53-54

Çaldıran muharebesi 32
Çaldıran seferi 15
Çanakkale 11, 36
Çanakkale Boğazı 16-17, 50, 58
Çanakkale seferi (1657) 58-59
Çeşme muharebesi 17, 52
Çirmen (Sırsındığı) muharebesi (1371) 14, 54

derbentçiler 35
devşirme 20, 23-24, 42
din 8, 10, 20, 35, 40
disiplin 10, 12-13, 19, 28, 40

Eflâk 14, 17, 23, 31-32, 54, 56
Eflâk askerleri 56-57
Erdeli 6-17, 20, 31-32, 36, 43
Fatih Albümü 43
Fatih Sultan Mehmed 15, 23, 27, 32, 36, 38
Gazi devletinin kökeni 7
Gazi Evrenos 10, 53
gaziler 7-8, 11, 19, 24
Girit 16-17
Girit Savaşı 58
Girit seferi 16
gönüllüler 7-8, 18-19, 24, 30, 32

Hacı İlbeyi 54
Haçlılar 14, 31, 45, 54
Haçlı seferi 8, 16
harp malzemesi 43
harp meydanı 14, 37
Hasan Paşa 42, 52
Hristiyanlık 7-8
Hristiyanlar 7-8, 10-12, 19-20, 27, 30-33, 35, 39-40, 50-52, 54, 58
Hisarcık (Groçka) muharebesi (1739) 17, 42, 60-61

iç oğlanı 20
İstanbul (Konstantinopolis) 7, 10-11, 14-15, 20, 23, 31-32, 36, 38, 43, 46-47, 49, 54, 56, 58

kalkınlar 8, 20, 23, 28, 44, 46-47, 58
Kanuni Sultan Süleyman 15-16, 23
Kapıkulu Ocakları 19-24
süvari 20, 24, 27, 30, 35
Kayılar 7, 14
Kazaklar 17, 32
kıyafet 10, 19, 20, 24, 27-28, 39-40
Koyunhisar muharebesi (1301) 8, 14, 53
Köse Mihal 7-8, 10
kronoloji 14-17
kuşatmalar 15-16, 20, 36-39, 46, 48, 55-57, 59-60

Lala Şahin Paşa 54
levantler 33, 52

Macar askerleri 12, 23, 30
Macaristan 16-17, 27, 31, 37, 43
mehter takımı 33
Memlükler 36, 40, 46, 51, 57-58
miğferler 8, 11, 20, 23, 27-28, 35, 44, 46-47
mühendis(lik) 39-40, 42, 48
müsellem 8, 1

Ohri 54
ordugâh 10, 12-13, 57
ordular 8, 10-14, 16-20, 24, 27-28, 30-33, 35-40, 42, 44-47, 54, 57, 59-61
Orhan Bey 11, 14, 18-19, 53
Osman Gazi 8, 11
Osmanlı İmparatorluğu (harita) 6, 53

Peyk 35, 46
piyade 8, 10, 12, 18-20, 23-24, 27-28, 31-35, 42-46, 53-57, 59-61

reformlar 40-42
Ridaniye muharebesi (1517) 15, 57-58
Rum ateşi 8, 35
Rumeli 10-11, 13-14, 24, 27-28, 30, 54-55
Rumelihisarı 49

Sırbistan 11, 14-15, 17, 31
Sırp askerleri 31, 55
Sibiu (Sebin) 56
silâhdar 24, 27
silâhlar 7, 13, 18, 20, 23, 27-28, 31-33, 35-38, 40, 43-44, 51, 56-58
yaylar 23-24, 30, 44, 57
arbalet (zemberek) 23, 44
ateşli silâhlar 12, 20, 23, 28, 31, 33, 35, 36, 43, 51, 57-58
topuzlar 20, 44
kaynaklar 37
kılıçlar 7-8, 20, 23-24, 28, 30-31, 35, 40, 43-44, 54, 58

solaklar 12, 24
süvari 8, 10, 12-13, 18-20, 24, 27-28, 30-32, 35, 40, 43-46, 53-55, 60-61
akıncı 12-13, 18, 28, 30, 35, 53
altı bölük halkı 13, 23-24
altı bölük sipahisi 12, 24, 27
yardımcı süvari 13, 28, 30
deliler 12, 28, 30
Kapıkulu Süvarileri 20, 24, 27, 30, 35
müteferrika 13, 31
sipahi 10-13, 20, 24, 27-28, 30, 32, 35, 40, 46, 54-55
Türkmen 7-8, 10-12, 14-15, 18, 28, 44, 46, 54-55
Tabî 13, 18, 30-32
Tabiler 18, 30-32
tahkimat 40, 43-49
sahra 12
Taife-i efrenciye 40
taktik 10-12, 18, 37, 40, 42, 54, 60
talim 12, 23-24, 35, 40, 42
Tatarlar 12, 31-32, 35, 54-57
teşkilat 8, 10, 19, 28, 32-33, 35, 38-39
tınar 10, 12-13, 19-20, 23-24, 27-28, 30, 35-36, 42
top ustaları 36-37
topçu 12-13, 24, 36-39, 42, 48, 52, 56-57, 59-60
Tott, Baron de 42
tüfekçiler 33, 35, 39, 42, 60
Türkmenler 7-8, 10-12, 14-15, 18, 28, 44, 46, 54-55

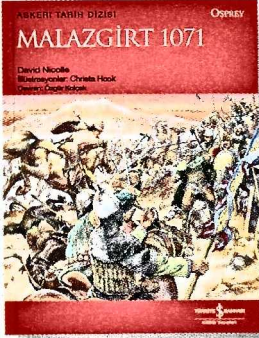
Venedik 15-17, 36, 47
Venedik tehdidi 16-17, 50-51, 58-59
Viyana kuşatması (1683) 15, 17, 59-60
voynuklar 23, 27, 31-32

Yahudi 10, 37
yayalar 13, 19-20, 23, 27, 31-32, 38, 46
yeniçeriler 12-13, 19-20, 23-24, 27, 32, 40, 42, 45, 55, 57-58, 61

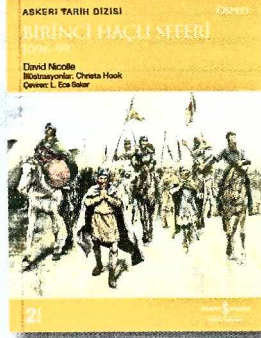
zabitler 20, 23, 27, 42
zırh 8, 11-13, 18, 20, 23, 27-28, 31-32, 35, 40, 43-47, 53, 61

OSPREY ASKERÎ TARİH DİZİSİ

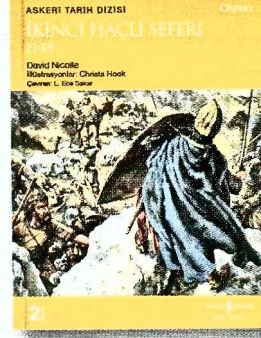
18. KİTABIYLA DEVAM EDİYOR...

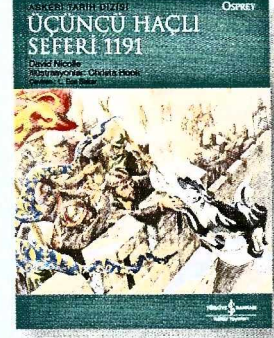
David Nicolle, çev. Özgür Kolçak

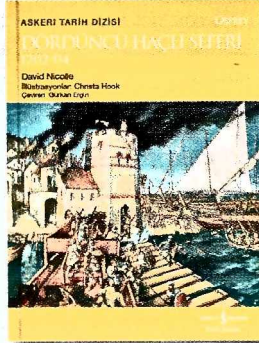
David Nicolle, çev. L. Ece Sakar

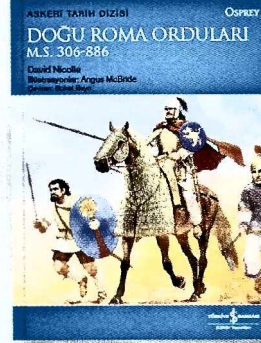
David Nicolle, çev. L. Ece Sakar

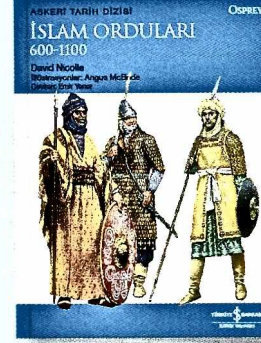
David Nicolle, çev. L. Ece Sakar

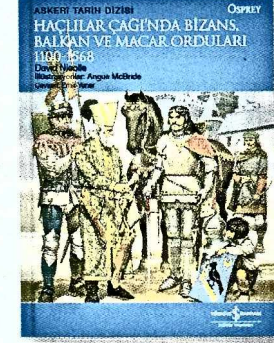
David Nicolle, çev. Gürkan Ergin

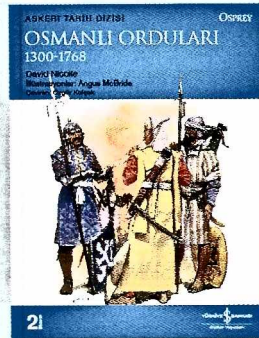
David Nicolle, çev. Buket Bayrı

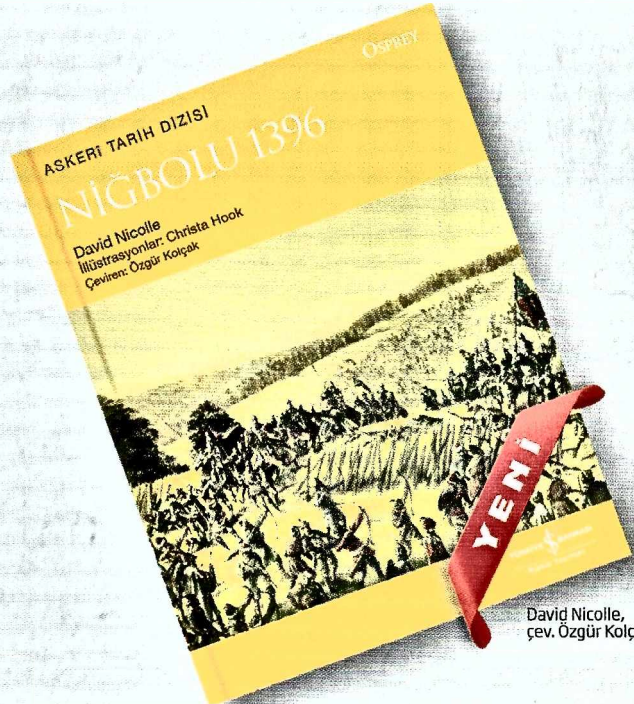
David Nicolle, çev. Emir Yener

David Nicolle, çev. Emir Yener

David Nicolle, çev. Özgür Kolçak

David Nicolle, çev. Özgür Kolçak

SERİNİN DİĞER KİTAPLARI

- 1- BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ 1096-99
- 2- İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 1148
- 3- BİZANS PİYADESİ
- 4- ATTİLA VE GÖÇER KAVİMLER
- 5- ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1191
- 6- ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI
- 7- SPARTACUS VE KÖLE SAVAŞI
- 8- OSMANLI PİYADESİ 1914-18
- 9- BALKAN HARPLERİ'NDE
ORDULAR 1912-13
- 10- WATERLOO 1815
- 11- DOĞU ROMA ORDULARI 306-886
- 12- İSLAM ORDULARI 600-1100
- 13- DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1202-04
- 14- OSMANLI ORDULARI 1300-1774
- 15- HAÇLILAR ÇAĞI'NDA BİZANS,
BALKAN VE MACAR ORDULARI
1100-1568
- 16- MALAZGİRT 1071
- 17- BİZANS ORDULARI
900-1461
- 18- NİĞBOLU 1396

Tarihin en büyük savaşlarının ayrıntılı dökümleri, hasım kuvvetlerin stratejileri, taktikleri, askerî harekâtın düğüm noktaları.

Dünyadaki çeşitli orduların üniforma, teçhizat, tarih ve teşkilatı, geçmişleri ve bugünleri. İmparatorluğun "Klasik Çağı"nda Osmanlı harbiyesinin gelişimi, savaş tecrübesi ve seferleri.

Renkli çizimler

Benzersiz detaylar

Resimler ve Fotoğraflar

OSMANLI ORDULARI 1300-1768

Dünya tarihinde pek az siyasi oluşum Osmanlı İmparatorluğu kadar kalıcı bir varlık göstermiş ve özel bir yer işgal etmiştir. Pragmatik ve hırslı gazi önderi Osman Bey tarafından 13. yüzyılın son çeyreğinde, Bizans-Selçuklu hududunun savaştan bitap düşmüş ve fakir kuzeybatı kesiminde teşkil edilen küçük Türkmen gönüllüler emirliği, daha üç asır geçmeden, Viyana kapılarından Hürmüz Boğazı'na, Cebelitarık'tan Hazar Denizi'ne kadar uzanan, üç kıtaya yayılmış muazzam boyutlarda bir arazide etkin "dünya imparatorluk" haline gelmişti. Bu müthiş fütuhatin anahtarı ve imparatorluğun bel kemiği ise dünya askerlik tarihinde artık bir fenomen haline gelmiş Osmanlı ordu teşkilatıydı. İslam ve Ortadoğu askeri tarihçiliğinin usta ismi David Nicolle bu eserinde Osmanlıların savaş makinesini, ilk kuruluşundan itibaren ele alıyor ve geniş çaplı yapısal reformlara uğramaya başladığı 18. yüzyılın son çeyreğine kadar gelişimini inceliyor. Saygın tarih illüstratörü Angus McBride'in eseri sekiz adet renkli levha ile çok sayıda resim ve fotoğraf da metne hayat veriyor.

-22.00₺-